

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- MISI LÁSZLÓ 5
A személy elleni bűncselekmények
- LAJTÁR ISTVÁN 23
Az ügyészség gyermek- és ifjúságvédelmi szakterületi munkáját érintő egyes kérdésekről

DISPUTA

- DEÁK ZOLTÁN 39
Gyakorlati problémák a sikkasztás tényállása kapcsán

FIGYELŐ – ÜGYÉSZI HÍREK

- SZABOLCSI LÁSZLÓ 47
Elképzelések az ügyészségi törvényességi felügyelet jövőbeli szerepéről
- SZEKÉR ILDIKÓ – NAGY ZSOLT 57
Az ügyészség új közérdekvédelmi tevékenysége
- VIDA ANGÉLA 67
Javaslatok az új Ütv.-hez
- NAGY LÁSZLÓ CSABA 73
Vitaanyag az ügyész polgári eljárásbeli szerepéről – javaslatok az új jogi szabályozás koncepciójához
- BAKONYI ÁGNES – VARGA ERZSÉBET – VÁGVÖLGYI PÉTER 83
Gondolatok a közigazgatás ügyészi törvényességi felügyeletének jövőbeni szabályozásával kapcsolatban

FIGYELŐ – EGYESÜLETI HÍREK

- DIÓFÁSI ÁGNES 91
Beszámoló az IAP 2010. évi Közgyűlésének és az „Országhatárokat átlépő bűnözés” című Világkonferenciájának eseményeiről

FRANCOIS FALLETTI	95
Az IAP elnökének nyitóelőadása az „Országhatárokat átlépő bűnözés” című konferencián	
ERNST HIRSCH BALLIN	99
Az országhatárokon átnyúló bűnözés Hollandiában	
HARM BROWER	103
„Egyenes talaj az alvilág lába alatt”: a világgazdasági válság hatása a nemzetközi bűnözésre és bűnüldözésre	

FIGYELŐ – EURÓPAI KITEKINTŐ

Az uniós legfőbb ügyészek szervezete	107
--------------------------------------	-----

JOG ÉS ETIKA

IBOLYA TIBOR	109
Az ügyészi hivatás etikájának alapjai	

JOG ÉS IRODALOM

KISS ANNA	119
Fact-finding, avagy a tényállás rekonstruálása Kosztolányi Dezső <i>Fürdés</i> című novellája alapján	

KÖNYVAJÁNLÓ

Szakvizsga előtt, szakvizsga után	131
-----------------------------------	-----

A személy elleni bűncselekmények²

Bevezetés

1. A személy elleni bűncselekményeknek van egy tágabb és egy szűkebb – a Btk. XII. fejezetében meghatározott – köre.

a) Tágabb a meghatározásuk, ha számba vesszünk minden olyan tényállást (alapesetet, illetve minősített esetet), amelyben közvetett jogi tárgy a személy/az ember védelme. Ilyen kettős jogi tárgyú tényállások:

- Az *állam elleni bűncselekmények* közül az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, a lázadás, mert az elkövetési magatartásuk az erőszak vagy az azzal való fenyegetés, amely személy ellen is irányul(hat);
- Az *emberiség elleni bűncselekmények*, a *béke elleni bűncselekmények* közül a népirtás, az apartheid, mert e tényállásokban egy csoport tagjainak megölése is szerepel elkövetési magatartásként, aztán a *háborús bűncselekmények* közül a polgári lakosság elleni erőszak, a bűnös hadviselés, a nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása, a hadikövet elleni erőszak, az egyéb háborús bűntettek;
- A *közlekedési bűncselekmények* közül (XIII. fejezet) a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény, a vasúti, légi, vízi, avagy a közúti veszélyeztetés minősített esetei, a közúti baleset gondatlan okozása, a járművezetés ittas vagy bódult állapotban, a járművezetés tiltott átengedésének minősített esetei (a súlyos testi sértés, a maradandó fogyatékossgal járó sérülés, a halálos stb. eredmény okozása), de még a cserbenhagyás is;
- A *házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények* közül a kiskorú veszélyeztetése, és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények;
- Az *államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények*, ezen belül a hivatali bűncselekmények közül a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás, a kényszervallatás, a jogellenes fogva tartás, aztán a hivatalos személy elleni bűncselekmények, a hivatalos, illetve közfeladatot ellátó személy, továbbá a hivatalos személy támogatója, a nemzetközileg védett személy elleni erőszak, az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények sorában a hamis vád, a hatóság eljárásának megzavarása, a fogolyzandulás, a közélet tisztasága elleni bűncselekmények közül a közérdekű bejelentő üldözése;
- A *közrend elleni bűncselekmények* közül a közbiztonságot sértő közveszélyokozás alap és minősített esete, a terrorcselekmény, a légi jármű, vasúti, vízi,

¹ Misi L., főügyész, Heves Megyei Főügyészség

² A szerző balatonlellei előadásának szerkesztett szövege

közúti tömegközlekedési [...] jármű hatalomba kerítésének alap és minősített esetei, a köznyugalmat sértő bűncselekmények közül a közösség elleni izgatás, a garázdaság, a rendbontás, az önbíráskodás;

- A *vagyron elleni bűncselekmények* közül a rablás és a zsarolás;
- S vannak ilyen bűncselekmények a *katonai bűncselekmények* között is.

A Btk. Különös Részének 230 törvényi tényállása közül körülbelül 50 sorolható a személyeket közvetve sértő bűncselekmények közé (az ún. veszélyeztetési bűncselekményeket nem számítva).

- b) Szűkebb a személy elleni bűncselekmények fogalma, ha e bűncselekményeken kizárólag azokat a személyeket közvetlenül sértő bűncselekményeket értjük, amelyeket a Btk. XII. fejezete az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények, az egészségügyi beavatkozás, az orvostudományi kutatás rendje és az egészségügyi önrendelkezés elleni bűncselekmények, valamint a szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények cím alatt sorol fel, összesen 32 törvényi tényállásban.

2. A Btk., amely végső soron a maga egészében – közvetve vagy közvetlenül – a személyt/az embert (is) védi, több mint 80 törvényi tényállásban nyújt védelmet a személyek/az emberek számára, bűncselekménnyé nyilvánítja és büntetni rendel a sérelmükre elkövetett egyes, a személyüket érintő cselekményeket. Ugyanakkor a Btk. Általános Részének több szakasza sem közömbös a személyek, az emberek védelme szempontjából. A teljesség igénye nélkül utalok

- a kényszerre, fenyegetésre (a közvetett tettességre),
- a tévedésre (az elvételre, az aberratio ictusra, amely szándékos cselekmény kísérletének és gondatlan cselekménynek a halmazatát eredményezi),
- a jogos védelemre, amely azért lényeges, mert korántsem mindegy az emberek védelme szempontjából, hogy ki viseli a jogtalan támadás kockázatát, hogy van-e vagy nincs megelőző védelem; hogy az elhárítás szükséges mértékének ijedtségéből vagy menthető felindulásból való túllépése, ha korlátozottan is, büntethető-e vagy sem;
- és az elévülésre, amelynek szabályai szerint nem évülnek el a háborús bűntettek, az emberiség elleni bűncselekmények, az emberölés súlyosabban minősülő esetei, az emberrablás, a terrorcselekmény stb. súlyosabban minősülő esetei, ha a halált szándékosan okozva követik el.

3. Néhány következtetés adódik az elmondottak alapján:

- a) A személy/az ember büntetőjogi védelme komplex, széles skálát fog át, ha nem is teljes, hézagmentes (ld. a gyöngyöspatai események jogalkotásra gyakorolt hatását).
- b) Amikor a személy elleni bűncselekményekről beszélünk a Btk.-át – miként minden más esetben is – egységes egészként, a maga egészében kell felfognunk. Ez kell, hogy jellemezze gondolkodásunkat, de annak ki kell terjednie a büntetőeljárás törvényre és a kriminalisztikára is (ld. a móri ügyet).

c) A sok törvényi tényállás óhatatlanul előidézi elhatárolási és halmazati problémákat, amelyek ismerete nélkül a szakma aligha művelhető magas szinten.

4. Jogállamról, joguralomról többek között csak akkor beszélhetünk, ha a törvények, a szabályok – így a büntető törvénykönyv – alkotmányosak, azaz megfelelnek az Alkotmánynak (amely pedig összhangban van a nemzetközi alkotmányfejlődéssel, az emberi jogokkal). Amikor tehát a személyek/az emberek elleni bűncselekményekről beszélünk, ismernünk kell a büntető törvénykönyv vonatkozó szakaszának alkotmányjogi alapjait, összefüggéseit is. A 2012. január 1. napjától hatályos Magyarország Alaptörvényének és az Alkotmánybíróság gyakorlatának elsajátítása tehát elengedhetetlen. Az Alaptörvény, a sarkalatos törvények és az Alkotmánybíróság jó néhány döntésének ismerete nélkül könnyen tévútra juthatunk, olyan büntetőszakaszt alkalmazhatunk, és úgy, amely nem állja ki az alkotmányosság próbáját.

Bevezetőül csupán néhány, az előadás anyagához kapcsolódó alkotmányos tételt ismertetek ízelítőül, a Szabadság és Felelősség fejezetből:

- a) Az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsődrendű kötelezettsége.
- b) Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz.
- c) Senkit nem lehet kínzásoknak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani. Tilos az emberkereskedelem.
- d) Tilos emberen tájékoztatáson alapuló önkéntes hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni.
- e) Tilos az emberi fajnemesítést célzó gyakorlat, az emberi test és testrészek hasznosítási célú felhasználása, valamint az emberi egyedmásolás.
- f) Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.
- g) Mindenkinek joga van a törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető támadás elhárításához.
- h) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán és családi életét, otthonát [...] és jó hírnevét tiszteletben tartsák, a személyes adatai védelméhez, a közérdekű adatok megismeréséhez, a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához stb.

A Btk. bűncselekménynek nyilvánítja e tilalmak, jogok megsértését, az elkövetőket büntetéssel fenyegeti.

Az élet elleni bűncselekmények kiemelt tárgyi súlya és a nyitott törvényi tényállás

Az egyik „tankönyv” szerint e bűncselekmények által védett jogtárgy, valamint e bűncselekmények kiemelkedő tárgyi súlya nyilvánvaló. A Kommentár ennél többet mond: jogi tárgy az emberi élet, e fogalom biológiai és fiziológiai értelmében. Az ember élethez való joga alkotmányos jog, sőt emberi jog, amely születésénél

fogva illet meg mindenkit. Az élethez való jog egyben társadalmi érdek. Ahogy ez a 23/1990. (X.31.) AB határozatban szerepel, az emberi élet minden mást megelőző legnagyobb érték, mert az ember élethez való joga olyan korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele. Az emberi élet védelme tehát minden jogállamnak alapvető kötelessége.

Itt Kelet-Közép-Európában is – tehetjük hozzá – ahol a jogállamiság, a joguralom eszménye még gyenge, viszonylag gyenge „lábakon áll”, úgy általában. Az élet védelme terén viszont sokkal jobb a helyzet. A törvény, így a Btk. azonban csak a másik ember életének jogellenes kioltását bünteti, az öngyilkosságot nem (a benne való közreműködést viszont már igen).

A személy elleni bűncselekmények

Az elmélet a gyakorlatért van (Goethe), így az előadás is, amely idő szűkében nem térhet ki valamennyi, összesen 32 törvényi tényállás ismertetésére, még akkor sem, ha az előadó abból a feltevésből indul ki, hogy a hallgatóság ismeri az előadás tárgyának elméleti alapjait, aspektusait. Vagyis a gyakorlati tudás átadására is csak korlátozottan kerülhet sor a rendelkezésre álló időben.

Az élet és a testi épség elleni bűncselekmények joggyakorlata

a) Csak „érdekesség” kedvéért említem meg, hogy az emberölés, aminek passzív alanya csak természetes személy lehet, haldokló ember sérelmére is elkövethető. Ez az eutanázia (görög szó: „szép halált” jelent) problematikája. Az aktív, illetve a nem önkéntes passzív eutanázia szándékos emberölést valósít meg [22/2003. (IV. 28.) AB határozat]. Vagyis az emberölést a halál bekövetkezéséig lehet elkövetni, azt követően, hogy az élet a kezdetét vette.

b) A ma hatályos törvény és joggyakorlat egységes és következetes az élet kezdetének meghatározásában, ami azért fontos, mert előtte nem beszélhetünk emberölésről, csak magzatelhajtásról.

Az élet kezdete, amikor a szülés, a gyermek anyja testétől való elszakadásának folyamata megindul. Ennek időpontja a tolófájások jelentkezése, ha a szülés természetes lefolyású, a császármetszés megkezdése pedig, ha a szülés rendkívüli lefolyású (pl. a nő eszméletlen állapotú és a gyermeket meg kell menteni). Mindkét időpont esetében azonban feltétel, hogy a magzat élve jöjjön világra, rendelkezék a méhen kívüli élethez elengedhetetlenül szükséges szervekkel. Ezt a fejlettséget el nem érő magzat esetén nem szülésről, hanem a terhesség megszakadásáról beszélünk, vagyis emberölés passzív alanya nem lehet az életképtelen magzat (alkalmatlan tárgy).

Magyarország Alaptörvénye azonban változást hoz az élet kezdetének meghatározásában: 2012. január 1. napját követően, ahogy ez a II. cikkben olvasható, „a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg”, vagyis az élet kezdete a fogantatás lesz.

A büntetőtörvényt és a joggyakorlatot tehát ehhez kell majd igazítani. „Az emberölés passzív alanya az lehet, aki „megfogant”.

- c) Az emberölés nyitott tényállás, vagyis aktív és passzív (mulasztásban megnyilvánuló) magatartással egyaránt elkövethető. Az aktív magatartásnak nincs külön feltétele, passzív magatartással azonban csak akkor követhető el az emberölés, ha az elkövetőt nem büntetőjogszabály kötelezte a halálos eredmény elhárítására (aktív magatartásra), hanem más jogszabály, így a polgári, a családjogi, a munkajogi törvény. A Btk. által megkívánt általános, vagyis mindenkit terhelő segítségnyújtás elmulasztása nem emberölést valósít meg, hanem segítségnyújtás elmulasztásának minősül. Ugyanakkor elhatárolási problémák merülhetnek fel az emberölés (166. §), a testi épség elleni bűncselekmények (170. §) és a gondozás elmulasztása között (173. §).

Ez utóbbi bűncselekmény bár veszélyeztetési bűncselekmény, s befejezett amint a passzív alany életét, testi épségét vagy egészségét közvetlenül veszély fenyegeti, a gondozási kötelezettség elmulasztásával az emberölés és a testi sértés is elkövethető. Ennek azonban az a feltétele, hogy az elkövetőt szándékoság (eshetőlegesen avagy egyenes szándék) vezérelje, olyan, amely a halál, illetve a testi sértés mint eredmény előidézésére irányul.

- d) Az emberölés szándékosan és gondatlanul egyaránt elkövethető. Az elhatárolás a gyakorlatban nem igazán jelent problémát. A „néhány percnyi” hanyagság nem alapoz meg büntetőjogi felelősséget. Az a szülő, aki ilyen rövid időtartamra közvetlen őrizet és felügyelet nélkül hagyja kétéves gyermekét, aki ezalatt kinyitja a bezárt ablakot, és kizuhan, nem követi el a gondatlan emberölés vétségét.

Az elhatárolás azonban már sokkal problematikusabb az emberölés és a halált okozó testi sértés között. (A gondatlan emberölés és a halált okozó testi sértés esetén egyszerű a helyzet, az előbbi ugyanis nem foglalja magában a bántalmazásra irányuló szándékot.)

A probléma elvi síkon rendezett. A halált okozó testi sértés – mint a testi sértés minősített esete – ún. praeterintencionális bűncselekmény (Btk. 15. §). Az elkövető szándékosan bántalmazza a sértettet, a halálos eredmény tekintetében azonban csak gondatlanság terheli. Tipikus esete ennek az, amikor valaki ökölrel fején, arcán olyan erővel üti meg a sértettet, hogy az egyensúlyát veszítve, hanyatt esik és egy kőbe, vagy betonszegélybe üti a fejét, majd egy ellencsapódásos agysérülés következtében életét veszti.

A gyakorlatban azonban sokszor felmerül: az elkövető cselekménye emberölés-e (esetleg annak minősített esete, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés), avagy halált okozó testi sértés. Előfordulnak ugyanis olyan bántalmazások (pl. bottal, stb. való, az egész testre, fejre, mellkasra stb. kiterjedő ütlegelés), amelyek kapcsán okkal tehető fel a kérdés: az elkövető szándéka (eshetőlegesen avagy egyenesen) a sértett életének kioltására irányult-e, avagy sem.

A 15. számú irányelv nyújt segítséget az ilyen esetek elhatárolásához az által, hogy vonatkoztatási pontokat, tárgyi és alanyi tényezőket sorol fel. Különösen fontos ezek közül az elkövetés eszköze, az eszköz alkalmazásának ereje,

intenzitása, a támadott testtájék (vannak-e ott [köztudottan] életfontosságú szervek, a halálos sérülések száma stb.)

- e) Az élet és testi épség elleni bűncselekmények ún. materiális, azaz eredmény-bűncselekmények, amelyek akkor valósulnak meg, ha az elkövetési magatartás és az eredmény között ok-okozati összefüggés áll fenn. A bántalmazás (szúrás, lövés, stb.) avagy a mulasztás elindít egy okfolyamatot, amely az eredményhez (halálhoz, súlyos vagy életveszélyes sérüléshez) vezet.

Az okfolyamat azonban nem mindig ilyen egyszerű, ilyen átlátható. Vannak esetek, amikor a sértett orvosi kezelése során diagnosztikai tévedés vagy szövődmény is közrejátszik a halál, a súlyosabb sérülés bekövetkezésében. Ezek az ún. *concausa* – a közreható ok – esetei. A *concausa* nem szakítja meg az okfolyamatot, az az elkövető magatartásával veszi kezdetét (anélkül a közreható okok sem lépnének, léphetnének be, mert nem indulna, nem lenne okfolyamat). A *concausa* azonban kihat a büntetéskiszabásra, lényeges, nyomatékos enyhítő körülmény az elkövető javára.

- f) Manapság mintha egyre több olyan élet és testi épség elleni bűncselekmény fordulna elő, amely etnikai csoporthoz tartozása miatt éri a sértettet. Ez aljas indoknak minősül, vagyis e magatartás eredményétől függően aljas indokból (vagy célból) elkövetett emberölés, illetve testi sértés minősített esetének minősül. Ugyanis az ilyen ok/cél erkölcsileg elvetendő, diszkriminatív.

Kérdés viszont az, hogy az emberölés és a testi sértés milyen viszonyban áll a közösség tagja elleni erőszakkal, amely bántalmazással és kényszerítéssel egyaránt elkövethető? A motívum/a cél ugyanaz, kétszeresen tehát nem értékelhető. A bántalmazás és a kényszerítés ugyanakkor nem jár szükségszerűen együtt a könnyű vagy súlyos sérüléssel, illetve halállal. Az aljas indokból elkövetett könnyű testi sértés büntetési tétele 3 év, a súlyos testi sértésé 5 év, megegyezik a közösség elleni erőszak alapesetével.

Az emberölés minősített esete és a közösség tagja elleni erőszak nem áll egymással halmazatban. Más a helyzet a testi sértés esetében: a testi sértés alap, s nem a minősített esete, valamint a közösség tagja elleni erőszak halmazatot képez.

- g) Ugyancsak gyakran előfordul, hogy az emberölést sok ember életét veszélyeztetve, és/avagy tűz okozásával követik el.

A tűzhalál okozása különös kegyetlenséggel elkövetett emberölésnek minősül, a sok ember veszélyeztetése pedig összefügg a közveszély fogalmával, vagyis az emberölés minősített esete a közveszély okozás büntetettével. Sok emberen ugyanis határozatlan számú, vagy meghatározott, de nagyobb számú személyek összességét, veszélyeztetésükön pedig a közvetlen veszélybe hozatalukat értjük, míg a közveszély okozás differencia specifikája ugyancsak az előre meg nem határozott, illetve meg nem határozható személy (vagyontárgy). A veszély akkor válik közveszélyllyé, ha nem csupán egy vagy kettő, mindenesetre kis számú meghatározott személy, hanem meg nem határozott, vagy nagyobb számú meghatározott személy életét fenyegető helyzet alakul ki stb.

Ami a halmazati kérdéseket illeti, az ilyen és hasonló bűnesetek kapcsán:

- ha a közveszélyokozás (tűz, robbanóanyag, pusztító hatásának kiváltása) sok ember életét veszélyeztette, az emberölés minősített esete állapítható meg;
- a közveszélyokozás akkor állhat halmazatban az emberöléssel, ha az ölési cselekményt – egy vagy több emberen – nagy értékű vagyoni javakat veszélyeztetve hajtja végre az elkövető;
- miután a közveszélyokozás minősített esete az egy vagy több ember halálának az előidézése (bűncselekményegység), a közveszélyokozás nem kerülhet (alaki) halmazatba a gondatlan emberöléssel.

h) A gyakorlatban olykor gondot okoz az emberölés kísérletének és az életveszélyt okozó testi sértés (kísérletének, befejezett alakzatának) az elhatárolása is. Itt nyilván az elkövető tudattartalma a „választóvíz”, de ennek a megállapítása nem mindig egyszerű, éppen ellenkezőleg bonyolult, összetett mérlegelést igényel.

Az elhatároláshoz a 15. számú irányelv nyújt segítséget. Az elhatárolás szempontjából különösen is lényeges az alkalmazott eszköz, a támadás ereje, intenzitása, a támadott testtájék, az életfontosságú szervek sértése, veszélyeztetése, a sértett védekezése.

S ha már itt tartunk, feltétlenül szólni kell az önkéntes eredmény-elhárításról, s ennek a cselekmény minősítésére gyakorolt hatásáról. Az önkéntes eredmény-elhárítás csak befejezett kísérlet esetén jöhet szóba. Például akkor, amikor az elkövető szíven szúrja a sértettet. Akkor beszélhetünk önkéntes eredmény-elhárításról, ha az elkövető megriadva tettétől, döntően belső elhatározásból úgy határoz, hogy megmenti a sértett életét, s evégett mentőt hív, a szakszerű és azonnali orvosi segítség, beavatkozás pedig eredményre vezet, a sértett életben marad. Az elkövető ez esetben nem emberölés kísérletéért, hanem a maradék-bűncselekményért, az életveszélyt okozó testi sértésért felel büntetőjogilag. (Ugyanez a helyzet az önkéntes elállás esetén is, amelyről csak befejezetlen kísérlet esetén lehet szó.)

- i) Az emberölést ugyancsak a tudattartalom, a szándék tartalma határolja el a közlekedési bűncselekményektől, így pl. a közlekedési biztonsága elleni bűncselekmény és a közúti veszélyeztetés minősített eseteitől (amelyek a halálos eredmény miatt minősülnek súlyosabban).
- j) Végezetül a társtettségéről (bűnrészességről). Az élet és testi épség elleni bűncselekményeket olykor többen együtt-közösen, egymás tevékenységéről tudva, egymással szándékegységben követik el.

A társtettség sokszor kézenfekvő, de tapasztalható bizonytalanság, olykor tudatlanság is. A problémát annak a megválaszolása okozza, hogy mit kell érteni együttes-közös elkövetésen, értendő-e ezalatt a törvényi tényállás együttes-közös megvalósítása, avagy a törvényi tényállás megvalósulásához közvetlenül kapcsolódó magatartás is alkalmas az együttes-közös elkövetés, a társtettség megállapításához (természetesen az egyéb feltételek megléte esetén).

A bírói gyakorlat – tévesen – olykor a törvényi tényállás – pl. az ölés – megvalósulásához szorosan kapcsolódó fizikai bűnsegédi magatartást is – így a sértett lefogását, hogy ne védekezessen a szúrással szemben – a társtettség körébe vont. E döntés szerint tehát az együttes-közös elkövetés megállapításának nem feltétele a törvényi tényállás elemeinek együttes-közös (akár részleges) megvalósítása. Ez az álláspont ellentétes a társtettség törvényi fogalmával [20. § (1) bekezdés], amely egyértelműen a törvényi tényállás közös megvalósításáról szól. A sértett lefogása pedig nem törvényi tényállási elem, önmagában végrehajtva előkészület. Társtettségéről pedig csak akkor beszélhetünk – többek között –, ha a cselekmény kísérleti szakba jut.

A társtettség viszont megállapítható, ha az elkövetők magatartása együttesen, egymást kiegészítve vezet az eredményhez (pl. többen verik agyon, avagy az egyik elkövető leüti, a másik pedig nyomban leszúrja a sértettet). Ha többen együttesen verik agyon a sértettet, nem kell bizonyítani, hogy melyikük ütése okozta a halálos eredményt.

- k) A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés megállapításának nem az absztrakt veszély a sine qua nonja, hanem a közvetlen veszély, amelynek megállapítása nem ritkán nehézségekbe ütközik. A veszély akkor közvetlen, ha meghatározott helyzetre és személyre koncentrált. Ugyancsak gondot okoznak az orvosi műhibák, a diagnosztikai tévedések, illetve a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés és az emberölés elhatárolása. A diagnosztikai tévedés csak akkor valósít meg bűncselekményt, ha az „elkövetőt” legalább gondatlanság terheli. Az emberölés nem állapítható meg akkor, ha a sértettek irányába lövöldöző ölési szándékára nem lehet alappal következtetni.

A célzat jelentősége az emberölés büntetének előkészületénél

1. A Btk. 166. § (3) bekezdése büntetni rendeli az emberölés előkészületét, vagyis a Btk. 18. § (1) bekezdésében meghatározott magatartásokat, így a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges, vagy ezt könnyítő feltételek biztosítását, az elkövetésre felhívást, ajánlkózást, vállalkozást, a közös elkövetésben megállapodást. Ezek a taxatív meg meghatározott magatartások azonban nem önmagukban, hanem csak akkor, azzal a feltétellel valósítják meg az emberölés előkészületét, ha az élet kioltása a céljuk, célja az elkövetőnek. Az emberölés előkészülete tehát célzatos bűncselekmény, vagyis csak egyenes szándékkal (dolus directus) valósítható meg.

Az emberölés alap és minősített eseteinek van/lehet előkészülete. Nincs, nem lehet viszont az erős felindulásban elkövetett emberölésnek és gondatlanul elkövetett emberölésnek. Az első esetben azért nem, mert a Btk. 166. § (3) bekezdése az emberöléshez kapcsolja az előkészület büntettségét, büntethetőségét, az utóbbi esetben pedig fogalmilag is kizárt.

A joggyakorlatban olykor gondot okoz/hat az előkészület és a kísérlet elhatárolása annak ellenére, hogy az elhatárolás elvi alapjai adottak. Az előkészületi magatartások kívül esnek azokon, amelyek az ölés fogalmi körébe tartoznak, vagyis az előbbiek a törvényi tényállás egyik elemét sem valósítják meg.

A gondot a véghezvitel megkezdése időpontjának meghatározása jelenti. Mivel az ölés nyitott tényállás, csak a konkrét eset konkrét körülményeinek együttes mérlegelése alapján állapítható meg, hogy a véghezvitel mikor vette/veszi kezdetét.

Előkészület például az eszköz beszerzése, a lőfegyver célzásra, a sértettre emelése, a kés szúrásra lendítése több – 3 méter – távolságból, kísérlet viszont a lövés leadása (ha nem talál), vagy például a sértett gépkocsi elé lökése.

Az egészségügyi beavatkozás, az orvostudományi kutatás rendje és az egészségügyi önrendelkezés elleni bűncselekmények

E bűncselekményeknek nincs joggyakorlata, egy-két esetről lehet tudni, eseti döntésről azonban nincs tudomásom.

Ahhoz, hogy eligazodhassunk közöttük, ismernünk kell:

- Magyarország Alaptörvényét,
- az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. tv-t,
- a 2002. évi VI. törvényt, amely az Európa Tanácsnak az emberi lény emberi jogainak és méltóságának a biológiai és az orvostudomány alkalmazására tekintettel történő védelméről, az emberi jogokról és biomedicináról, valamint az emberi lény klónozásának tilalmáról szóló Egyezményét hirdette ki.

A szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények

E bűncselekmények a polgárok Alkotmányban rögzített polgári (emberi) jogai ellen irányulnak. A gyakorlatban leginkább előforduló – de nem szükségszerűen gyakori – bűncselekményekről ejtenék néhány szót.

a.) Közösség tagja elleni erőszak

Tárgya az emberi méltósághoz, a diszkrimináció nélküli együttéléshez fűződő társadalmi érdek, amely nemzetközi egyezményeknek is része, így például a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának.

Hogy ki tartozik a nemzeti és etnikai kisebbséghez, azt az 1993. évi LXXVII. tv. határozza meg (az a magyarországi, itt legalább egy évszázada honos népcsoport, amely számszerű kisebbségben van, bár magyar állampolgárok alkotják, saját nyelvvel, kultúrával rendelkezik, a hagyományai különbözőek, valamint összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, ezt őrzi, védi, kifejezi).

E bűncselekmény nem tévesztendő össze a köznyugalom elleni bűncselekmények között elhelyezett közösség elleni izgatással (Btk. 269. §), bár e két bűncselekmény összefüggése teljesen nyilvánvaló. Ez utóbbinál kritikus kérdés, a „gyűlöltre uszít” elkövetési magatartás értelmezése.

„A gyűlöltre uszítás valójában visszaélés a véleménynyilvánítás szabadságával és nem más, mint az erőszak – így a közösség tagja elleni erőszak – érzelmi előkészítése” [30/1992. (V. 26.) AB, illetve 12/1999. (V. 21.) AB határozat].

b.) Visszaélés személyes adattal, illetve közérdekű adattal

A háttérjogszabály a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény. A személyes adatokhoz alkotmányos jogok kapcsolódnak, míg a közérdekű adatok megismerése a közügyek szabad megvitathatóságát garantálja, vagyis a demokrácia biztosítója.

c.) Rágalmazás – becsületsértés

A Be. 52. § (4) bekezdése értelmében e bűncselekmények közzéadásra üldözendők, ha hivatalos személy sérelmére hivatalos eljárása alatt, illetve emiatt vagy hatóság sérelmére hivatali működésével összefüggésben követik el.

A törvény a jó hírnévhez fűződő alkotmányos jogot védi. Ez a védelem azonban nem járhat együtt a véleménynyilvánítás, a közügyek szabad megvitathatóságának indokolatlan korlátozásával. E tényállások értelmezése, alkalmazása többek között feltételezi a 36/1994. (VI.24.) AB határozat ismeretét.

A gyakorlatban leginkább akkor fordul elő probléma, ha a passzív alany közszereplő. Ami a lényeg:

- A közszereplő tűrési kötelessége lényegesen meghaladja, meg kell, hogy haladja az átlagpolgárét. Aki tógát ölt, számíthat arra, hogy azt meg is szagadják...
- A közszereplőt illető kijelentések sem lehetnek becsmélőek, gyalázkodóak, lealacsonyítóak. A nagyon erős szavak, az igen durva kritika viszont értékítéletnek minősülnek.
- Az újságírói szabadság magában foglalja a túlzás vagy éppen a provokáció lehetőségét.

Egyébként ajánlom mindenkinek a figyelmébe a Legfőbb Ügyész Úr mentelmi jogról írott könyvét, amely e tárggyal is foglalkozik. Csupán egy gondolatot idéznék: *„A becsület csorbítására alkalmas értékítélet – a becsületsértés – nem vonhat maga után büntetőjogi következményt, ha azt közszereplő vagy nem közhatalmat gyakorló politikai közszereplő nyilvánítja ki, és az képviselőre, más közszereplőre vonatkozik. A politikust is megilleti az emberi méltósághoz, jó hírnévhez való jog, de ezt a politikai témák, a közügyek szabad megvitathatóságának fényében kell mérlegelni.”* (Ezzel függ össze a tények és az értékítéletek elkülönítésének elve.)

A jogos védelem és annak túllépése az emberölés esetében

1. A jogos védelemről általában, mint másodlagos büntethetőségi akadályról, amely a bűncselekmény létrejötte után a büntethetőséget zárja ki.

A jogos védelem jogtörténeti kategória, melynek alakulása, fejlődése évszázadokon nyúlik át. A magyar jogfejlődésben Werbőczy Hármaskönyvét is magában foglalja. Werbőczy Hármaskönyve szerint:

- A jogos védelemben véghezvitt cselekményért az elkövető nem volt büntethető, jogos védelmi helyzetet jogellenes támadás idézhet elő.

- A támadásnak közvetlennek kell lennie, vagyis a támadás közvetlen fenyegetése (veszélye) kell, hogy fennálljon: „...aki másra kivont karddal támad, annál mindjárt föl lehet tenni, hogy (a másikat) vagy meg akarja ölni, vagy halálos sebet szándékszik rajta ejteni.” Ugyancsak fennáll a támadás, ha „a támadó a támadást megkezdte [...] (a másikat) már megütötte”, de még nem fejezte be: „... további ütések [...] a támadó ismételni és folytatni készült”.

Werbőczynél a támadás távoli/távolabbi veszélye, a fenyegetés is megalapozza a jogos védelmet, sőt a „megelőző támadást”, ha valaki „gyújtogatással vagy fölperzseléssel fenyeget”, vagy „hatalmaskodó, verekedő természetű” és fenyegetését végre szokta hajtani.

A Hármaskönyv ugyanakkor leszögezte azt is, hogy az oltalomnak a „vétlen önvédelem mérsékletével” kell történnie. Nem volt büntetendő, ha a támadót, aki jöllehet nem élet kioltására törekedett, a védekező mégis megölte. A jogos védelem akkor is fennállt, ha a jogtalan támadás a vagyont érintette.

Werbőczynél tehát már tetten érhetőek kifejezetten vagy implicite a jogos védelem intézményének alapjai, így

- a jogtalan támadás, fenyegetés,
- az alapelv, amely szerint a kockázatot a jogtalan támadónak kell viselnie,
- a megelőző támadás (mai kifejezéssel élve, védelem),
- az arányosság.

Werbőczy Hármaskönyve és a ma hatályos szabályozás között nagyfokú egyezés tapasztalható, de nincs teljes azonosság. Ma sem büntethető, akinek a cselekménye a saját (illetőleg a mások) személye, javai, vagy közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. S az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét jjedtségből vagy menthető felindulásból túllépi. A megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.

Mindkét törvénykönyv tehát abból az alapelvből indul ki, hogy a jogtalan támadás elhárításának kockázatát a jogtalan támadónak kell viselnie (ami azt is jelenti, hogy a megtámadott, elhárító cselekményét méltányosan kell elbírálni). Korábban – a 2009. évi LXXX. törvény előtt – nem így volt ez, a változás mögött kriminálpolitikai váltás, az ún. áldozatorientált kriminálpolitikához való visszatérés áll.

Mindkét törvénykönyv ismeri a jogtalan támadás megelőzéséhez (a megelőző támadáshoz, illetve a megelőző védelemhez) való jogot (de azt nyilvánvalóan másként szabályozza).

A hatályos Btk. szerint „Nem büntethető, aki a saját, illetőleg a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzéséhez szükséges védelmi eszközt alkalmaz, ha az az élet kioltására nem alkalmas, és annak folytán a jogtalan támadó szenved sérelmet, továbbá, ha a védekező a sérelem elkerülése érdekében mindent megtett, ami tőle az adott helyzetben elvárható volt. Ezeknek a feltételeknek azonban nem külön-külön, hanem együttesen kell fennállniuk, hogy megelőző

védelemről beszélhessünk (ld. a borsodi öregember esetét, gyakorlata e jogintézménynek egyébként még nem létezik).

Az új Alaptörvény újabb fejezetet nyithat a jogos védelem intézményének alakulásában, fejlődésében. Az V. cikkében az áll, hogy „Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához”.

Találgatások, elképzelések vannak a jogos védelem újabb szabályozásáról, törvény azonban még nincs.

2. Arányosság – a vétlen önvédelem mérséklete – és túllépése az emberölés esetében:

Arányos az, ami a jogtalan támadás elhárításához szükséges, de ez csak a történések folyamatának, e folyamat egészének ismeretében ítéltető meg. A hatályos jog nem tekinti aránytalannak, tehát büntetendőnek azt, ha az elkövető ijedségből vagy menthető felindulásból nem ismeri fel az elhárítás szükséges mértékét, azt túllépi (a 2009. évi LXXX. tv. előtt ez esetben korlátlanul enyhíteni lehetett a védekező büntetését).

A Btk. Kommentár helyesen állapítja meg, az emberölési ügyekben folytatott ítélezési gyakorlat elemzése azt mutatja, hogy a büntethetőséget kizáró okok körében elsősorban a jogos védelem jelentkezik a legnagyobb gyakorisággal, ezen belül is – tehetjük hozzá – az arányosság megsértése, amelynek két esete van: a ténybeli és időbeli túllépés.

Ami a speciális e tárgykörben:

- Az élet ellen intézett jogtalan támadás esetében az arányosság kérdésének vizsgálata – a jogtárgyak azonosságára, egyenértékűségére tekintettel – nem igényel vizsgálatot.
- A jogos védelem határát a támadás elhárítása mint cél határozza meg, vagyis a jogos védelmi helyzet megszűnése után a jogtalanul támadó, de már leszerelt, cselekvőképtelenné tett támadó megölése jogos védelemben elkövetettnek nem tekinthető. Ilyen esetben időbeli túllépésről beszélünk.
- Az időbeli túllépés pedig az erős felindulásban elkövetett emberölés megállapításához vezethet. Az elkövetéskori felindulás viszont nem, az büntetlenséget eredményez. Az arányosság követelményének sérelme – az elhárítás szükséges mértékének túllépése – csak akkor zárhatja ki a büntethetőségi akadály hatályosulását, ha az állapítható meg, hogy a jogosan védekező az elhárítás szükséges mértékét minden ijedség és menthető felindulás nélkül, hűvös józansággal cselekedve, céltudatosan lépte túl.
- A jogos védelmi helyzet nem állapítható meg annak az elkövetőnek a javára, aki provokatív magatartásával maga idézi elő azt a helyzetet, amelyben a testi épsége veszélybe kerül és ezt a támadó/sértett megölésével hárítja el.
- Minden olyan esetben, amikor a pusztá kézzel támadó személlyel szemben késsel, vagy egyéb különösen veszélyes eszközzel történik a védekezés, különös gonddal kell vizsgálni, hogy kizárólag e körülmény folytán az elkövető a védekezés szükséges mértékét túllépte-e.

A jogos védelem szükséges mértékének a felismerésére vonatkozó képesség tehát minden alkalommal vizsgálendő, amelynek során figyelembe kell venni a megtámadott helyzetét, adottságait (tehát más és más következtetésre lehet jutni fiatalok vagy felnőttek esetében stb.).

A Legfelsőbb Bíróság a BH 2008/10–26. számú eseti döntésében kölcsönös tettelesség esetén is megállapíthatónak látta a jogos védelmet annak a javára, aki harmadik személy beavatkozása és támadása következtében kiszolgáltatott helyzetbe kerül, és a pusztán kézzel támadókkal szemben kézszerűséggel védekezik (akkor tehát, amikor kettőjük verekedésébe egyikük oldalán beavatkozik egy kívülálló harmadik). A Legfőbb Ügyészség BF. 217/2009. szám alatt – helyesen, az ügyészségek számára követendően – ennek az ellenkezője mellett érvelt: „...A terhelt és a sértett magatartása tettelességre szóló kihívás kölcsönös elfogadásaként (kölcsönösen a jogellenesség talajára való helyezkedésként) értékelendő, amely az egységes és következetes ítélkezési gyakorlat szerint kizárja a Btk. 29. §-ának alkalmazását. A Legfelsőbb Bíróság egy korábbi döntésében ugyancsak kimondta azt a változatlanul irányadó jogértelmezést, amely szerint a kihívás elfogadása, valamint a kölcsönös tettelességbe bocsátkozás esetén nem hivatkozhat jogos védelemre az, aki az erőviszonyok eltolódása folytán vesztes pozícióba kerül”.

Befejezésül:

- A jogos védelem nem azonos a végszükséggel, ez utóbbi ugyanis nem jogtalan támadás következménye.
- A jog ismeri a vélt jogos védelmi helyzetet is. Erre a tévedés, a társadalomra veszélyességben való tévedés szabályait kell alkalmazni [Btk. 27. § (2) és (3) bekezdés].

Az emberölés (és a testi sértés) minősített esetei (a 15. számú irányelv alapján)

Az emberölésnek – és csak a szándékosan elkövetett emberölésnek – 9 minősített esetét ismeri a Btk. Különös Része. Ezek beiktatását egyrészt a cselekmény vagy az elkövető kiemelkedő társadalomra veszélyessége, a cselekmény tárgyi súlya, másrészt pedig egyes – speciális – sértettek, passzív alanyok fokozott védelme indokolta.

Az első csoportba tartozik:

a.) Az előre kitervelten való elkövetés

Bármennyire is furcsán hangzik, az előre kiterveltség nem az elkövetés módjának jellemzője, vagyis nem tárgyi tényezők függvénye, hanem a szándék tartalmával áll összefüggésben: így az ölési szándék kialakulásával, alakulásával, a véghezvitel körülményeinek mérlegelésével. Vagyis e minősítő körülmény mind az elkövető, mind pedig a cselekmény társadalomra veszélyességét fokozza.

Megállapításának lényege: az elkövető a végrehajtás idejét, helyét, módját (eszközét stb.) az előkészületet, az elkövetést és az elkövetés utáni helyzetet – alapjaiban

– hosszabb-rövidebb időn belül átgondolja, a pro és kontra érveket fontolgatja, vagyis a céltudatos tervszerűség, az előre megfontoltság, a hideg számítás a lényege, a differencia specifikája. De nem feltétele az aprólékosság, és nem zárja ki az alternatív, az eredetitől eltérő végrehajtást.

A céltudatos tervszerűség ellentéte a rögtönösség a szándékban és a végrehajtásban. A céltudatos tervszerűség a kronológiai – időbeli – folyamat feltárásával állapítható meg.

b.) A nyereségvágyból való elkövetés

A bűncselekmény alanyi oldalához kapcsolódik, ez a minősített eset is a szándék jellemzője. A köznyelv „rablógyilkosságnak” nevezi az emberölésnek azt az esetét, amikor az emberi élet kioltását önző anyagi érdekből követik el. Úgyis lehet mondani, hogy a nyereségvágyból való elkövetés az aljas indokból való elkövetés speciális változata.

A rablógyilkosság az anyagi (pénzbeli, vagyonbeli) előny közvetlen megszerzésére irányul. Vagyis gyakran, ha nem is szükségszerűen, összefoglalt bűncselekmény (delictum complexum). Így törvényi egységnek, emberölés minősített esetének, nem pedig emberölés és rablás halmazatának minősül.

A nyereségvágyból elkövetett emberölés akkor állapítható meg, ha a haszonszerzésre irányuló szándék egyenes, az emberölésre irányuló szándék pedig legalább eshetőleges. Ha ez utóbbi nem állapítható meg, az elkövető rablás és az eredménytől függően életveszélyt okozó testi sértés vagy halált okozó testi sértés halmazataért felel. Ha az anyagi előny motivál, de az elkövető szándéka csak közvetve – áttételesen – irányul a megszerzésére (így pl. örökség elnyerésére, biztosítás összegének felvételére), a cselekmény aljas indokból vagy célból elkövetett emberölés megállapítására alkalmas.

Különbséget kell tenni továbbá aszerint is, hogy a nyereségvágy mikor, az emberölés előtt, alatt, vagy pedig csak azután motiválja a tettet. Ha már előtte – alatta – is, az emberölés minősített esetéről beszélünk, ha pedig csak az elkövetés után támad az ötlet, a szándék az anyagi előny megszerzésére, a cselekmény emberölés alapesetének és kifosztás büntetetének halmazatában való megállapításához vezet.

c.) Az aljas indokból vagy célból való elkövetés

Ugyancsak az alanyi oldal, a szándék jellemzője, minden olyan esetet magában foglal, amelyben az indítóok és a célzat a társadalom erkölcsi normái szerint erkölcsileg kiemelkedően súlyosan és mélyen elítélendő, vagyis a motívum, a célzat csak akkor minősítő körülmény, ha aljas.

Nem tekintendő aljasnak a harag, a bosszúvágy viszont már igen, de csak akkor, ha a társadalmi közfelfogás is mélységesen elítélendőnek tartja. Az, hogy a bosszúvágy mikor alapozza meg a minősített esetet és mikor nem, attól függ, milyen külső hatás váltja ki. Megalapozza például, ha a férj a gyerekükön áll bosszút a feleségén, vagy ha az elkövető azért öli meg a sértettet, mert az feljelentette

a hatóságnál, ha az ölést a felelősségre vonás elkerülése érdekében hajtja végre, és megalapozza a „vérbosszú” is. Nem alapozza meg viszont, ha a motívum szerelemfélétségből fakad.

Aljas indokból elkövetett az emberölés, ha indítéka a nemi erőszak, továbbá a minősített esetet kell megállapítani akkor is, ha az elkövetésre garázda indítékból, jelentéktelen okból kerül sor. A teljesen motiválatlan elkövetés viszont csak az emberölés alapesetének megállapítására alkalmas.

d.) A különös kegyetlenséggel elkövetés

E minősítő körülmény – amelynek megállapításánál emberességi-erkölcsi szempontoknak van jelentősége – mindenekelőtt a tárgyi oldalt jellemzi azokban az esetekben, amikor a sértett életének kioltása a szokásostól lényegesen nagyobb embertelenséggel, lelketlenséggel, brutalitással, bestialitással, gátlástalansággal, az emberi méltóság mély megalázásával, másokban iszonyatot keltő módon, az emberi mivoltból kivetkőzve történik. Ilyen elkövetési módra utal a sérülések nagy száma, súlya, jellege, a véghezvitel módja. A különös kegyetlenséggel való elkövetés szempontjából közömbös, hogy a sértett érzett-e fájdalmat, avagy sem.

Csakhowy olykor éppen a már említett tényezők alapján lehet az eshetőleges ölési szándéokra következtetni, lehet az emberölést a testi sértéstől, nevezetesen a halált okozó testi sértéstől elhatárolni. Az ilyen esetekben pedig nem állapítható meg az emberölés minősített változata, ezt nem engedi meg a kétszeres értékelés tilalma.

Az emberölés alapesetét kellett megállapítani például akkor, amikor a vádlott négy nagy erejű ütést mért a sértett fejére, amely kiterjedt koponyaboltozati és koponyaalapi törést, kiterjedt agyrontcsolódást–zúzódást, majd halált idézett elő. A bántalmazás ugyanis jelentősen nem húzódott el, nem volt a szokásost, az átlagost meghaladóan brutális stb. Viszont különös kegyetlenséggel elkövetett emberölésnek minősítette a bíróság azoknak a vádlottaknak a cselekményét, akik a gondozási, ápolási kötelezettségüket elmulasztották, és ezzel okozati összefüggésben kialakult betegségek miatt a sértett halála az átlagost meghaladó szenvedések közepette állt be.

A különös kegyetlenséggel való elkövetés általában rendkívül súlyos fájdalommal jár, kínt, gyötrelmet, lelki megrázkódtatást stb. okoz (tűzhalál, fagyhalál, élve eltemetés, lassított, kínzással járó ölés). Az eszköz használata nem feltétel. Az elkövető tudatának az elkövetéskor azonban át kell fognia a végrehajtás különös kegyetlenségét. Az ítélezési gyakorlat egységes abban, hogy ha az elkövető tudata átfogja a halál bekövetkezésének lehetőségét, ebből – általában – az is következik, hogy felismerte az elkövetés különösen kegyetlen módját is.

A különös kegyetlenség az élet kioltásával kapcsolatos, a holttest feldarabolása, utólagos elégetése már ezen túli, a minősített eset megállapítására nem alkalmas.

e.) A különös visszaesőkénti elkövetés

(külön magyarázatot nem igényel)

A második csoportba tartozik:

f.) A Btk. 166. § (2) bekezdésének e) pontjában a sértett, a passzív alany speciális voltára tekintettel határoz meg minősített esetet, ezáltal három alanyi kört érintően a közigazgatás és a közérdekű feladatok ellátásának zavartalan rendjét is büntetőjogi oltalomban részesíti, a jogi tárgya tehát kettős.

Ha tehát az emberölést:

- belföldi vagy külföldi hivatalos személy ellen, hivatalos eljárása alatt, illetőleg emiatt,
- közfeladatot ellátó személy ellen, e feladatának teljesítése során, továbbá
- a belföldi vagy külföldi hivatalos vagy közfeladatot ellátó személy támogatására vagy védelmére kelt személy ellen követik el, az emberölés minősített esete valósul meg.

Az, hogy kik minősülnek belföldi vagy külföldi, illetve közfeladatot ellátó személynek, a Btk. 137. § 1., 2. és 3. pontjai határozzák meg.

A kettős jogi tárgyra is figyelemmel a hivatalos személy, a közfeladatot ellátó, a hivatalos vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak tehát nem állapítható meg halmazatban az emberöléssel, e személyek megölése az emberölés minősített esetét valósítja meg. Viszont a sérelmükre elkövetett halált okozó testi sértés halmazatot képez e bűncselekményekkel.

g.) A második bekezdés i) és j) pontjaiban is a sértett speciális alanyisága, mivel tja – az, hogy 14. életévét be nem töltött, illetve védekezésre képtelen – alapozza meg az emberölés súlyosabban minősülő esetét.

Az emberölés sértettje tehát újszülött, avagy gyermekkorú személy (csak zárójelben jegyzem meg, hogy az újszülött megölése korábban az emberölés privilegiált és nem minősített esetét képezte). Hogy ki tekintendő védekezésre képtelen személynek, azt a Btk. 137. § 18. pontja határozza meg. Eszerint a több bűncselekmény esetén szóba jöhető passzív alany, a 12. életévét még be nem töltött személy mellett „az is, aki helyzeténél vagy állapotánál fogva ideiglenesen vagy véglegesen nem képes ellenállás kifejtésére”. Az, hogy egy személy ilyen-e, bírói mérlegelés tárgya.

h.) A Btk. 166. § (2) bekezdésének f) és g) pontja a sértettek száma alapján határoz meg súlyosabban minősülő eseteket.

A több emberen és a sok ember életét veszélyeztetve elkövetett emberölések esetei tartoznak ebbe a körbe. Ezeknek a delictum complexumoknak a társadalomra veszélyessége nyilvánvalóan nagyobb fokú, mint az alapesetéé.

A több ember egynél több, legalább kettő embert jelent. A több emberen elkövetés csak a Btk. 166. § (1) bekezdése esetén alkalmazható, mint minősített eset. Nem jöhet szóba azonban akkor, ha valaki erős felindulásban és gondatlanságból öl meg valakiket. Ilyen esetekben a passzív alanyok számához igazodó bűnhalmazat megállapításának van helye.

A több emberen elkövetett emberölésre példa a lakás bejáratai ajtajának kilincsébe áram vezetése, a lakás ajtajának eltorlaszolása, majd a lakás felgyújtása, illetve újabban öngyilkossági szándékkal az autópályára felhajtás és az autónak a szembejövő irányába való kormányozása (esetleges szándék).

Sok ember alatt az ítélezési gyakorlat legalább hat személyt ért. E minősítő körülmény önállóan, de a több emberen elkövetett emberölés mellett is megállapítható. A sok ember életét veszélyeztető emberölésre általában az eszköz jellegéből, az ezzel kiváltott veszélyhelyzet nagyságából, a veszélyeztetett emberek számából lehet következtetni. Ilyen esetek lehetnek a gyújtogatás, a robbantás, kút- illetve vízmérgezés.

A testi épség vagy egészség elleni bűncselekmények

E bűncselekmények – mint ugyancsak materiális bűncselekmények – jogi tárgya a másik ember testi épségéhez, egészségéhez fűződő (egyéni) társadalmi érdek. A testi épség és egészség orvostudományi és büntetőjogi fogalma eltér egymástól. Az előbbi az emberi testre vonatkoztatott (az emberi test szervei rendeltetésszerűen működnek, a sejtszövetek sértetlenek, az emberi szervezet diszfunkcióktól mentesen működik). Az utóbbi a passzív alanyra konkretizált, vagyis a büntetőjog a testi épségen, egészségen azt az állapotot érti, amelyben a passzív alany akkor volt, amikor a támadás érte.

Az elkövetési magatartás meghatározása nyitott: minden olyan aktív vagy passzív magatartást érteni kell alatta, amely legalább 8 napon belül gyógyuló sérülést vagy egészségcsökkentést okoz. A test megérintése, megfogása, haj, szakáll meghúzása, levágása tehát nem minősül testi sértésnek (lehet viszont tetteles becsületsértés, kényszerítés, személyi szabadság megsértése).

Az egészségcsökkentésre minden olyan magatartás alkalmas, amely nem sérülést, hanem 8 napon belül gyógyuló (testi vagy lelki) betegséget okoz.

Az elkövetési magatartás és az eredmény között ok-okozati kapcsolatnak kell fennállnia (ld. az emberölésnél elmondottakat).

A sérülés-betegség többféle lehet, s ettől függően minősülhet a cselekmény

- 8 napon belül gyógyuló, könnyű testi sértésnek. Ez az alapeset, a minősített esetek pedig a következők:
- 8 napon túl gyógyuló, súlyos testi sértés,
- maradandó fogyatékoság vagy súlyos egészségromlás, súlyos testi sértés minősített esete,
- közvetetten vagy közvetlenül életveszélyes, életveszélyt okozó testi sértés,
- halálos, halált okozó testi sértés.

A testi sértés alap és minősített esetét tehát a sérülések, betegségek gyógytartama határozza el egymástól. Addig, amíg az orvostudomány különbséget tesz anatómiai és funkcionális gyógytartam között, értve az elsőt az anatómiai állapot helyreállítást, a másodikon a károsodott szervezet működési zavarainak megszűnését,

a büntetőjog a „tényleges gyógytartamot” veszi alapul, amely általában azonos az anatómiaival, de lehet az anatómiai és a funkcionális fogalom egysége, az orvosi ellátás befejezésének időpontja. A megállapítása általában az orvos szakértő kompetenciájába tartozik, de a bizonyításhoz egyértelmű esetekben elegendő a jó láttelel is.

Ezek alól – mármint a minősítések alól – vannak kivételek:

- a súlyosabban minősülő testi sértés kísérlete,
- a valószínűsített gyógytartam, ha a sérült más okból hal meg,
- ha a sértett késlelteti a gyógyulás folyamatát, az emiatti idő nem vehető figyelembe a gyógytartam megállapításakor.

A testi sértésnek – a könnyű és a súlyos testi sértésnek egyaránt – vannak egyéb súlyosabban minősülő esetei is, így ha

- aljas indokból vagy célból, avagy
- védekezésre, vagy akaratnyilvánításra képtelen személlyel szemben követik el (ld. az emberölésnél elmondottakat).

A testi sértés szándékosan, a súlyos testi sértés és az életveszélyt okozó testi sértés gondatlanul is elkövethető, az eredmény okán súlyosabban minősülő esetekben az eredmény tekintetében elegendő a gondatlanság is, a bántalmazás (az ok) azonban csak szándékos lehet.

Az ügyészség gyermek- és ifjúságvédelmi szakterületi munkáját érintő egyes kérdésekről²

A kiskorúak bűnözése kapcsán a bűnügyi statisztikák és az ügyintézési tapasztalatok alapján megállapítható, hogy annak intenzitásában – az elkövetők és az elkövetett bűncselekmények számában mutatkozó csökkenés ellenére – nincsenek lényegi változások. A büntetőjogilag felelősségre nem vonható gyermekkorú elkövetők száma ugyanis az elmúlt öt évet figyelembe véve csökkenő tendenciát mutat, a 2009-es esztendőben pedig nem kevesebb, mint 25%-kal mérséklődött (2573-ra) az ismertté vált – az új terminológia szerint regisztrált – ilyen életkorú elkövetők száma, amire az elmúlt húsz évben még nem volt példa. Ezzel azonos megállapítás tehető a regisztrált fiatalok elkövetőkre nézve is. Számuk ugyan csak szerényebben – 12,3%-kal – mérséklődött, azonban a tízezres határt már súroló, ilyen alacsony szám (10.036) a rendszerváltozás óta még nem fordult elő.

2009-ben ezzel párhuzamosan 394 ezerre csökkent az összes regisztrált bűncselekmény és 112 ezerre az összes regisztrált elkövető száma, ami különösen akkor figyelemre méltó, ha azt is szem előtt tartjuk, hogy 8 éve még 600 ezer bűncselekmény és 140 ezer elkövető vált ismertté az országban. Természetesen nem szabad megfeledkezni arról, hogy a latencia a 14 és a 18 év alatti korosztályhoz tartozók esetében egyaránt vélelmezhető, így bizonyos, hogy a regisztrált kiskorú elkövetők számának a fentiek szerinti alakulása a tényleges helyzetnél – akár nagyságrendileg is – kedvezőbb képet mutat.

Az utóbbi években annak lehettünk tanúi, hogy felélénkült a gyermek- és fiatalok bűnözése körüli szakmai vita, amit felfokozott közéleti érdeklődés is övezett. E viták és szakmai kinyilatkozások során számos alkalommal a legkülönfélébb megállapítások és számadatok hangzottak el. E „számháború” miatt is szükséges rögzíteni, hogy statisztikai adatokkal nem támaszthatók alá azok a vélekedések, amelyek összességében a korcsoport látványosan romló bűnözési mutatóiról beszélnek.

Az is nyilvánvaló azonban, hogy a fiatalok bűnözés alakulásának értékelésénél nem lehet figyelmen kívül hagyni a fiatalok bűnelkövetőknek a fiatalok lakónépességhez viszonyított arányát, továbbá e korcsoport demográfiai változásait sem. Szomorú tény, hogy Magyarországon az elmúlt években ezen a téren is kedvezőtlen változások voltak tapasztalhatóak. Az utóbbi évtizedben a gyermekkorú lakónépesség csaknem 15%-kal, a fiatalok lakónépesség pedig mintegy

¹ Lajtár I., mb. főosztályvezető ügyész, Legfőbb Ügyészség

² A Legfőbb Ügyészségen 2010. november 30-án a gyermek- és ifjúságvédelmi ügyészek számára megrendezett Országos Szakmai Konferencia megnyitó előadásának szerkesztett szövege

12%-kal csökkent. Évente egy kisváros lakosságával vagyunk kevesebben, a KSH legfrissebb adatai szerint pedig az össznépesség ez év novemberére a 10 milliós lélektani határ alá csökkent, amire 50 év óta nem volt példa. Amennyiben ezt a folyamatot nem vagyunk képesek megfékezni, vagy legalább lassítani, 2050-re a legfrissebb prognózisok szerint ez a szám akár a 9 millió közelébe süllyedhet. A negatív tendencia megállítása alapvető nemzetstratégiai cél. A kiskorúak lélekszámának tartós csökkenése, társadalmunk egyre gyorsuló elöregedése önmagában is komoly társadalmi probléma, a büntető igazságszolgáltatás szereplői és a büntetőjog-tudomány művelői számára azonban ezek az adatok ennél jóval többet mondanak, mivel azt mutatják, hogy a kiskorúak kriminalitási gyakorisága sajnos valóban emelkedik.

A kiskori deviancia számszerű adatainak értékelése kapcsán messze nem mindegy, hogy hol húzódnak a gyermekkor határai, a jogalkotó melyik életkort tekintti olyannak, amelynek elérésétől kezdve az elkövető büntetőjogi felelősséggel tartozik. A kérdést illetően – amint az köztudott – az Európai Unió egyes tagállamainak gyakorlata is igen eltérő képet mutat. Az utóbbi években – a Btk. új Általános Részének kodifikációjára is figyelemmel – a széles médiaérdeklődést és társadalmi visszhangot kiváltó esetek kapcsán felerősödtek azok a vélemények, amelyek a büntethetőségi korhatár leszállítását tartanak helyesnek.

Mások szerint a megoldást sokkal inkább a gyermekvédelmi rendszer reagálóképességének javításában kell keresni, a büntetőjog eszköztárát nem szabad „erős felindulásból” bevetni, gyermekek esetében különösen szem előtt kell tartani a büntető igazságszolgáltatás ultima ratió jellegét. Ez utóbbi állásponttal úgy tűnt, hogy végül a jogalkotó is egyetértett, legalábbis erre engedett következtetni, hogy a Btk. új Általános Részéről a még 2009-ben készített kormányzati előterjesztéstervezet már nem számolt a büntethetőségi korhatár leszállításával.

Az elmúlt évben elhaltak azok a korábbi jogalkotói elképzelések is, amelyek a fiatalkorúak igazságszolgáltatása terén igazi modellváltást tűztek ki célul, és a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerét önállóan kívánták rendezni. A fiatalkorúakra vonatkozó büntető anyagi, eljárási, sőt egyes elképzelések szerint végrehajtási jogi megújult rendelkezések önálló törvényben történő szabályozása, vagy akár a fiatalkorúak külön bíróságának felállítása valódi modellváltást eredményezhetett volna. Ilyen előzmények után egyesek némi csalódottsággal, míg mások csendes megkönnyebbüléssel vették tudomásul, hogy ezen látványos változások már nyomokban sem voltak fellelhetők a Btk. Új Általános Részének tervezetében, amelyben mindössze egy „abortív” jogalkotói elképzelés jelent meg a fiatal felnőtt büntetőjogi kategóriájának bevezetése kapcsán.

A kiskori bűnözés struktúrájával összefüggésben megállapítható, hogy ezen korosztály bűnözésének szerkezeti összetétele hosszú évek óta nem mutat szignifikáns eltérést a felnőtt korú bűnözéshez képest. A 18 év alattiak kriminalitását meghatározó vagyon elleni bűncselekmények mellett azonban világszerte megfigyelhetőek olyan kedvezőtlen jelenségek, melyek Magyarországon is jelen vannak. Ezek közül is hangsúlyozottan kell szólni az erőszak egyre növekvő szerepéről.

Ha időben kissé visszatekintünk, azt láthatjuk, hogy Magyarországon az 1980-as évek eleje óta nőtt a kiskorúak erőszakos bűnözési aktivitása. Az agresszió forrását és okait vizsgálva megállapítható, hogy az erőszakos cselekményt elkövető kiskorúak túlnyomó többsége deviáns csoportok tagjaiból kerül ki. Az ilyen környezetből érkezők körében jól megfigyelhető a következő három rizikófaktor legalább egyikének jelenléte:

- a családon belüli erőszak élménye,
- a család szociálisan hátrányos helyzete, valamint
- a kiskorú alacsony iskolai végzettsége miatti rossz jövőbeli esélye.

A kiskori agresszió igazi veszélye abban áll, hogy a fiatal korosztályok bűnözése előfutára a későbbi évek felnőttkori bűnözésének. A fiatalkorban tanúsított viselkedésével minden generáció mintegy megelőlegezi későbbi felnőttkori magatartását. Azok a fiatalok pedig, akik nagyon korán kezdik a bűnelkövetést és azon belül az erőszakos bűnözést, később a legkonokabb erőszakos visszaesőkkel válhatnak.

A fiatalkorúak általi erőszak mindig sajnálatos, különösen igaz ez, ha iskolában, pedagógus sérelmére valósul meg, ahogyan az napjainkban egyre gyakrabban előfordul. Az ilyen cselekményeket akár a szülő, akár a tanuló követi el a tanárral szemben, súlyosan sértik a társadalmi alapértékeket, ezért azokkal szemben – amint azt a Legfőbb Ügyészség NF. 2853/2008. szám alatti iránymutatása hangsúlyozta – a leghatározottabban, a törvény teljes szigorával és lehetőség szerint a leggyorsabb módon kell eljárni a speciális és a generális prevenció érdekében. A média – melynek felelősségére a későbbiekben még külön is kitérek – néha jelentősen felnagyítja a problémát, és egy-egy írást olvasva már-már olyan benyomásunk lehet, mintha az iskola háborús övezet lenne. Ez nyilván alapvető túlzás, de a probléma ettől még nagyon is valós. Sajnos az is a valóság része, hogy az elmúlt évben átléptük a Rubikont, mivel Magyarországon is megtörtént az első iskolai lövöldözés, amit 2009. november 26-án, a Pécsi Tudományegyetem gyógyszerészeti szakán, egy ottani hallgató hajtott végre egy fizika-előadáson.

Az iskolán belüli erőszakkal összefüggésben felterjesztett jelentések kapcsán szeretném felhívni a figyelmet, hogy a gyerekkorú elkövető cselekményének büntető eljárásjogi megítélése tekintetében esetenként még mindig azzal a téves jogszemléssel kell találkozunk, hogy olyan esetben is elrendelésre kerül a nyomozás, amikor magából a feljelentésből is egyértelműen megállapítható az elkövető életkora, és az is, hogy pontosan mi történt. A Be. az Alapvető rendelkezések körében határozott rendelkezést tartalmaz arra [6. § (3) bek. c)/ pont], hogy büntetethezességét kizáró ok fennállása esetén nem lehet büntetőeljárást indítani. Amennyiben tehát nyilvánvaló, hogy gyerekkorú személyről van szó, és az is, hogy pontosan mi történt, a feljelentést el kell utasítani. Amennyiben az életkor bizonytalan, azt akár feljelentés kiegészítés keretében is tisztázni lehet. Ezzel összefüggésben fel kell hívni a figyelmet a gyerekkorú személyekkel szemben fogantatosítható rendőri intézkedésekkel kapcsolatos gyakorlatról a legfőbb ügyész-helyettes úr által Ig. 389/2003. Legf. Ü. szám alatt kiadott iránymutatásban foglaltak következetes betartására.

Nyilván a pedagógus sérelmére elkövetett cselekmények számának országos növekedését is értékelte a jogalkotó, amikor a közoktatásban dolgozó pedagógusok fokozott büntetőjogi védelmének megteremtése érdekében, 2010. augusztus 31-i hatállyal a 2010. évi LVI. törvény akként módosította a Btk. 230. §-át, hogy a közfeladatot ellátó pedagógus, illetőleg a nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazott sérelmére elkövetett bűncselekmények esetén megemelte a kiszabható büntetési tételek mértékét. Az előterjesztés indoklása rámutatott arra, hogy az iskolai erőszak olyan összetett probléma, ami komplex megoldást igényel, ebből azonban nem maradhat ki a büntetőjog eszközei sem, mivel a korábbi büntetőjogi védelem nem volt elegendő visszatartó erő az ilyen bűncselekmények megelőzésére.

Ezzel összefüggésben szükséges kiemelni, hogy a Btk. módosított 230. §-ának (2) bekezdése kizárólag a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX törvény 16. §-ának (3) bekezdésében szereplő személyi kör számára biztosít fokozott büntetőjogi védelmet. A Gyvt. 15. §-ának (7) bekezdésében szereplő, és tevékenységük során közfeladatot ellátó gyermekvédelmi rendszerben foglalkoztatott személyek vonatkoztatásában (pl. nevelő, gyermekfelügyelő, gyermekjóléti intézmény vezetője) azonban már nem. Amennyiben tehát valaki például egyidejűleg bántalmaz egy tanárt és egy gyermekotthoni nevelőt, az első esetben minősített, a második esetben csak alapesetért vonható felelősségre. Erre egy konkrét ügy kapcsán külön is felhívtuk a Fővárosi Főügyészség figyelmét, amely iránymutatást Fk.Nf. 1120/2010/88. szám alatt elektronikus úton minden főügyészséghez eljuttattunk. 2010. november 18-án az iskolai erőszak kapcsán az ORFK-án rendezett konferencián a Nemzeti Erőforrás Minisztériuma helyettes államtitkára arról adott tájékoztatást, hogy a kormány új módszerrel kezelné a problémát, és hamarosan az ország minden iskolájára kiterjedően bevezetésre kerül – angol mintára – a szociális munkások hálózata.

A teljesség kedvéért utalok arra, hogy a Novella a részletezett jogszabályi változások mellett beillesztette a magyar büntetőjog rendszerébe a személy elleni erőszakos bűncselekményeket sorozatban elkövető bűnismétlők büntetésének – három csapás néven elhíresült – jelentős szigorítását, amely a legsúlyosabb esetben akár életfogytig tartó szabadságvesztés is lehet. Ezzel párhuzamosan visszaállította – ha úgy tetszik, reinkarnálta – a 2003. március 1-jét megelőző büntetéskiszabási szabályokat, az úgynevezett „középmértékes büntetést”, ami – a még mindig gyakran elhangzó kritikák ellenére – nem sérti a bírói függetlenséget. Az Alkotmánybíróság korábban – 13/2002. számú határozatában is – már rámutatott arra, hogy a bíróság a törvénynek alárendelt, azt a szabályt pedig, amelyből dolgozik, másik államhatalmi ág, a törvényhozó írja, akitől nem vitatható el, hogy a törvény alkalmazásával összefüggő elvárását a jogalkalmazóval közölje. Amint azt a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának vezetője a Magyar Jog 2010. évi szeptemberi számában megjelent írásában megfogalmazta: a középmértékes szabály egy bírótól csupán annyit vár el, hogyha attól eltér, mondja meg, hogy azt miért tette. Egy bírónak pedig erre a kérdésre tudnia kell válaszolnia.

A fiatalkorúak bűnözésének kedvezőtlen jelenségei közül még egy területet emelnék ki, ez pedig a kábítószerrel visszaélés kérdése. Szomorú, de tény, hogy a fiatalkorúak egyre növekvő részének szocializációjává válik a passzív vagy aktív kábítószer-tapasztalat. A mai felnőtt népesség fiatalabb (18–34 év közötti) korcsoportjának tagjai 14–15 évesen kezdték és az első években intenzíven éltek meg a tiltott drogokkal való ismerkedést. Ezen korosztály több mint 20%-a fogyasztott már életében valamilyen tiltott szert (zömmel Cannabis származékot, Ecstasyt, vagy más partidrogot, amelyek közül manapság a mefedron a sláger). A mefedron – amelyet eddig hat európai uniós tagállamban vontak ellenőrzés alá, mivel 3–4 hónapi használata már függőséget okozhat – ez év végére tiltó listára kerülhet.

Elkészült a Magyarországi kábítószerhelyzetről szóló 2010. évi Jelentés tervezete, melynek adatai szerint arányaiban az elmúlt évben is folytatódott a fiatalkorúakkal kapcsolatban már 2005 óta mutatkozó csökkenés. Úgy gondolom azonban, korai lenne ebből messzemenő pozitív következtetést levonni anélkül, hogy a felderítési mutatókat is elemeznénk, a csökkenő trendek ugyanis valójában a rendőrség aktivitásának változását jelzik. Jogrendszerünkben a kábítószerrel kapcsolatos első büntetőjogi rendelkezéseket az 1930. évi XXXVII. törvénycikk vezette be, és azóta a vonatkozó nemzetközi szerződésekben foglaltaknak eleget téve Magyarországon folyamatosan büntetendő cselekmény a kábítószerrel visszaélés. A kábítószer-jelenség büntetőjoga hazánkban folyamatos mozgásban van, a jogalkotó ugyanis a kábítószerrel visszaélés büntetőjogi megítélésének kérdésére – csakúgy, mint magának a bűnözésnek a kihívására – eddig alapjában véve kétféle, egymással gyökeresen ellentétes választ adott. A szigorú büntetőpolitika – a zéró tolerancia – inkább a kötött szabályozás, a fokozott kriminalizáció, a súlyosabb fenyegetés és a represszívebb gyakorlat felé hajlott el. Ezzel szemben a liberális kriminálpolitika a dekriminizációt, a függetlenséget, a toleranciát és elfogadást, valamint a resztorációt részesítette előnyben.

Jól érzékelhető, hogy az utóbbi évtizedben a csaknem 360 fokos pályát bejáró büntetőjog-alkotás jelenleg is mozgásban van. Úgy gondolom, nem sokat tévedhetünk, ha azt prognosztináljuk, hogy a Btk. vonatkozó szabályozása, amely a hazai büntetőjog mindaddig legbonyolultabb kábítószer-tényállásával „ajándékozta meg” a jogalkalmazókat, nem sokáig marad fenn jelen formájában, a jogalkotó visszatér a szigorú kriminálpolitikai megközelítéshez és a határozottabb kriminalizáció megvalósításához. Meggyőződésem szerint ennek során az eltérés jelenlegi formáját feltétlenül felül kell vizsgálni, fel kell hagyni továbbá a Btk. azon megközelítésével, amely csak a megszerzésen és a tartáson keresztül rendeli büntetni a fogyasztást. Ismét egyértelművé kellene tenni normaszöveg szintjén is, hogy a kábítószerrel fogyasztani jogi értelemben is bűnös cselekmény.

A kiskori deviancia és a média összefüggése kapcsán látható, hogy a kiskorúak által elkövetett nagy tárgyi súlyú bűncselekményeket gyakorta jelentős sajtóérdeklődés övezi, azok nagy médianyilvánosságot kapnak. Annak a médiának a felelőssége azonban, amely gyakorlatilag házhoz viszi az erőszakot, ilyenkor nemigen szokott felmerülni, pedig az az esetek meghatározott százalékában legalább

közvetett módon tetten érhető. Azoknak ugyanis, akiknek módjukban áll másokra hatni, mások számára cselekvési mintát közvetíteni, azoknak határozott meggyőződéseim szerint nem szabadna figyelmen kívül hagyni, hogy a gyermekekkel – akik az idősebb korosztályokra figyelnek – nem csupán a társadalom biológiai reprodukciója megy végbe, hanem az értékek és a normarendszer újjáteremtése is. Ehhez szükséges lenne a média képviselőinek felelősségteljes elhivatott felkészültségére, a mértéktartásra, az alázatra, az alapvető szakmai és etikai normák betartására. Ezzel szemben, nem is olyan régen, egy kereskedelmi tévécsatorna gasztronómiai valóságshow-ja bűnözőket és elítélteket népszerűsíthetett, ami teljességgel elfogadhatatlan. Ismert, hogy a nézettségi mutatók fontosak, de sem azok, sem a reklámbevétel nem lehet mindent felülíró, kizárólagos szempont. Az új Médiatörvény, egy hatékony média-etikai szabályozás és kontroll remélhetően javít majd ezen a helyzeten.

Hasonló veszélyek rejlenek az internetben is, amely a mai világban már egyre több családban ott van, mindamelllett a legkevésbé ellenőrizhető médium, és egyúttal a bűncselekmények egyszerű és gyors megvalósításának közege is. A kiskorúakat a pornográfia mellett többféle olyan káros információ is fenyegeti, mint például a különböző egészségre ártalmas anyagokat reklámozó, vagy uszító jellegű írások, és egyéb agresszív tartalmú weboldalak. Egyes európai országok már felismerték az internet veszélyeit és a gyermekvédelemmel kapcsolatos kormányzati program keretein belül megszervezték az internetes szűrőprogramok állami támogatását. Úgy gondolom, hogy a hazai szakembereknek is minél hamarabb állást kellene foglalniuk abban a kérdésben, hogy ez járható út lehet-e számunkra, vagy a kiskorúak egyéb módon is megóvhatók az ilyen negatív hatásoktól.

Nyilvánvaló, hogy mindezen veszélyekkel szemben a legjobb „védőoltás” a nevelés. A család, a szülői kontroll szerepe semmi mással nem pótolható. A szülő azzal nevel, ahogyan él, amilyen viselkedésmintát ad – amint azt a közelmúltban egy ismert énekes egy vele készült interjújában megfogalmazta: helyes, ha a szülő a gyermekeit szeretettel, ha kell szigorral terelgeti az életben, és nem hagyja, hogy azok csak úgy nőjenek, mint a dudva az ároksparton.

Az mindig tudott volt, hogy a rossz nevelés, a szülői mulasztás, a helytelen példaadás, a gyermek testi, értelmi, érzelmi fejlődését hátrányosan befolyásoló családi háttér súlyos, torzító hatással lehet egy gyermek szocializációjára, hasonlóan az is, hogy egyes szülőket komoly felelősség terhel e téren.

Mégis sokakat meglepett a Somogy Megyei Bíróság és a Pécsi Ítéltábla közelmúltban meghozott azon határozata, amely négy-négymillió forint nem vagyoni kártérítést ítélt meg a még 2008-ban meggyilkolt kaposvári gimnazista fiú szülei javára. Az összeget annak a két 16 éves fiataikorú szüleinek kell megfizetnie, akiket a Somogy Megyei Bíróság első fokon társtettesként, előre kitervelten, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntette miatt 14–14 év fiataikorúak börtönbüntetésére és 10 évi közügyektől eltiltásra ítélt. A cselekmény háttérében – mindenki számára megdöbbentő módon – pusztán az elkövetőknek a sértettel szembeni ellenszenve húzódott meg, akivel könyörületet nem ismerve, rideg

szenvtelenséggel számoltak le úgy, hogy könyörgő osztálytársuknak semmi esélyt nem adtak a túlélésre. A megyei bíróság ítéletének indokolásában rámutatott arra, hogy az elkövetett bűncselekmény önmagában bizonyítja a nevelési hibára visszavezethető jellemfejlődés súlyos hibáját. A szülők nem adtak olyan mintát, ismereteket gyermekeiknek, ami alapján az emberi méltóság, az élet tisztelete, a „ne ölj!” parancsa beépülhetett volna a két fiatal jellemébe. A szülők a nevelés során súlyos felróható hibát, mulasztást vétettek. Az ítéletábla mindezt azzal egészítette ki, hogy amennyiben az olyan alapvető erkölcsi alapértékek, mint az irgalom, a kegyelem, a könyörületesség, a szánalom, a megrendülés, a jószág oly mértékben hiányzik a kiskorúakból, ahogy ezt az elítéltek vonatkozásában a büntetőeljárás adatai igazolták, akkor a gondozó, a nevelő, a szülő erkölcsi nevelésre vonatkozó kötelezettségességét bizonyítotttnak kell tekinteni.

A kiskori deviancia szerteágazó okai közül csak egy olyan kérdést emelek ki, amelyről néha szemérmesen hallgatunk, vagy talán a kelleténél kevesebbet beszélünk, ez pedig a veszélyeztetettség. Hazánkban hosszú évek óta 220 ezer feletti a veszélyeztetett és 15 ezer feletti a nyilvántartott védelembe vett gyermekek és fiatalok száma. A valós számok pedig a gyámhatóságok által regisztrált adatoknál is magasabbak lehetnek, a kiskorú lakónépességből több százezen élnek a szegénységi küszöb alatt, sokak közülük mélyszegénységben. Kérdés, hogy mit lehet tenni a helyzet javítása érdekében. A probléma kezelése annak összetettsége folytán feltétlenül komplex állami beavatkozást igényel, gyors és radikális megoldás azonban aligha remélhető. Egy biztos, a munkanélküliség csökkentése, további családpolitikai intézkedések megtétele, valamint jelentős anyagi erőforrások átcsoportosítása nélkül a helyzet romlása aligha állítható meg, a szegénység és általa a veszélyeztetettség folyamatosan újratermelődik.

A veszélyeztetettség kapcsán nem szabad elfeledkezni a hatóságok jelzési kötelezettségének teljesítéséről sem, amit a Gyvt. 17. §-a ír elő többek közt a rendőrség, az ügyészség és a bíróság számára. Ismert, hogy a jelzőrendszer működése „számos sebből vérzik”, annak tagjai többször nem teljesítik jelzési, együttműködési kötelezettségüket. E mulasztás korábban szankció nélkül maradt. A Gyvt.-t módosító 2009. évi LXXIX. törvény alapján azonban ma már a gyámhatóság a mulasztóval szemben – akár az ügyéssel szemben is – köteles fegyelmi eljárást kezdeményezni a fegyelmi jogkör gyakorlójánál. A jelzési kötelezettség teljesítése természetesen messze nem csupán a fiatalok ügyészeinek, hanem minden ügyésznek kötelezettsége. Ezért hívtuk fel külön is egy továbbképzés során például a bv. felügyeleti ügyészek figyelmét arra, hogyha munkájuk során bármilyen összefüggésben veszélyeztetett kiskorú kerül a látókörükbe, azt jelezzék a főügyészségi fk. ügyész felé, a szükséges gyermekvédelmi intézkedés megtétele érdekében.

Mindezek mellett persze azt is látni kell, hogy a fiatalok korunk társadalmában sok tekintetben akkor sincsenek könnyű helyzetben, ha jogi értelemben nem veszélyeztetettek, ha anyagilag és érzelmileg egyaránt konszolidált családi háttérrel rendelkeznek. Változó – pontosabban hanyatló – értékek és normák világában,

morális válsággal küszködő társadalomban kell helytállniuk, ahol sokak számára a pénz, a gazdagság az egyedüli értékmérő. Olyan világban, ahol egyre több támadás éri a társadalom alapját képező legfontosabb közösséget; a családot. Ahol egyre nagyobb teret kaphatnak olyan romboló téveszmék, mint például az úgynevezett „gender-elmélet”, ami eljut a nemek és a család tagadásáig, amely szerint az ember nem férfinak és nőnek születik, hanem – még ha rendelkeznek is ilyen biológiai adottságokkal – csupán a család és a társadalom elvárásai nevelik őket azzá. Ezért a gyermeket nem szabad eleve nővé és férfivá nevelni, lehetővé kell tenni, hogy mindenki maga válassza meg a nemét. Ezen gondolat köszönt volna vissza az előző kormány által elfogadott, az óvodai nevelés országos alapprogramjának kiadásáról szóló 137/1996. (VIII. 25.) Kormányrendeletet 2010. november 21-i hatállyal módosítani tervezett 255/2009. (XI. 20.) Kormányrendeletben, amely többek között kimondta, hogy „az óvodai nevelés során tudatosan kerülni kell a nemi sztereotípiák erősítését, elő kell segíteni a nemek társadalmi egyenlőségével kapcsolatos előítéletek lebontását”. Erre mondhatta XVI. Benedek pápa még 2008-ban, hogy nemcsak az esőerdőket kell megvédeni, de az embert is önmaga elpusztításától...

A jogszabályi változások kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy a Btk.-án kívül több más olyan törvény módosítására sor került az elmúlt hónapokban, amelyek az fk. szakterületet is érintik. Ilyen különösen a családok támogatásáról szóló 1988. évi LXXXIV. törvénynek, valamint a Gyvt.-nek a tankötelezettség teljesítésével összefüggő módosításáról szóló 2010. évi LXVI. törvény; továbbá azokhoz kapcsolódóan az egyes gyermekvédelmi tárgyú kormányrendeletek módosításáról szóló 237/2010. (IX. 13.) Kormányrendelet; és a családok támogatásáról szóló törvény végrehajtásáról szóló 223/1998. (XII. 30.) Kormányrendelet tankötelezettség teljesítésével összefüggő módosításáról szóló 236/2010. (IX. 13.) Kormányrendelet.

A 2010. évi LXVI. törvény indoklása kapcsán a jogalkotó kiemelte, hogy a családi pótlék – a családtámogatási ellátások egyik legfontosabb elemeként – a tanköteles korú gyermek esetében annak iskoláztatási költségeihez nyújtott állami hozzájárulás. Az ellátás célja hangsúlyozottan a tanuláshoz kapcsolódó kiadások részbeni átvállalása, állami segítség a gyermeket nevelő szülők anyagi terheinek csökkentéséhez, ami nyilván ösztársadalmi érdek. Ugyanakkor az is ösztársadalmi érdek, hogy az iskolás korú gyermekek maradéktalanul eleget tegyenek tankötelezettségüknek. A tanulmányok elhanyagolása – melyek jelentős számát az ügyészségi tapasztalatok is tanúsítják –, a gyakori, valós okkal nem igazolható hiányzások, rontják a gyermek személyes életperspektíváját, egyúttal rombolják a társadalom morális értékrendjét is.

Az önkormányzati szabálysértési statisztikát vizsgálva a 2007. és 2009. év adatai alapján megállapítható, hogy mind a szabálysértési eljárások, mind a pénzbírságot kiszabó határozatok száma emelkedett: 2007-ben a tankötelezettség megszegése miatt 25.433 feljelentés érkezett, 2009-ben pedig már 44.361. Míg 2007-ben 8.823 ügyben szabtak ki pénzbírságot, 2009-ben már 14.620 esetben került erre sor. Megállapítható tehát, hogy az állampolgári feyelem e téren is látványosan

romlott. A társadalom és az állam részéről is megfogalmazódó elvárás, hogy a szülők eleget tegyenek gyermeknevelési kötelezettségeiknek, és a gyermekekre tekintettel juttatott támogatásokat az ő érdekükben használják fel. A családi pótlék előző rendszere ezt a feladatát nem volt képes betölteni, ezért a jogalkotó visszatért azokhoz a korábbi szabályokhoz, melyek alkalmazásával be lehet avatkozni, ha a szülő nem teljesíti kötelezettségeit. A törvény alapvető célja, hogy egyértelmű üzenetet fogalmazzon meg arra nézve, hogy az iskolakerülés, az indokolatlan hiányzás túrhetetlen magatartást jelent és a családi pótlék tekintetében is következményeket von maga után. A törvénymódosítás az iskolába járáshoz köti a gyermekek után járó támogatás (az eddigi családi pótlék) kifizetését. A jövőben családi pótlékot a tanköteles kor el nem éréséig nevelési ellátásként, utána iskolázási támogatásként folyósítják. Ha 2010 szeptemberétől egy gyerek tíz órát hiányzik az iskolából igazolatlanul, a település jegyzője figyelmezteti a családot a tankötelesség betartására. Ha ennek ellenére a gyermek igazolatlan hiányzása eléri az ötven órát, a jegyző elrendeli a gyermek védelembe vételét és határozatlan időre felfüggeszti a családi pótlék kifizetését.

Szükséges megjegyezni, hogy a fenti eljárás – a Csjt. ez év végével módosuló 15. §-ának (2) bekezdése alapján – nem irányadó akkor, amennyiben korábban már sor került a kötelező tanórákat mulasztó gyermek családból történő kiemelésére, ha például nevelőszülőnél, gyermekotthonban, javítóintézetben vagy bv. intézetben van elhelyezve. Ilyenkor olyan más eszközök állnak rendelkezésre, mint például a nevelőszülői jogviszony megszüntetése. A felfüggesztés időtartama alatt az iskoláztatási támogatás semmilyen formában sem kerül a mulasztó gyerekek családjaihoz. Háromhavonként a jegyzői gyámhatóságnak felül kell vizsgálnia, hogy továbbra is indokolt-e a felfüggesztés, azaz rendeződött-e a gyerek helyzete, teljesíti-e tankötelezettségét. Ha a felülvizsgálattal érintett időszakban a gyermek egy órától sem hiányzott igazolatlanul, akkor a jegyzői gyámhatóság megszüntetheti a felfüggesztést. Ezt követően azonban a gyermek védelembe vételét még legalább három hónapig fenn kell tartani, megelőzendő az ismételt tankötelettség-mulasztást. A felfüggesztés megszüntetését követően a családtámogatási folyószámlán összegyűlt iskoláztatási támogatás teljes összegét természetben kapja meg a gyermek, azonban nem egyszerre, hanem a felfüggesztés időtartamával megegyező számú hónapra elosztva, részletekben.

Ezzel párhuzamosan megmarad az a – 2009 szeptemberétől meglévő – lehetőség is, hogy a jegyzői gyámhatóság a gyermek egyéb elhanyagolása esetén (nem megfelelő ruházttal, étkeztetés stb.) elrendelje a családi pótlék természetben történő nyújtását. Lényeges változás azonban, hogy azt nem 1 évre, hanem legfeljebb 6 hónapra lehet elrendelni és nem a családi pótlék legfeljebb 50%-át, hanem kötelezően a teljes összeget természetben kell nyújtani. Ezzel egyidejűleg el kell rendelni a gyermek védelembe vételét is. A 6 hónap eltelte után, ha a feltételek továbbra is fennállnak, a természetbeni nyújtás ismét elrendelhető.

Fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy a Gyermekvédelmi törvény az Alkotmánybíróság határozata folytán is módosult. Az Alkotmánybíróság 2010. szeptember 30.

napjával ugyanis megsemmisítette a Gyvt. 72. § (4) bekezdésének második mondatát, amely kimondta, hogy az ideiglenes hatályú beutalás esetén a beutaló szerv döntése ellen fellebbezésnek nincs helye. Ezen rendelkezés alkotmányos visszásságára korábban Osztályunk is felhívta a Szociális és Munkaügyi Minisztérium figyelmét, álláspontunkat azonban akkor nem osztották. Az Alkotmánybíróság rámutatott arra, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezés ugyan nem végleges döntés, azonban jelentősen és tartósan befolyásolja a gyermek és szülő családjogi helyzetét anélkül, hogy a törvény annak felülvizsgálatára nézve megfelelő garanciákat tartalmazna. Így a szülő és a gyermek egy esetleg megalapozatlan intézkedés következtében hetekre, sőt akár hónapokra is távol kerülhet egymástól, ami sérti a jogállami jogbiztonság követelményét. Az Alkotmánybíróság döntése folytán szükségessé vált a gyermekvédelmi és gyámügyi feladat- és hatáskörök ellátásáról, valamint a gyámhatóság szervezetéről és illetékességéről szóló 331/2006. (XII. 23.) Kormányrendelet 13. § c) pontjának módosítása. E szerint az ideiglenes hatályú elhelyezés tárgyában hozott határozat elleni fellebbezést – ha azt a jegyző, a városi gyámhivatal, a rendőrség és a bv. intézet parancsnoka hozta – a szociális és gyámhivatal bírálja el.

Az ügyészi és bírói beutaló határozat elleni jogorvoslat megteremtése törvényi szabályozást igényelne. Ehhez képest némi meglepetéssel olvastuk a Gyvt.-t is 2010. december 31-i hatállyal módosítani tervezett legújabb törvénycsomagban, hogy a jogalkotó az ideiglenes hatályú elhelyezést elrendelő szervek közül a bíróságot és az ügyészséget ki kívánja venni, mivel ezen két szerv gyakorlatában eddig is csak minimális számú esetben fordult elő ilyen intézkedés megtétele. A fenti megoldás ugyan kétségkívül egyszerűsítene a jogalkotó életét, azonban azazal a felhozott indokok alapján nem tudtunk egyetérteni.

Itt kell szólni arról, hogy 2010. szeptember 1. napján lépett hatályba a fővárosi, megyei, közigazgatási hivatalokról szóló 214/2010. (VII. 9.) Kormányrendelet, amely – orvosolva egy súlyos alkotmányserőtt helyzetet – megszüntette a regionális államigazgatási hivatalokat és visszaállította a megyei hivatalok rendszerét. A húsz megyei közigazgatási hivatal a korábbi hét regionális közigazgatási hivatal általános jogutódja. Ismét különvált a Budapesti és a Pest Megyei Közigazgatási Hivatal, amelyek eddig a Közép-Magyarországi Regionális Államigazgatási Hivatalban voltak összevonva. Az újjáalakult közigazgatási hivatalok – amelyek bázisán a tervek szerint 2011 januárjától fővárosi és megyei kormányhivatalok jönnek létre – feladatát képezi a szociális és gyámhivatali, gyermekvédelmi és gyámügyi feladatok ellátása is.

A jogszabálymódosítások körében meg kell említeni a közbiztonság javítása érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról szóló 2010. évi LXXXVI. törvényt, amely többek között a Szabálysértési kódexet is érintette. A törvény megszüntette a fiatalkorúak esetén az elzárás büntetésének, valamint a kiszabott pénzbírság elzárására történő átváltoztatásának tilalmát. A tilalom fenntartása a jogalkotó szerint azért nem indokolt, mert fiatalkorúval szemben önálló jövedelem vagy vagyon hiányában pénzbírságot kiszabni nem lehet, ily módon a fiatalkorú által

elkövetett szabálysértésnél a hatóságnak korábban alig volt szankcionálási lehetősége. Az elzárás büntetés kiszabásának maximumát azonban a fiatalkorúak esetén a felnőtt korúra kiszabható maximum felében – azaz 30 napban – határozza meg a törvény, és előírja a fiatalkorúak és felnőtt korúak végrehajtás során történő elkülönítését is.

A módosítás kapcsán többen is fenntartásuknak adtak hangot, mivel az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett New York-i gyermekjogi konvenció 37. cikkének b.) pontja kimondja, hogy gyermekkel szembeni személyi szabadságelvonás alkalmazására csak ultima ratióként és a lehető legrövidebb időtartamban van lehetőség. A kérdésben a végső szót vélhetően az Alkotmánybíróság fogja kimondani. Addig is azoknak a fiataloknak, akik nem akarnak elzárást kapni, csak azt lehet tanácsolni, hogy tartsák be a „ne lopj!” parancsát – még a csokoládéra nézve is – és akkor biztos nem kerülnek börtönbe. Normát sérteni ugyanis senkinek nem kötelező.

Azon büntetés-végrehajtási intézmények körét, ahol fiatalkorú elzárása végrehajtásra kerülhet, az elzárás végrehajtásáról szóló 7/2000. (III. 29.) IM–BM rendeletet módosító 1/2010. (VIII. 18.) BM rendelet tartalmazza. Ezzel összefüggő kérdésként merült fel, hogy értelmezhető-e úgy a jogszabály, hogy fiatalkorúakat minden, az elzárás végrehajtására egyébként kijelölt bv. intézetben el lehet helyezni, vagy csak kifejezetten a fiatalkorúak elhelyezésére szolgáló intézetekben. A félreérthető szövegezés ellenére az a helyes – nem kiterjesztő – jogértelmezés, mely szerint fiatalkorút csak a jogszabály mellékletének 19. pontjában nevesített intézetekben lehet jogszerűen elhelyezni, ezen intézetek azonban indokolt esetekben felnőtt elhelyezésére is kijelölhetők. A fenti álláspontot a Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztály – Osztályunkkal egyeztetve – Bv. 2710/2010. szám alatt fejtette ki a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség számára a közelmúltban adott iránymutatásában.

A fiatalkorúakra vonatkozó elkülönítési szabályok kapcsán sajnos azt kell látni, hogy azok betartása helyenként egyre nagyobb gondot jelent. Így van olyan megyei bv. intézet, amely a 170–180%-os zsúfoltság mellett – háromemeletes ágyak elhelyezése, a drogprevenciós körlet ideiglenes megszüntetése és a főügyészség jelzése ellenére – nem képes az elkülönítési szabályok maradéktalan betartására. Ez oda vezet, hogy együtt kerülhetnek elhelyezésre fiatalkorú fogházas elítéltek és felnőtt elzárást töltők, ami törvényességi szempontból teljességgel elfogadhatatlan. Az ilyen helyzet létrejötté természetesen nem az ügyészség felelőssége. Ami pedig az elzárás végrehajtásának törvényessége feletti felügyelet ellátását illeti, az megítélésem szerint a bv. felügyeleti szakterület kizárólagos feladatát kell hogy képezze, e téren az fk. ügyészek közreműködése sajátos végrehajtási szabályok hiányában jelenleg nem tűnik indokoltnak. Amennyiben ennek szükségessége a későbbiek során mégis felmerülne, akkor ahhoz az fk. Alaputasítás módosítása lenne szükséges.

A jogszabályi módosítások sorában végül röviden szeretnék utalni az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló kormány-előterjesztés tervezetére, ami hét törvényt is érint. A tervezet – figyelemmel arra, hogy szabadságvesztés

mellett sincs lehetőség közérdekű munka kiszabására – rögzíti, hogy fiatalkorúval szemben javítóintézeti nevelés mellett sem szabható ki közérdekű munka büntetés. Kimondja, hogy az elrendelt javítóintézeti nevelésbe az előzetes fogva tartás mellett be kell számítani a házi őrizetben töltött időt is, úgy, hogy 1 nap javítóintézeti nevelésnek 3 napi házi őrizetben töltött idő felel meg. A beszámítás után fennmaradó házi őrizet 1 napi javítóintézeti nevelésnek felel meg. A Be. 460. § (3) bekezdésének módosítása útján egyértelműen rögzíti a jogalkotó, hogy – az általános szabályoktól eltérően – a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban ügyészségi titkár nem képviselheti a vádat. A jogalkotó ezzel egy régóta húzódo jogalkalmazási vita végére tett pontot.

A fiatalkorúakkal szembeni büntetőjogi jogkövetkezmények kapcsán megállapítható, hogy az elmúlt évben összesen 6309 fiatalkorú jogerős elítélésére került sor. A bíróságok a fiatalkorúak 53%-át próbára bocsátották, 4%-ával szemben pénzbüntetést szabtak ki. A szabadságelvonással járó szankciók közül arányát tekintve csökkent a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt fiatalkorúak száma (432), ami összhangban van azzal az alapelvvel, mely szerint a végrehajtandó szabadságvesztés büntetés fiatalkorúval szemben csak végső eszközként alkalmazható.

Az eljárási kényszerintézkedések kapcsán az látható, hogy 2009-ben a fiatalkorú gyanúsítottak 2,8%-a volt előzetes letartóztatásban (344), az őrizetbe vételek aránya pedig 5,3% volt. Öt évre vetítve mindkét arány az elmúlt esztendőben volt a legmagasabb. A Be. 132. §-ának (3) bekezdése alapján az előzetes letartóztatás 2010. július 1. napjától – a korábbi szabályozástól eltérően – az eljárás tárgyát képező bűncselekményre kiszabható szabadságvesztés tartamától függően szűnik meg. A követendő eljárásra nézve a Büntető Bírósági Ügyek Főosztályának vezetője Bf. 1650/2010. szám alatt adott ki iránymutatást – amelyet az egy évet elérő előzetes letartóztatás megszüntetése kapcsán – a fiatalkorúakra nézve is alkalmazni kell.

A letartóztatás lejáratának időpontjával összefüggésben a Nyomozás Felügyeleti és Vádalkészítési Főosztály Nf. 6040/2010. szám alatt írt elő az eljáró ügyészek számára a bv. intézet irányában értesítési kötelezettséget, amit Osztályunk Fk.Nf. 8188/2010. számú iránymutatása alapján a javítóintézetek vonatkozásában is alkalmazni kell. A fentiekkel összefüggésben a Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztály úgy módosította az előzetes letartóztatás bv. intézeti végrehajtására vonatkozó rendelvényt, hogy az kiegészül a bűncselekmény pontos jogi minősítéséhez tartozó büntetési tétel felső határával. Ezzel összefüggésben tervezzük a hasonló tartalmú 2113. ragszámú javítóintézeti rendelvény módosítását is.

Mintegy másfél évtized telt el azóta, hogy a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1995. évi XLI. törvény a New York-i Egyezmény és a hazai jogrendszer összhangjának megteremtése érdekében korszerűsítette a javítóintézeti nevelés feltételeit, lehetővé tette a fiatalkorúak előzetes letartóztatásának javítóintézetben történő végrehajtását. Alapvető fontosságú, hogy az előzetesen letartóztatottak közül minden olyan fiatalkorú esetben a javítóintézet kerüljön végrehajtási

helyként kijelölésre, amikor a terhelt személyisége, szellemi és erkölcsi fejlettsége, az elkövetett cselekmény jellege, tárgyi súlya azt indokolja. De legalább ennyire fontos, hogy csak és kizárólag az ilyen fiatalkorúak kerüljenek a javítóintézetbe. Ezért is szeretném ismét felhívni a figyelmet a még 2001 decemberében Nf. 4218/2001. szám alatt kiadott osztályvezetői körlevélben foglaltak következetes betartására.

Ismert, hogy a Debreceni Javítóintézet túlszűfolt, a Budapesti és a Rákospalotai Javítóintézetek telítettsége ez idő szerint optimális, az Aszódi Intézet pedig jelenleg alulkihasznál. Továbbra is komoly problémát jelent továbbá, hogy az ország dunántúli régiójában még mindig nincs javítóintézet, annak ellenére, hogy a Legfőbb Ügyészség lassan tíz éve következetesen szorgalmazza annak létrehozását. Kezdeményezésünket két hónapja megismételtük a Nemzeti Erőforrás Minisztériuma által összehívott szakmai egyeztetésen, ahol a Legfelsőbb Bíróság, a Legfőbb Ügyészség, a Minisztérium vezetése, a BVOP, valamint az ORFK között egyetértés alakult ki a javítóintézeti férőhelyek bővítése kérdésében. A fenntartó tervei között szerepel továbbá a Debreceni Javítóintézet kapacitásának bővítése, az Aszódi Intézet vegyes profilúvá alakítása, valamint egy új dunántúli intézet létesítése.

A szakterületi munkát érintően kiemelés igényel, hogy a 2003-ban átszervezett gyermek- és ifjúságvédelmi szakterület büntetőeljárására vonatkozó adatai összességében kiegyensúlyozott jogalkalmazói tevékenységet mutatnak. A fiatalkori bűnözés jelentős intenzitása folytán, valamint a vegyes ügyek kizárólagos fk. hatáskörbe tartozása miatt – ami úgy gondolom megérett a felülvizsgálatra – az elmúlt években magas szinten stabilizálódott ügyészi munkateher jelenleg is megfigyelhető. 2010 elején országosan felmértük és aktualizáltuk a szakterületi tevékenységet fő feladatként ellátó ügyészek névsorát. A mintegy 130 nevet tartalmazó listát minden főügyészséghez eljuttattuk. A Személyügyi, Továbbképzési és Igazgatási Főosztály felhívására ez év májusában felmértük a főügyészségek szakterületi létszámgigényét, ami 37 ügyészi és 18 nem ügyészi álláshelyen volt meghatározható. A szakterületi tevékenység ellátásnak megyei szintű szervezése kapcsán jelentős előrelépésként értékelhető, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészségen ez évben visszaállításra került a Gyermek- és Ifjúságvédelmi Osztály. Ezáltal a Főváros és Pest Megye mellett ismét Miskolcon is van osztályszintű szakterületi szervezeti egység, ami meggyőződésem szerint az egész szakterület szempontjából meghatározó fontosságú.

A mutatók tükrében – amint arra már utaltam – a szakterületi tevékenység összességében jónak tekinthető. Úgy gondolom azonban, hogy nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy az eljárást gyorsító, egyszerűsítő egyes jogintézmények körül az utóbbi években csökkent a bíróság elé állások, és a tárgyalás mellőzésére tett indítványok száma. Az utóbbi különösen azért sajnálatos, mert a fiatalkorúak ügyeiben a nyomozás elrendelésétől a jogerős érdemi bírósági határozat meghozataláig eltelt idő országosan az ügyek csaknem 30%-ában 2009-ben is meghaladta a két évet, az ügyek csaknem 60%-ában pedig egy éven belül nem született jogerős bírósági határozat. A helyzet e téren nem sokat javult azóta, hogy három

éve a Legfőbb Ügyészség országos vizsgálat keretében mutatott rá annak tarthatatlanságára. Tény azonban az is, hogy az ügyek általában nem az ügyészi szakban húzódnak el, a szakterületi ügyészek az elmúlt évben is az időszerűség szem előtt tartásával jártak el, a vádemelési javaslattal érkezett ügyek 84%-át harminc napon belül dolgozták fel. Az időszerűség szempontjából különösen a nyomozati és a bírói szak tekinthető leginkább kritikussnak.

A nyomozások elhúzódása kapcsán azonban nem lehet eltekinteni az ügyész felelősségétől sem, ugyanis a csekély tárgyi súlyú ügyek sok esetben indokolatlanul elhúzódnak, az előre láthatóan szükséges bizonyítási eljárások elrendelésére számos alkalommal indokolatlan késedelemmel kerül sor, az eljárás mulasztó részvevőivel szemben a törvényes jogkövetkezmények alkalmazása gyakorta elmarad, az ügyész az eljárási határidőket olykor szinte automatikusan akkor is meghosszabbítja, ha a nyomozó hatóság elfogadható indok nélkül nem végez eljárási cselekményt, vagy késedelmesen nyomoz. Mindezekre tekintettel a nyomozati határidő hosszabbítására feljogosított ügyészekről a vezetőknek a jövőben még nyomatékosabban meg kell követelniük az említett jogsértő gyakorlat megszüntetését és azt, hogy határidő hosszabbítás engedélyezésére csak indokolt esetben és időtartamban kerülhessen sor. Kiemelt fontossággal bír továbbá, hogy a szakterületi ügyészek a nyomozás közbeni felügyelet minden törvényes eszközével következetesen segítsék elő a nyomozások időszerűségének és szakszerűségének javítását.

Gyakorlati problémák a sikkasztás tényállása kapcsán

A sikkasztás törvényi tényállása egyszerű megfogalmazású, ebből azonban nem következik, hogy a mindennapi életben a legváltozatosabb alakban fölmerülő bűncselekmény megítélése ne okozna számos esetben bizonytalanságot a jogalkalmazás számára. E bizonytalanság, határozatlanság abból ered, hogy a sikkasztás fogalmát a büntetőjog magánjogi elemekből alkotja, a bűncselekmény háttérét magánjogi fogalmak adják (elsősorban a tulajdon és a birtok), és csak ezek átfogó ismerete segíthet hozzá a büntetőtörvény helyes alkalmazásához.

A fenti állítás igazságát, a sikkasztás bűncselekményének komplex jogi problémáját a Kecskeméti Városi Ügyészségen felmerült három jogeset bemutatásával szeretném bizonyítani.² Nem ringatom magam abba a tévhitbe, hogy az egyes esetek általam helyesnek vélt megoldásával minden kételyt kizáró megállapításokat tehetek, a tanulmány megírásával nem is ez volt a célom. Egy jogi kérdéstről folytatott vita ugyanis többféle megoldást is enged, több, egymástól eltérő jogi gondolatmenet kifejtésére is lehetőséget ad, de feltétlenül közelebb visz a büntetőtörvény helyes értelmének felismeréséhez.³

1. A történeti tényállás lényege szerint a bíróság jogerős határozatával 10.000.000 Ft megfizetésére kötelezte a sértettet terhelt javára. A sértett önként nem tett eleget fizetési kötelezettségének, ezért a terhelt a bírósági határozat alapján inkasszót kezdeményezett. A sértett két különböző pénzügyintézetnél rendelkezett bankszámlával. A sértett egyik pénzügyintézetnél vezetett folyószámlájáról az érintett pénzügyintézet a teljes összeget inkasszálta és a terhelt számlájára utalta, míg a másik bank 5.000.000 Ft-ot inkasszált a sértett nála vezetett számlájáról. A többszöri beszédéről értesülve a sértett felszólította a terheltet a többlet visszaadására, a terhelt azonban a neki átutalt teljes összeget, 15.000.000 Ft-ot felvette és ebből 5.000.000 Ft-ot ügyvédi létebe helyezett, egyben közölte a sértettel, hogy az összeget visszatartja a vele szemben fennálló egyéb követeléseinek kielégítéséig.

A vádhatóság sikkasztásként értékelte a terhelt cselekményét, a bíróság azonban jogtalan elsajátítás vétségében mondta ki bűnösnek, nézetem szerint is helyesen, a sikkasztás egyik konstitutív eleme, a *rábízás* hiányában. A *rábízás* a Btk. által alkalmazott terminológia, a magánjog ezt a fogalmat nem ismeri (a *rábízás* nem

¹ Deák Z., fogalmazó, Kecskeméti Városi Ügyészség

² A jogesetek kapcsán nem a történeti tényállást, hanem az abból kirajzolódó dogmatikai problémát vizsgálom, ezért a tényállásokat csupán lényegre törően ismertetem, az abban szereplők anonimitásának biztosításával. Megjegyzem, hogy egyik bűnügyben sem született még jogerős bírósági döntés.

³ A jogesetmegoldásokhoz fűzött észrevételeiért köszönetet mondok Szomora Zsoltnak és Ambrus Istvánnak.

azonosítható például csak a bizománnyal vagy a megbízással). A Btk. miniszteri indokolása szerint a rábízás a dolog *birtokba adását* jelenti, amelynek jogcíme közömbös.⁴

A rábízás az egységes jogirodalmi értelmezés szerint a sikkasztást más vagyron elleni bűncselekményektől elhatároló ismérv, amely azt fejezi ki, hogy az elkövetési tárgy, az idegen dolog jogszerűen került az elkövető birtokába.⁵ Egyes szakirodalmi források a rábízás kettős karakterét emelik ki, amennyiben az egyrészt emocionális, másrészt jogi tartalmú kapcsolat a tulajdonos és a birtokos között, bizalmi viszony és egyben kötelmi jogviszony.⁶ Ezzel ellenkezően a Btk. miniszteri indokolása szerint közömbös a rábízó és az elkövető közötti kapcsolat, nem szükséges, hogy közöttük olyan bizalmas viszony álljon fenn, amely a rábízás tényét indokolná.

Megítélésem szerint a dogmatikai vizsgálat szempontjából értékesíthető jelentősége e kérdésnek nincs. A dolog tulajdonosa és a birtokos közötti jogügylet, például egy autó értékesítésére vonatkozó bizományosi szerződés a felek kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozatával, a felek közötti konszenzussal létrejön akkor is [Ptk. 205. § (1) bek.], ha a tulajdonos és a bizományos közötti bizalmas viszony hiányzik (mert a bizományosnak rossz híre van, azonban az adott településen csak ő foglalkozik autó bizományosi értékesítésével; vagy a tulajdonos olyan személyre bízta gépkocsijának értékesítését, akit csak egy perccel azelőtt ismert meg az autópiacon, így bizalmi viszonyban nem állnak). A sikkasztás lényegi ismérve nem az elkövető és a tulajdonos (jogszerű birtokos) közötti bizalom és az azzal való visszaélés, hanem az elkövetési tárgy birtoklásának kérdése, az, hogy a sikkasztó nem elvétel, hanem jogos ügylet folytán jut az elsikkasztott dolog birtokába úgy, hogy annak tulajdonjogát nem szerzi meg.

A rábízás határolja el a sikkasztást a jogtalan elsajátítás bűncselekményétől is. Jogtalan elsajátítás esetén sem jogellenes magatartása eredményeként jut az elkövető a dolog birtokába, a sikkasztáshoz hasonlóan nem az elkövetési tárgy birtokbavétele alapozza meg a büntetőjogi felelősséget, hanem annak jogellenes megtartása vagy eltulajdonítása. A megkülönböztető sajátosság, hogy jogtalan elsajátítás esetében az idegen dolog találás, tévedés vagy véletlen folytán kerül az elkövetőhöz.

A jogeset megoldása szempontjából a véletlenül vagy tévedésből az elkövetőhöz került dolognak van jelentősége. A sikkasztás és a véletlenül vagy tévedésből az elkövetőhöz került dolog eltulajdonítása között már első Büntető Törvénykönyvünk (Csemegi-kódex) különbséget tett, s ez utóbbi cselekménytípusra enyhébb

⁴ Megjelent a Magyar Közlöny 92. számában 1978. december 31. napján.

⁵ Nagy F. (szerk.): A magyar büntetőjog különös része. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009, 611. o. A vonatkozó rész szerzői Kereszty B. és Szomora Zs.; Kis N. – Hollán M.: A magyar büntetőjog tankönyve II. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 715. o.; Tóth M. (szerk.): Magyar büntetőjog – Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 501–502. o. A vonatkozó rész szerzője Erdős E.

⁶ Nagy F. (szerk.): i.m. 611. o.

büntetést írt elő. A megkülönböztetés alapjául a kódex miniszteri indokolása szerint az szolgált, hogy míg sikkasztás esetén a dolog felismerhetően a tulajdonos tulajdoni és rendelkezési jogának fenntartása mellett került az elkövető birtokába, addig az ilyen megszorítás a jogtalan elsajátítás esetén hiányzik.⁷

A két bűncselekmény közötti lényegi különbség tehát az, hogy a jogtalan elsajátításnál a birtokbavétel kapcsán hiányzik a tulajdonos (jogszerű birtokos) és az elkövető közötti *konszenzus*, akarategység.

Ez a szemlélet tükröződik bírói gyakorlatunkban is:

A bíróság jogtalan elsajátításnak minősítette a kifizető szerv tévedése folytán kifizetett pénzösszeg rosszhiszemű felvételét és megtartását (BJD 1417.) Úgy-szintén jogtalan elsajátítást állapított meg a bíróság akkor, amikor az állatforgalmi vállalat felvásárlójának tévedése folytán előbb a férj, majd a feleség is felvette a vállalatnak eladott tehén egész vételárát, és jóllehet egymástól tudomást szereztek a kétszeres kifizetésről, nem értesítették a vállalat felvásárlóját, bár erre lehetőségük volt (BJD 1419.).

A terhelt, mint a „G” szövetkezet elnöke a vámhivataltól import fonalat vett át, azonban tévedésből egy másik, könyvkötő szövetkezetnek járó fonalmennyiséget is átvett. A könyvkötő szövetkezet megbízottja felhívta a „G” szövetkezetet, hogy a tévedésből hozzájuk került fonalat adják át, a terhelt azonban e felhívás teljesítését megtagadta – a könyvkötő szövetkezettel szemben fennálló anyagi vitákra tekintettel –, és úgy rendelkezett, hogy a fonalat saját maguk használják fel. A LB a terhelt cselekményét jogtalan elsajátítás vétségének minősítette (BH 1989/224).

A vizsgált jogesetben a bankszámlapénz, a 15.000.000 Ft birtokcseréje az inkasszót teljesítő pénzüintézetek tudatos aktusa folytán következett be, azonban a felek között nem volt akarategyezőség, ellenkezőleg, mind a pénzüintézetek, mind az elkövető tévedése megállapítható. Az elkövető 10.000.000 Ft beszédére adott megbízást, s a hitelintézetek egymástól függetlenül ezt teljesítették is (vagy kísérelték meg teljesíteni). Az elkövető azonban azt követően, hogy felismerte e tévedést, megtagadta a pénz visszaadását, s ezzel kimerítette a Btk. 325. §-ában meghatározott bűncselekmény valamennyi tényállási elemét.

Véleményem szerint egyébként az elkövető azzal, hogy a számlájára utalt pénzt felvette, majd azt ügyvédi letétbe helyezte és visszaadását költségei megtérüléséig megtagadta, megvalósította volna a sikkasztás egyik elkövetési magatartását, a *sajátjakénti rendelkezést*. A bírói gyakorlat szerint ugyanis a sajátjakénti rendelkezést az követi el, aki a tulajdonosi rendelkezési jogok valamelyikét (pl. elidegenítés, csere) tevéssel vagy nyilatkozattal, tehát a rendelkezés valamely tényleges megnyilvánulásával gyakorolja (EBH 1999/8; BH 2000/47; EBH 2001/399).

⁷ A Csemegi kódex és miniszteri indokolásának forrásául a Comlex DVD Jogtár Corpus Juris Hungarici szolgált. A sikkasztást a kódex 355. §-a, míg a jogtalan elsajátítást 367. §-a szabályozta.

Ebből következően az egyszerű birtokban tartás aktív magatartás hiányában nem tényállásszerű. Az elkövető azonban azzal, hogy a számlájára került pénzt felvette, majd azt a tulajdonos felszólítása ellenére – anélkül, hogy visszatartási jog megillette volna – egy másik, letéti számlára helyezte, kizárólag a tulajdonost megillető rendelkezési jogot gyakorolt jogellenesen, s ezzel a tulajdonost (legalább időlegesen) egyértelműen kizárta a tulajdonosi jogok gyakorlásából. A sikkasztás megvalósulását tehát nem az elkövetési magatartás hiánya, hanem az elkövetési tárgy attribútuma zárhatja ki.

2. A tényállás szerint a feljelentő 2009. november 23. napján adásvételi előszerződést kötött a terhelttel a terhelt tulajdonában lévő lakóingatlan megvásárlására. Az előszerződésben a felek a teljes vételárat 23.500.000 Ft-ban határozták meg, melyből a feljelentő 2.000.000 Ft-ot foglalóként az előszerződés megkötésével egyidejűleg átadott a terheltnek. A felek kötelezettséget vállaltak arra, hogy 2009. december 31. napjáig a végleges adásvételi szerződést megkötik, a teljes vételárat pedig a vevő (a feljelentő) 2010. január 15. napjáig megfizeti. Ezt követően a feljelentő és a terhelt 2009. december 20. napján és 2009. december 23. napján „előfizetési szerződés”-ként megjelölt okiratokat írtak alá. E szerződések tartalmazták a vevő (feljelentő) és az eladó (terhelt) adatait, a vétel tárgyának, a lakóingatlannak és a vételárnak a pontos megjelölését, azt a tényt, hogy a vevő 2009. december 20-án 4.500.000 Ft, majd 2009. december 23-án 3.000.000 Ft vételárelőleget fizet az eladónak, továbbá a 2009. december 23-ai keltezésű okirat az eladó nyilatkozatát is, mely szerint hozzájárul a vevő tulajdonjogának ingatlannyilvántartási bejegyzéséhez. Az okiratok egyikén sem szerepelt ügyvédi ellenjegyzés. A feljelentő 2010. január 13-án további 5.000.000 Ft-ot utalt át a terhelt bankszámlájára. A teljes vételárat azonban a feljelentő az előírt határideig, 2010. január 15. napjáig nem fizette ki, a terhelt többszöri írásbeli felszólítására sem, ezért a terhelt 2010 márciusában írásban *elállt* a szerződéstől. A vételárelőlegként átvett 12.500.000 Ft-ot a terhelt ügyvédi letétbe helyezte és közölte a feljelentővel, hogy azt azzal a feltétellel veheti fel a letétből, ha írásban lemond arról a jogáról, hogy a jogviszonyból eredő követeléseit jogi úton érvényesíti. Erre a feljelentő nem volt hajlandó, és sikkasztás gyanúja miatt feljelentést tett.

A cselekmény nézetem szerint *nem bűncselekmény*.

A jogesetmegoldás során nem tartom szükségesnek annak vizsgálatát, hogy a pénzüsszeg letétbe helyezése és visszaadásának a feljelentőre nézve egyértelműen hátrányos feltételhez kötése a sajátjaként rendelkezés elkövetési magatartás fogalma alá vonható-e, a bűncselekmény megvalósulását ugyanis egy másik tényállási elem, az elkövetési tárgy hiánya zárja ki. A sikkasztás csak az elkövetőre rábízott *idegen* dologra nézve követhető el, márpedig a történeti tényállásban szereplő, vételárelőlegként átvett pénzüsszeg a terheltre nézve nem volt idegen, azon birtokbavételekor meggyőződése szerint tulajdonjogot szerzett.

A Ptk. 117. § (1) és (2) bekezdései szerint ingó dolog (s így pénz) tulajdonjogának megszerzéséhez az átruházásra irányuló szerződés és a dolog átadása szükséges. A terhelt részéről a birtokbavétel kétségtelen, a tulajdonszerzés másik konstitutív

feltételét, a szerződés létrejöttét kell tehát vizsgálnunk. A bírói gyakorlat szerint a felek egyike által a szerződés megkötése előtt átadott összeg sem vételárelőlegnek, sem foglalónak nem tekinthető, ha a szerződés – pl. valamely kikötött feltétel meg nem valósulása folytán – nem jön létre (BH 1975/232). Ha a felek tehát előszerződést kötnek, de az alapján végül a tervezett szerződés nem jön létre, az átadott pénzüsszeget nem lehet vételárelőlegnek tekinteni, s mivel a tulajdon-átruházásra irányuló szerződés hiányzik, azon nem lehet tulajdont szerezni. Ebben az esetben a jogalap nélküli gazdagodás (Ptk. 361. §) szabályait kell alkalmazni.

Az ingatlan tulajdonjogának átruházására irányuló szerződés érvényes létrejöttéhez szükséges tartalmi követelményeket a Legfelsőbb Bíróság XXV. Számú Polgári Elvi Döntése (PED) határozza meg. Amennyiben egy szerződés ezeknek a követelményeknek megfelel, közömbös, hogy azt milyen megjelöléssel látják el a felek (elismervény, nyugta stb.), azt érvényes adásvételi szerződésnek kell tekinteni. Az érvényességi feltételek a következők: a felek személye és eladói vagy vevői minősége; a vétel tárgya; a vételár; a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezése. A XXV. számú PED teljes mértékben transzformálódott a bírói gyakorlatba, meghatározásai evidenciaként érvényesülnek a judikatúrában.⁸

A feljelentő és a terhelt között az előszerződést követően létrejött „előlegfizetési szerződés”-nek nevezett okiratok tartalmából a XXV. számú PED által előírt érvényességi elemek egyértelműen kitűnnek, így azt a feljelentő és a terhelt közötti érvényes adásvételi szerződésnek kell tekinteni. És minthogy a felek között a tulajdon-átruházásra irányuló szerződés létrejött, a vételárelőleg átvételével a terhelt azon megítélésem szerint tulajdonjogot szerzett, így az számára nem volt idegen.

Az, hogy az okiratok egyikén sem szerepel ügyvédi ellenjegyzés, az adásvételi létrejöttét és érvényességét nem érinti, az ügyvédi ellenjegyzés ugyanis nem az adásvételi szerződés érvényességének, hanem az ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzésének a feltétele (BH 1999/415; BH 2001/272). A feljelentő és a terhelt közötti kötelmi jogvita rendezése pedig a polgári bíróság feladata.

3. Az utolsóként vizsgált probléma lényege a következő: sikkasztást követ-e el az a terhelt, aki vállalkozási szerződés keretében anyagár- és munkadíj-előlegként pénzt vesz át, a megrendelt munkát részben elvégzi, de az elvégzett munka, a beépített anyagok értéke (legalább is az igazságügyi szakértői vélemény szerint) nem éri el az előleg összegét.

Az ügyészégi jogalkalmazási gyakorlatban megjelent markáns álláspont szerint nem idegen a vállalkozási szerződés keretében előlegként átvett pénz. Az előlegként átvett pénzzel ugyanis a vállalkozó jogszerűen rendelkezik, mert az átvételtől kezdve az már a saját tulajdona. A vállalkozó díja a Ptk. 397. § (1) bekezdése értelmében ugyan a vállalkozás teljesítésekor esedékes, de a felek ettől eltérően is megállapodhatnak. Megállapodás híján sem tekinthető azonban az előre kifizetett vállalkozói díj másnak, mint meghatározott célt szolgáló hitelnek.

⁸ Például: BH 2003/19; BH 1997/591; BH 1997/436; BH 1994/363.

A szerződésben meghatározott céltól eltérő felhasználás a Ptk. 525. § b) pontja értelmében a kölcsön azonnali hatályú felmondására ad jogot a megrendelőnek, de nem változtat azon, hogy a kölcsönkapott pénz a vállalkozó tulajdonába ment át az átadáskor.⁹

Az újabb bírói gyakorlat ugyanakkor árnyaltabban ítéli meg azt a kérdést, hogy a vállalkozói szerződés keretében átvett pénzösszeg mikor minősül az átvevőre nézve idegen dolognak. Ezt szemlélteti az alábbi három, a Bírósági Határozatokban közzétett döntés:

Vállalkozási szerződés keretében az előlegként kifizetett munkadíj az átvevő tulajdonába kerül, ezért erre nézve a sikkasztás nem valósul meg. Ezzel szemben építési anyagok megvásárlása céljára átvett összegnek más célra fordítása esetén a sikkasztás megvalósul (BH1977/479.).

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint az anyagvásárlásra történő pénzáttadással a vállalkozás keretében megbízási jogviszony létesül, és az ennek alapján a hozzá került dologon a megbízott nem szerez tulajdont. Vállalkozási szerződés keretében, de meghatározott rendeltetéssel – anyagvásárlásra – átvett pénzösszeg eltulajdonítása esetén a sikkasztás megvalósul (BH 1994/63).

Az elszámoláson alapuló tartós jogviszony sem jogosítja fel az elkövetőt, hogy a meghatározott rendeltetéssel átvett pénzösszeg tekintetében a sajátjaként rendelkezék; az ilyen magatartás a sikkasztás megállapítására alkalmas (BH 1999/247).

A vizsgált jogesetben arra konkrét adat egyébként nem merült föl, hogy a terhelt az elvégzett munka, a beépített anyag értéke és az előlegként átvett pénzösszegek különbözetét mire költötte, ez azonban önmagában nem zárja az eltulajdonítás, vagy sajátjaként rendelkezés, s így a sikkasztás megállapíthatóságát. A bírói gyakorlat szerint ugyanis a sikkasztás „eltulajdonítással” megvalósított elkövetési magatartását maradéktalanul kimeríti az, aki az általa vezetett kft. pénztárából hamis magánokirat felhasználásával felvett pénzösszeget „ismeretlen célra” fordítja (EBH 2003/839.).

Véleményem szerint a terhelt által elvégzett munka *minősége* volt az, amely nem felelt meg a szerződésben vállalt kötelezettségeknek, alapvetően ez képezte polémia tárgyát, s egyben elhatároló ismérvet is jelent a sikkasztás megvalósulása szempontjából. A fenti bírói határozatok alapjául szolgáló tényállások szerint a terhelt az anyagár-előlegként átvett összeget úgy fordította saját céljaira, hogy a vállalt munkát nem végezte el, azt lényegében meg sem kezdte. Az egyébként jogszerűen birtokába került pénzt tehát a terhelt a tulajdonos (megbízó) akarata ellenére, a tulajdonos érdekeivel teljesen ellentétesen fordította olyan célra, melyre azt a szerződés, vagyis a rábízás tartalma és célja szerint nem lett volna szabad.

⁹ Rónai R. – Salamon G.: A vagyon elleni bűntettek minősítési kérdései. Ügyészség Kis-könyvtár, 1969, 51–52. o.

Ebben a bűnügyben azonban a terhelt a szerződésben vállalt kötelezettségeit részben teljesítette, azonban nyilvánvalóan hibásan. De a hibás teljesítés következtében a sértett sem fizette ki a teljes vállalkozói díjat, csak az előleget adta át. A hibás teljesítés alapján a kötelmi jog megsértése kétségtelen, ennek azonban nem feltétlenül kellene büntetőjogi értékelést is maga után vonnia. Különösen akkor nem, amikor pontosan nem határozható el, hogy a vállalkozó által átvett előleg mennyiben volt munkadíj (mely az átadáskor a vállalkozó tulajdonába kerül), és mennyiben anyagvásárlásra adott előleg. E cselekmény csak a sikkasztás egyik tényállási eleme, az elkövetési tárgy indokolatlan tágításával vonható a bűncselekmény fogalma alá.¹⁰

¹⁰ Más lenne a helyzet, ha a vállalkozó részéről károkozási szándékot és megtévesztő, fondorlatos magatartást is meg lehetne állapítani. Például átvesz 500.000 Ft-ot jó minőségű tölgyfa bútorkészítésére, ehelyett azonban silányabb minőségű akácából készíti el a megrendelt terméket, a különbözetet pedig saját céljaira fordítja. Ezt a magatartást véleményem szerint aggálymentesen lehet a csalás fogalma alá szubszumálni.

Ügyészség és közérdekvédelem

– Vitaindító –

Magyarország Alaptörvényének elfogadásával időszerűvé vált annak a kérdésnek a felvetése, hogy vajon miként alakul a jövőben az ügyészségnek az állami feladatmegosztásban játszott szerepe? A kérdés az ügyészség büntetőjogon kívüli feladatait illetően közel sem válaszolható meg bizonyossággal, mert jelenleg még az e tevékenységünkre vonatkozó koncepcionális jogalkotói elképzeléseket sem ismerjük. Ennek ellenére felvetése mégis haszonnal járhat, hiszen már a jogalkotói koncepció kialakításához is szempontokkal szolgálhatnak a szakma művelői néhány doktrinális vagy éppen praxeológiai megjegyzéssel.

A szakág több ügyésze – döntően a Legfőbb Ügyészség Közérdekvédelmi Főosztályára beosztott ügyészek – ezért felkérést kapott dr. Varga Zs. András legfőbb ügyész helyettes úrtól, hogy a főosztály ügykörébe tartozó szakági tevékenységre vonatkozó elképzeléseit ki-ki vesse papírra. Az így megszületett gondolatokból, javaslatokból talál néhányat az olvasó a következő oldalakon, melyeket a lap vitaindító-nak szán. Az itt közölt nézetek nem tükrözik az ügyészség hivatalos álláspontját, sokkal inkább annak kialakításához szolgálnának segítség gyanánt – ahogy a Disputában remélhetőleg felmerülő további elgondolások is.

Elképzelések az ügyészégi törvényességi felügyelet jövőbeli szerepéről

A) A jogi és intézményi környezet várható alakulása

Magyarország 2011. április 18-án elfogadott Alaptörvénye Nemzeti Hitvallás-ként nyilvánítja ki, hogy a polgár és az állam közös – nemzeti – céljának tekinti a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítését. A cél megvalósításához a nemzet együttműködésére kívánja alapítani az ország rendjét. A nemzeti együttműködésre vonatkozó akarat-elhatározás kapcsán nyilván a közjogi élet valamennyi részvevőjére gondolni kell.

Az Alaptörvény a B) cikk (1) bekezdésében a követelmény erejével deklarálja, hogy Magyarország független, demokratikus, jogállam. A jogállamiság legfontosabb kritériumai között az R) cikk rögzíti, hogy az Alaptörvény, mint Magyarország jogrendszerének alapja, és a jogszabályok mindenkire – tehát az államra és polgáira egyaránt – kötelezőek.

A nemzeti együttműködés egyik sarkalatos szabályaként a C) cikk (1) bekezdése a demokratikus jogállam egy másik ismérvét szögezi le, azt, hogy a magyar állam működése a hatalom megosztásának elvén alapszik.

Újszerű elem az Alaptörvényben, hogy hermeneutikai szabályt –mindjárt kettőt is – tartalmaz. A 28. cikk értelmében egyrészt a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Másrészt az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak. Tekintve, hogy a közigazgatási határozatok törvényességéről az Alaptörvény szerint a bíróság dönt, a bírói jogértelmezésre megállapított szabály közvetve a közigazgatási határozatok hozatalára jogosult szervek jogértelmezésére is irányadó. A 28. cikk értelmezési szempontjainak ugyanakkor kétségkívül kapcsolódnuk kell az R) cikk (3) bekezdésében foglalt ahhoz a követelményhez, hogy az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti Hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival kell értelmezni.

Az Alaptörvény 15. cikke szerint a Kormány a végrehajtó hatalom általános, ezen belül a közigazgatás legfőbb szerve, az pedig köztudomású, hogy a közigazgatás az állami működés legoperatívabb, állami kényszer alkalmazását is felölelő funkciója. A kényszer alkalmazására rendeltetett állami szervek – elhanyagolható kivétellel – a közigazgatás szervezetében épülnek fel, azok a végrehajtó hatalom kizárólagos rendelkezésére állnak. Így a C) cikk (3) bekezdésében a kényszernek az

¹ Szabolcsi L., ügyész, Legfőbb Ügyészség

Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében való alkalmazására adott felhatalmazás címzettje is valójában jellegadó módon a végrehajtó hatalom.

A közigazgatás hatékony ellenőrzése ezért mind a polgár (illetve a közigazgatásnak alávetett más jogalanyok) és az állam közötti együttműködés, mind az államhatalmi ágak egymás közötti együttműködése szempontjából alapvető fontosságú. Ehhez társul, hogy az Alaptörvény jogértelmezési előírásai összetettebb, magasabb szintű követelményt állítanak a jogalkalmazók elé, s ez a körülmény a közigazgatás ellenőrzésének jelentőségét növeli, beleértve a közigazgatási jogalkotást is.

A közigazgatás törvényességi szempontú ellenőrzésének hagyományos – belső és külső (ezen belül bíróság, illetve egyéb szervek által gyakorolt) – formái közül mindegyik hatékony, azonban mindnek megvannak a korlátai.

a) *Az önkorlátozás nehézsége*

A belső törvényességi ellenőrzés értelemszerűen a közigazgatás – végső értelemben a közigazgatás legfőbb szerve, a Kormány – feladata. Ennek legjelentősebb gátja, hogy a közigazgatás elé kitűzött állami-politikai céloknek sokszor ellene hat, és az önkorlátozás elvén alapul, amellyel sokszor nagyon nehéz élni.

Az ügyészi munka során leszűrt gyakorlati tapasztalatok alapján bátran állíthatom, hogy a törvényesség érvényesítésének szempontjai a közigazgatási szerveknél – ha nem is szorulnak teljesen háttérbe – sok esetben alárendelt szerepet játszanak eredményességi, gazdaságossági vagy egyéb szempontok mellett.

A hatályos Alkotmány a Kormánynak a közigazgatás belső ellenőrzéséért való felelősségét határozottan körvonalazza. A 35. § (1) bekezdése a Kormány – nem kizárólagos – feladatává teszi, hogy védje az alkotmányos rendet, védje és biztosítsa a természetes személyek, a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek jogait, biztosítsa a törvények végrehajtását.

Az Alaptörvény az Alkotmánynál általánosabban fogalmaz, amikor a 15. cikkének (1) bekezdésében úgy rendelkezik, hogy a Kormány feladat- és hatásköre arra terjed ki, amit az Alaptörvény vagy jogszabály kifejezetten nem utal más szerv feladat- és hatáskörébe (negatív hatásköri meghatározás). Ezzel a megoldással a belső törvényességi ellenőrzés alaptörvényi alapjai kevésbé részletekbe menően artikuláltak, ami a közigazgatásban az önkorlátozásra való hajlandóságot esetleg nem erősíti – sőt, talán éppen gyengíti.

b) *„A bíróság nem megy az ügghöz” – keresethez kötöttség*

A közigazgatási jogalkalmazás bírói kontrollja az Alaptörvény 25. cikke (2) bekezdésének b) pontján alapul, amely szerint a bíróság dönt a közigazgatási határozatok törvényességéről.

A törvényességi ellenőrzés e módjának – a kontradiktórius jellegéből fakadó – legjelentősebb korlátját egyrészt az jelenti, hogy azok a törvénysértések, amelyeket a közigazgatási szerv az ügyfél javára követ el – ellenérdekű ügyfél

hiányában – a legtöbb esetben nem juthatnak a bírói fórum elé, mert nincs, aki feltárja és törvényességi diskurzus tárgyává tegye azokat.²

Elégtelen lenne, ha azokra az esetekre nézve, ahol a spontán bírósághoz fordulásra nem lehet számítani, a törvénysértések orvoslására egyedül a belső ellenőrzés eszköze, illetve az alapvető jogok biztosának érvelő-meggyőző intézkedései állnának rendelkezésre. Előbbinél egyéb, az irányítói tevékenység során meghatározott követelményekkel szemben – mint arra már utaltam – sok esetben alárendelt szerepet játszanak a törvényességi szempontok. Másrészt a korrupció elleni eredményes fellépés közérdekű igénye is azt követelné meg, hogy kellő szakértelemmel rendelkező olyan külső szerv felügyelete alatt maradjanak az ügyfélnek kedvező közigazgatási hatósági döntések, amely azokat törvénysértés esetén bíróság elé viheti.

Számos esetben jelenti a törvénysértés orvoslásának másik, nem kevésbé jelentős korlátját a kereseti kérelemhez kötöttség. A Legfelsőbb Bíróság KK 34. számú állásfoglalásában kifejtette, hogy a Pp. XX. fejezetének eltérő rendelkezése hiányában a kereseti kérelemhez kötöttség a közigazgatási perben is érvényesül. Ha a bíróság a keresetlevélben megjelölt jogszabálysértést nem állapítja meg, más – a megjelölttől érdemben eltérő – jogszabálysértésre a közigazgatási határozat hatályon kívül helyezését vagy megváltoztatását nem alapíthatja. Abban az esetben tehát, ha az ügyfél nem tudja maga feltárni és keresetlelevelében megjelölni a – sokszor bonyolult összefüggések eredőjeként kimutatható – valós törvénysértést, amellet a bíróság akkor is el kell, hogy menjen és a keresetet el kell, hogy utasítsa, ha észleli, hogy törvénysértő a határozat. A bírói kontroll hatékonyságának fokozását segíti elő a közigazgatás olyan külső állami ellenőrzése, amely szakszerűségénél fogva biztosítja, hogy a valós törvénysértések minél nagyobb arányban feltárásra kerüljenek, és szükség esetén hatékony bírói orvoslásukra kerülhessen sor.

c) *Alapvető jogok sérelme < valamennyi törvénysértés*

Az alapvető jogok biztosának intézménye – egyebek mellett – szintén a közigazgatás külső állami ellenőrzésének funkcióját hivatott ellátni. A biztos azonban nem valamennyi törvénysértés feltárására kap felhatalmazást, hanem az Alaptörvény 30. cikkének (1) bekezdése értelmében kizárólag alapjogvédelmi tevékenységet lát el. A jövőben sem terjed tehát majd ki a hatásköre azokra a törvénysértésekre, amelyek nem okoznak alapjogsérelmet, holott az ilyen jellegűek a felmerülő törvénysértések döntő hányadát képezik (példaként említhetők a téves jogszabály-értelmezésen alapuló törvénysértő bírságotoló határozatok). A biztosi intézmény egyik legnagyobb korlátja is ezzel összefüggésben jelentkezik, az ugyanis egyoldalú, hiszen az ügyfél javára törvénysértő

² Megjegyzem, ebből a szempontból nézve az Alkotmánybíróság sem „megy a normához”, ezért az alkotmányos struktúrában szerepét akkor töltheti be hatékonyan, ha van olyan szerv, akinek feladata, hogy a normatív rendelkezésekben rejlő alkotmánysértéseket feltárja és a tálaos testület elé vigye.

közigazgatási határozatok kiesnek a hatásköréből. Hiányzik továbbá az eszköztarából az a jogosultság is, hogy ha intézkedésével nem értenek egyet, bírósághoz fordulhasson, csupán az Országgyűlés előtt okozhat kellemetlen percek a törvénysértés orvoslását elmulasztónak. Az Alaptörvény 30. cikkének (2) bekezdése alapján az alapvető jogokkal kapcsolatban tudomására jutott visszasságok orvoslása érdekében az országgyűlési biztos általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményez. Egyelőre ismeretlen azonban, hogy milyen terjedelmű és irányú lesz intézkedés-kezdeményezési jogköre.

A közigazgatás törvényességét felügyelő – és általában a büntetőjogon kívüli – ügyészi tevékenység kapcsán az Európai Legfőbb Ügyészek Konferenciájából 2005-ben alakult Konzultatív Tanács 2008-ban kialakított hivatalos véleménye szerint a bíróságok és az ombudsmanok mellett az ügyészekre is fontos büntetőjogon kívüli feladatok hárulnak. A Tanács annak megállapítását követően jutott erre a következtetésre, hogy a társadalomnak egyre nagyobb az igénye az emberi jogok és a közérdek védelme iránt, ami meghatározza az ügyészi tevékenységet.³

Az előzőekből következően a közigazgatás törvény alá rendelt működését külső kontroll által a jövőben is elő kell majd segíteni. A nemzeti együttműködés jegyében ezt a célt megvalósítani hivatott állami törvényességi felügyeleti rendszerben várhatóan a jövőben is jelentős lesz az a feladat, amelynek hatékony elvégzésére a Magyarországon kialakított jogrendszerben a legalkalmasabb szerv az ügyészség.

Az anticipációnak nem mond ellent az, hogy Alaptörvény az ügyészség fő feladataként azt szabja meg, hogy az állam büntetőigényét érvényesítse. A 29. cikk (1) bekezdése szerint ugyanis az ügyészség nem csak a bűncselekményekkel, hanem minden más jogsértő cselekménnyel és mulasztással szemben is köteles fellépni, emellett elő kell segítenie a jogellenes cselekmények megelőzését. Ez a megfogalmazás általánosságban – az alapvető jogok biztosára jellemző korlátok nélküli – széles körű törvényességi felügyeleti felhatalmazást jelent. Hogy az (1) bekezdés általános rendelkezése mellett milyen konkrét feladat- és hatásköröket kap az ügyészség, azt a 29. cikk (2) bekezdésének d) pontja törvény rendelkezésére bízta.

Törvény – nyilván alapvetően az ügyészség jogállását szabályozó sarkalatos törvény – fogja tehát a jövőben szabályozni, hogy milyen körben lesznek feladatai az ügyészségnek a közigazgatás működése feletti törvényességi felügyelet terén, az azonban megnyugtató, hogy a tevékenység alaptörvénybeli elvi alapjai továbbra is adottak. Az ügyészi hatáskörök meghatározásának módja kapcsán a Kormány alá rendelt szervek tekintetében helyénvalónak tartanám a generális törvényességi felügyeleti felhatalmazást, emellett viszont konkrét nevesített hatáskörök megállapítására is szükség van annak érdekében, hogy minél kisebb valószínűsége legyen a hatásköri bizonytalanságok felmerülésének.⁴

³ Varga Zs. A.: Új Alkotmány és az ügyészség közjogi hatáskörei. Magyar Jog, 2011/2., 82. o.

⁴ Gondolok itt arra, hogy például az Alaptörvény VI. cikkének (3) bekezdése szerint az adatvédelmi biztos intézmény helyett a jövőben független adatvédelmi hatóság fog

B) Néhány konkrét elképzelés

1. A jogszabálytervezetek véleményezése

A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Új Jat.) „A jogszabálytervezetek véleményezése” cím alatt a társadalmi részvétel mellett csupán arra vonatkozóan állapít meg kötelezettséget, hogy ha törvény valamely állami, helyi önkormányzati vagy más szervezet számára kifejezetten jogot biztosít arra, hogy a jogállását vagy a feladatkörét érintő jogszabályok tervezeteit véleményezhesse, a jogszabály előkészítője gondoskodjon arról, hogy az érintett szerv e jogával élhessen.

A korábban hatályban volt jogalkotásról szóló törvény (1987. évi XI. tv.) 28. §-ának előírása szerint a törvény és a minisztertanácsi (kormány-) rendelet tervezetét korábban véleményezésre meg kellett küldeni a legfőbb ügyésznek. Az Ütv. 5. §-ának (1) bekezdése ezzel összhangban úgy rendelkezett, hogy a legfőbb ügyész törvény, kormányrendelet, miniszteri rendelet tervezetére törvényességi szempontból előzetesen észrevételt tesz.

Az Új Jat. hatályba lépésével tehát az Ütv.-vel fennálló koherencia megbomlott. A változáshoz fűzött miniszteri indokolás ugyanakkor kevésbé transzparens, mindössze annak konstataálására szorítkozik, hogy a jogszabálytervezetek előkészítése körében a korábbi szabályozáshoz képest korlátozottabb tartalmat hordoz, de annak magyarázatára, hogy ezt a jogalkotó miért látta szükségesnek, nem tér ki.

Miután az Alaptörvényt sérti, ha a jogszabály a jogforrási hierarchiában magasabban elhelyezkedő jogszabállyal ellentétes, az Alaptörvény 29. cikkének (1) bekezdéséből joggal következtethetünk arra, hogy a jogszabályok tervezetének törvényességi szempontú véleményezése az ügyészség egyik alaptörvényi feladatát, a jogellenes cselekmények megelőzését szolgálja a jogalkotás terén. Ezért az ügyész bevonása a tervezetek véleményezésébe az Alaptörvényben kapott feladatának ellátásához nélkülözhetetlen.

Mindamellet a jogállamiság követelménye általában is megköveteli, hogy legalább a legmagasabb szintű jogszabályok mindegyikének tervezete törvényességi szempontú kontrollon essen át – erre a feladatra pedig az ügyészség már rendelkezik a megfelelő szakmai ismeretekkel.

Ezért az ügyészségről szóló új törvényben és annak hatálybalépésével az Új Jat.-ban a jelenlegihez hasonló módon indokolt lenne szabályozni a jogszabályok bizonyos köre esetében a tervezetek véleményezésére vonatkozó ügyési hatáskört.

működni, valószínűsíthetően autonóm államigazgatási szerv jogállással. A Közbeszerzési Döntőbizottsághoz hasonlóan az ügyési törvényességi felügyelet hatálya – külön törvényi előírás alapján – az adatvédelmi hatóságra is kiterjedhetne.

2. *Közigazgatási hatósági (rendőri) intézkedések felügyelete*

Indokolt lenne áttekinteni, hogy a közigazgatásnak melyek azok az ágai, melyek azok a közigazgatási szervek vagy közigazgatási hatósági hatáskörrel is rendelkező szervek, szervezetek, amelyek a gyakorlatban kívül esnek az ügyészi törvényességi felügyelet látókörén, és erre felhívni az ügyészségek figyelmét.

E körben utalni lehet például a közigazgatási hatáskörben tett intézkedésekre, például a rendőr, a tűzoltó, a közegészségügyi-járványügyi felügyelő intézkedéseire, az egyenlő bánásmód követelményének érvényesülését ellenőrző Egyenlő Bánásmód Hatóságra. (A rendőri intézkedések kérdésével kiemelten lenne érdemes foglalkozni.)

3. *Szakigazgatási szervek hatósági feladatai*

Szintén indokolt lenne leltárba venni a fővárosi és megyei kormányhivatalokról, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalok kialakításával és a területi integrációval összefüggő törvénymódosításokról szóló 2010. évi CXXVI. törvény 5. § (1) bekezdése alapján a kormányhivatal szervezeti egységeként működő szakigazgatási szervek hatósági feladatait is.

Példának okáért említhető, hogy a 322/2010. (XII. 27.) Korm. rendeletben jelölte ki a Kormány a pártfogó felügyelői, jogi segítségnyújtási és áldozatsegítési feladatok ellátására a fővárosi és megyei kormányhivatalok szakigazgatási szerveiként működő fővárosi, megyei igazságügyi szolgálatokat és a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálatát (a továbbiakban: KIMISZ), míg a kárpótlási feladatok ellátására a KIMISZ-t és az igazságügyért felelős minisztert.

4. *Ritkán gyakorolt jogosítványok I.*

Az elmúlt időszakban elenyésző volt az alkotmánybírósághoz benyújtott indítványaink száma; jellemzően kerültük a használatát. A törvényesség helyzetére viszont ugyanúgy negatív kihatással van az, ha a normatív rendelkezések sértik az alaptörvényt, mint ha az egyedi jogalkalmazói aktusok törvényt sértőek.

Az Alaptörvény 24. cikke (1) bekezdésének e) pontja ugyan nem biztosítja a legfőbb ügyész számára, hogy kezdeményezze az Alkotmánybíróságon a jogszabályok Alaptörvénnyel való összhangjának felülvizsgálatát, azonban ha sarkalatos törvényben a legfőbb ügyész ilyen jogosultságot kap, az hosszú távon hatékony eszköz lehet a kezében, csakúgy, mint – jövőbeni rendelkezésre állása esetén – a normatív rendelkezések elleni óvás. (Megjegyzem, az óvásnak az az előnye a közvetlen alkotmánybírósági indítvánnyal szemben, hogy – a norma kibocsátójának egyetértése esetén – nagyságrenddel gyorsabban érhető el vele a törvényt sértés orvoslása.)

5. *Ritkán gyakorolt jogosítványok II.*

A személyes felelősségre vonás eszközt – különösen az utóvizsgálatok során feltárt, ismételten előforduló törvénysértések esetén⁵ – a jövőben szintén érdemes lenne ésszerűbben, hatékonyabban alkalmazni. Az alkalmazás módszere kidolgozottabbá tehető, ezáltal ennek az ügyészi jogosítványnak a hatékonysága javítható lenne. Nem öncélúságra van természetesen szükség, hanem arra, hogy az alapvető fontosságú rendelkezések megsértése ne legyen „kifizetődő”.

6. *Holisztikus közérdekvédelmi szemlélet*

Úgy vélem, nem kielégítő a szakágak közötti együttműködés intenzitása. Ez alkalmanként oda vezet, hogy az ügyészség nem tudja hatékonyan érvényesíteni az állam büntető igényét. Az együttműködésnek azonban nem csak mindkét fő irányban kellene hatékonyan működnie.

Ki kellene terjednie a figyelemnek – amennyiben azok szervezetenként elkülönülnek – a büntetőjogon kívüli jogágak közötti együttműködésre is. Így érhető el, hogy hatékony orvoslást nyerjenek a több sebből vérző ügyek-ügykomplexumok abban az esetben is, ha a törvénysértések különböző jogágakhoz tartozó területen jelentkeznek. A törvényességi problémákat összefüggéseikben és átfogóan látó szemléletre egyre nagyobb szükség van.

7. *Jelenlét a jogi közéletben – szakítás az introverzióval*

Az ügyészségnek a közigazgatás feletti törvényességi tevékenysége alig jelenik meg a nyilvánosság előtt. A honlapunk jóformán a kötelező adatközlésekre, az ügyészség működésére vonatkozó általános tájékoztatásokra korlátozódik – és e körben is rendkívül hiányos.

Az információszabadság korában a jelenlegi gyakorlat elégtelennek tűnik. A legfőbb ügyész parlamenti beszámolója, a Legfőbb Ügyészség összefoglaló jelentéseinek szerkesztett, anonimizált változata, az elvi vagy egyedi ügyben kialakított törvényességi állásfoglalásaink, kezdeményezéseink, jogszabálytervezetekre tett észrevételeink a közvélemény előtt látenciában maradnak.

Az országgyűlési biztosok például – anélkül, hogy erre kötelesek lennének – honlapjaikon évek óta közzéteszik jelentéseiket, ajánlásait, egyéb intézkedéseiket, melynek következtében az érdeklődő tájékozódhat tevékenységükről, a hatáskörükbe tartozó kérdésekben elfoglalt jogi álláspontjukról. Ez ma az önkéntes jogkövetést is elősegítő egyik hasznos eszköz.⁶ Emellett rendszeres a sajtó tájékoztatása az országgyűlési biztos konkrét ügyekben kifejtett tevékenységéről.

⁵ De akár adott törvénysértés első előfordulása esetén is, ha annak körülményeiből a törvényességi követelményekkel való tudatos szembehelyezkedés szándékára lehet következtetni, vagy az Alaptörvényben biztosított alapvető jog, illetve a Ket. alapvető rendelkezése megsértését is megállapítja az ügyész.

⁶ Lásd: www.obh.hu; abiweb.obh.hu/abi; www.jno.hu/hu; www.kisebbségiombudsman.hu

A jelenlegi állapot szerint az országgyűlési biztos a nyilvánosság előtt egyszerűen lesöpri az asztalról az ügyészség büntetőjogon kívüli tevékenységét.

A bíróságok – az elektronikus információszabadságról szóló 2005. évi XC. törvény (Eitv.) előírása alapján – szintén közzéteszik az Eitv.-ben meghatározott bírósági határozatokat. Az Eitv. 17. §-ának (2) bekezdése alapján például digitális formában, személyazonosítás nélkül, bárki számára hozzáférhetően közzé kell tenni a Pp. XX. fejezetének alkalmazásával az ügy érdemében hozott határozatokat, ha a felülvizsgált határozatot egyfokú eljárásban hozták, és a bíróság határozata ellen nincs helye rendes jogorvoslatnak.⁷ Az Alkotmánybíróság honlapján is transzparens módon követhető az alkotmánybírói tevékenység.⁸

A fenti példák nyomán az ügyészségnek is meg kellene szerveznie, hogy bizonyos dokumentumait – önként – közzétegye a honlapján, mert a jövőre nézve elengedhetetlennek tűnik, hogy szakmai tevékenységével, jogi érveléseivel és álláspontjaival a jogi és laikus közvélemény előtt megjelenjen.

8. Elvi irányítás

A 7. pont átvezet a Legfőbb Ügyészség elvi irányító tevékenységének kérdéséhez. A honlapon közzétett jogi álláspontok ismerete nem utolsósorban arra is alkalmas, hogy az ügyészek részére elvi eligazításként szolgáljon anélkül, hogy azokat velük egyenként külön átiratokban közölnénk.⁹ A kellő számú elvi ügy elérhetősége a munkavégzést megkönnyíti, az ügyintézkést gyorsítja, amellet, hogy a gyakorlat egységesítését is szolgálja.

Az elvi irányítás igénye megkívánja, hogy az ügyészség a honlapon közzétett állásfoglalásait a felvetett probléma (tényállás, adatok – kivéve a személyes adatokat) részletes ismertetésével készítse el, mivel az állásfoglalás határainak érzékelhetőnek kell lenniük akkor is, ha azokat nem a címzett használja fel.

A gyakorlat egységesítését szolgálja a rendszeres instruálás is. Tekintettel arra, hogy a magánjogi és közigazgatási jogi tevékenység számos jogterületet ölel fel, javaslom, hogy az instruáló ügyészek között – a büntetőjogi vagy személyügyi példa ellenére – továbbra se osszuk fel a megyéket, mert így azok óhatatlanul féloldalasan részesülnének az instrukciós szakmai tevékenységből.

Az elvi irányító tevékenység fejlesztéséhez szükséges kapacitás biztosítása indokolja, hogy csökkenjen a Legfőbb Ügyészség által intézendő egyedi ügyek száma. Ennek eléréséhez indokolt lenne megszüntetni, hogy ismételt felügyeleti törvényességi kérelemmel a Legfőbb Ügyészséghez lehet fordulni. Célszerű azt is megfontolni, hogy a feladatukat országos illetékességgel ellátó szervek

⁷ Lásd: www.birosag.hu/engine.aspx?page=anonim

⁸ Lásd: www.mkab.hu/

⁹ Természetesen az intraneten még szélesebb körű szakmai információközlés is lehetséges, sőt szükséges. A honlapok hatékony üzemeltetéséhez azonban elengedhetetlen magas szintű keresőprogram működtetése.

tevékenysége felett a kijelölt főügyészségek lássák el a törvényességi felügyeletet,¹⁰ míg az ilyen ügyekben előterjesztett felügyeleti törvényességi kérelmek elbírálását továbbra is a Legfőbb Ügyészséghez érdemes telepíteni.

Nem lenne helyes ugyanakkor, ha a Legfőbb Ügyészség ügyészei hasonlóvá válnának ahhoz a sebészhez, aki remek orvosi tanulmányokat ír ugyan, de csapnivalóan műt. Ezért annak érdekében, hogy kellő mennyiségű ügyirattal találkozzanak, indokolt arra törekedni, hogy – akár a felterjesztett intézkedések nyomán, akár más impulzus¹¹ alapján – a szükséghez mérten a legfőbb ügyészségi ügyészek is éljenek a közigazgatási iratok közvetlen tanulmányozásának lehetőségével.

9. *Projektszemlélet*

Megfontolásra érdemesnek tartom egyes összetartozó területek projektrendszerben való vizsgálatát. A témaválasztás, a téma átfogó igényű feldolgozása kimerítőbb elemzést nyújthatja a társadalmat érintő aktuális jogalkalmazási, illetve szabályozási kérdéseknek. Ehhez gondolatébresztő példaként tanulmányozhatók az országgyűlési biztos projektfüzetei.¹²

10. *Hivatalból vagy kérelemre járjon el a közérdekvédelmi ügyész?*

Véleményem szerint célszerű megtartani a hivatalbóli tevékenységet a közigazgatási területen, különben egy lényeges ponton a gyakorlatban nagyon hasonlóvá válik az ügyészség működése az alapvető jogok biztosához. Akár panasz alapján, akár hivatalból jár el ugyanis a biztos, csak az alapvető jogában sérelmet szenvedett javára és csak alapjogsérelem esetén léphet fel. Amennyiben a közérdek sérelme olyan formában valósul meg, amely nem sért alapvető jogot – függetlenül attól, hogy az ügyben érintett javára vagy kárára történt törvénysértés okozza azt – a biztos nem intézkedik a jogsértés orvoslására. Az ügyészi tevékenység éppen attól teljes és hézagpótló, hogy a törvénysértés irányától függetlenül irányul a törvénysértés megszüntetésére.

A kérelmek elbírálásánál érvényesülő szubszidiaritás elvét álláspontom szerint hatékonyan ki kell egészítenie a törvénysértés hivatalbóli feltárásához fűződő közérdeknek, hiszen jogállamban az érdekelték által nem sérelmezett törvénysértéseket nem hagyhatjuk érintetlenül – különösen a korrupció elleni fellépés lehetőségei kutatásának időszakában nem.

¹⁰ Az ezekhez a szervekhez benyújtott intézkedések Legfőbb Ügyészségre való felterjesztését érdemes előírni.

¹¹ Erre példát az előző bekezdés szolgáltat.

¹² Lásd például: Gyülekezési jogi projekt 2009; Közlekedési projekt 2010; Sztrájkjogi projekt 2010; Gyermejjogi projekt 2011; Pénzügyi jogi projekt 2011 stb.

Az ügyészség új közérdekvédelmi tevékenysége

– Javaslat

I. Az ügyészség szervezeti küldetése a büntetőjogon kívüli szakterületen

A Magyar Köztársaság Ügyészsége és az ügyész gondoskodik a természetes személyek, a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek jogainak a védelméről, közreműködik abban, hogy mindenki betartsa a törvényeket. Gondoskodik arról, hogy az igazságszolgáltatás elérhető legyen azok számára, akik jogaik érvényesítésére vagy védelmére akár fogyatékoságuknál, akár koruknál, helyzetüknél fogva vagy bármely más okból nem képesek. Védi a közrendet, a közérdeket és fellép a társadalom egészének vagy egyes csoportjainak jogait sértő magatartásokkal szemben.

Közreműködik abban, hogy a bíróságok és a közhatalmat gyakorló más szervezetek egységesen, a törvény előtti egyenlőséget szem előtt tartva, részrehajlás nélkül és helyesen alkalmazzák a jogszabályokat. Közreműködik az igazságszolgáltatási tevékenységet végző szervezetek igazgatásában, őrködik afelett, hogy az igazságszolgáltatási hatalmat gyakorló szervezetek és személyek megőrizzék a társadalom bizalmát.

Közreműködik abban, hogy az állam jogalkotásra feljogosított szervei e feladatukat a Magyarország Alaptörvényével összhangban gyakorolják.

II. Az egyes, jelenleg is létező, büntető jogterületen kívüli feladatkörök hozzárendelése a szervezet küldetéséhez

- 1) Gondoskodás a természetes személyek, a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek jogainak a védelméről, a jogaik vitelére képtelen személyek igazságszolgáltatáshoz fordulásának elősegítése:
 - személyállapoti perek,
 - keresetindítás joga a jogainak védelmére képtelen személy nevében és érdekében,
 - az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt indított személyi-jogi per és munkaügyi per,
 - munkaviszonnyal kapcsolatos munkáltatói döntések feletti törvényességi felügyelet.

¹ Szekér I., ügyész; Nagy Zs., mb. osztályvezető ügyész; Legfőbb Ügyészség

2) Közreműködés abban, hogy mindenki betartsa a törvényeket:

- szervezetek működésének felügyeletéhez kapcsolódó peres és nemperes eljárások,
- szervezetek megszüntetésére irányuló peres eljárások,
- szervezetek törvénysértő tevékenységének megszüntetésére irányuló perek,
- bűncselekmény sértetteit megillető magánjogi igény érvényesítése,
- jogorvoslati jog gyakorlása egyoldalú kérelemre indult peres és nemperes eljárásokban,
- bíróságok hibás aktusainak kiküszöbölésére irányuló peres és nemperes eljárások,
- bíróságok hivatalból vagy kérelemre induló (felügyeleti) eljárásainak kezdeményezése,
- egyes szervezetek közérdekű tevékenységének (közhasznú működésének) felügyelete.

3) A közrend, a közérdek védelme, fellépés a társadalom egészének vagy egyes csoportjainak jogait sértő magatartásokkal szemben:

- házasság érvényességének, illetőleg létezésének vagy nem létezésének megállapítása iránti per,
- holtnak nyilvánítással, halál tényének megállapításával kapcsolatos nemperes eljárások,
- a szervezetek feloszlására, alapításuk érvénytelenségének megállapítására irányuló perek,
- általános szerződési feltételek megtámadása iránti ügyészi keresetindítás lehetősége,
- környezeti veszélyeztetés, fogyasztói érdekek sérelme, természeti értékek veszélyeztetése (károsítása), állatok védelmére, kíméletére vonatkozó jogszabályok megsértése iránti perek,
- szabadalommal, védjeggyel és formatervezési mintával kapcsolatos perek,
- külön törvény felhatalmazása alapján indítható semmisségi perek,
- meghalt személy emlékének megsértése miatti per,
- állam javára marasztalás érvényesítése,
- közérdekű kötelezettségvállalással kapcsolatos per,
- a közhitelesség megőrzése érdekében nyilvántartások adatainak helyesbítésére, megváltoztatására irányuló egyes peres vagy nemperes eljárások.

4) Közreműködés abban, hogy a bíróságok és a közhatalmat gyakorló más szervezetek egységesen, a törvény előtti egyenlőséget szem előtt tartva, részrehajlás nélkül és helyesen alkalmazzák a jogszabályokat:

- kifogás és jogorvoslat bírósági végrehajtási eljárásban,
- közigazgatási szervek alkotmányos alapjogot érintő intézkedéseinek előzetes jóváhagyása,

- törvényességi felügyelet ellátása közigazgatási szervek, hatóságok, bíróságon kívüli jogvitát intéző szervek jogalkalmazás körébe tartozó egyedi döntései felett,
 - jogegységi eljárás kezdeményezése, jogegységi eljárásban való részvétel.
- 5) Közreműködés abban, hogy az állam jogalkotásra feljogosított szervei e feladatukat a Magyarország Alaptörvényével összhangban gyakorolják:
- törvényességi felügyelet ellátása közigazgatási szervek által kibocsátott jogszabályok és jogszabályok felhatalmazása alapján kiadott általános érvényű rendelkezései felett,
 - jogszabály és közjogi szervezetszabályozó eszköz nemzetközi szerződésbe ütközésének, alkotmányba ütközésnek vizsgálatára, az Alkotmány rendelkezéseinek értelmezésére irányuló eljárás kezdeményezése az Alkotmánybíróság előtt.
- 6) Közreműködés az igazságszolgáltatási tevékenységet végző szervezetek igazgatásában, az igazságszolgáltatás tekintélyének védelmére:
- a Legfőbb Ügyész tagja az Országos Igazságszolgáltatási Tanácsnak.

III. A büntetőjogon kívüli szakterület feladatköreinek lehetséges módosítása

A)

A bíróságok peres és nemperes eljárásaiban a közrend, a közérdek védelme, a társadalom egészének vagy egyes csoportjainak jogait sértő magatartásokkal szembeni fellépés, valamint a jogalkalmazás törvényességének biztosítása terén kifejtendő további feladatok.

A Gazdasági Jogi Osztály feladatkörét érintő polgári peres és nemperes ügyekben, valamint közigazgatási szervek eljárásaiban szerzett tapasztalataink szerint a jogalkalmazás működésében meghatározó lett, hogy a rendszerváltást követően az ügyész fokozatosan kiszorult a polgári eljárásokból, e területen az igazságszolgáltatás működése átláthatatlanná, meggyőződésünk szerint a bíróságok belső ügyévé vált. A jogalkotó felvállalta, hogy a per célja nem az anyagi igazság érvényre juttatása, hanem a vitás ügy tisztességes elbírálása a felek által szolgáltatott bizonyítékok alapján. A hivatalból folytatott bizonyítás ezzel párhuzamosan a minimálisra szorult (utalunk az 1995. évi LX. törvény 2. §-ához és az 1999. évi CX. törvény 2. §-ához fűzött indokolásra), a bíróságok még a nyilvánvalóan indokolt és szükséges mértékben sem minden esetben élnek a jogintézmény adta lehetőségekkel.

A kizárólag a döntésben érdekelt, nem feltétlenül ellenérdekű és a döntés tartalmát bizonyítási indítványainkkal meghatározó felek között folyó eljárásokban nem garantálható a köz érdekeinek érvényesülése.

A bíróság döntési kényszere gyakran odavezet, hogy az első- és másodfok lényegében ugyanazon tényállás és bizonyítékok alapján ellentétes tartalmú döntést hoz. A döntés felülvizsgálata a jogintézmény jellegéből adódóan szűk körű, a Legfelsőbb Bíróság esetenként jogkérdésben az alsóbb fokú bíróságokkal ellentétes álláspontot foglal el úgy, hogy sem az eljárásjogi, sem pedig az anyagi jogi kérdésekben történt esetleges tévedése esetén nincs helye további jogorvoslatnak.

Az állandóan változó jogszabályi környezetben észlelhető volt a jogegység csökkenése is, az ítéletek minőségének szóródása egyértelműen kedvezőtlen tendenciát mutat. Közkeletűvé vált az a vélekedés, hogy a bírósági igazságszolgáltatás drága, lassú és kiszámíthatatlan.

A rendkívül megdrágult igazságszolgáltatás mindemellett a felek egy részét már a perindítástól, további jelentős részüket pedig az elsőfokú, illetve másodfokú határozat megtámadásától elzárja. Tapasztalataink szerint a jogvitában érintett felek közül a pénzügyi vagy más okból gyenge jogérvényesítési képességgel rendelkező felek a jelenlegi rendszerben gyakorlatilag képtelenek még a rendelkezésre álló lehetőségek kihasználására is.

- 1) A Legfelsőbb Bíróság Civilisztikai és Közigazgatási Kollégiumához a 2010. évben érkezett felülvizsgálati kérelmek száma 5598, az elbíráltaké 5745 volt. Mind a közvélekedés, mind a Gazdasági Jogi Osztály tapasztalatai szerint a bíróság felülvizsgálati eljárásban hozott döntései jogkérdésben gyakran eshetőlegeseek, esetenként ésszerűtlen mérlegelésen alapulnak, időnként súlyos eljárási jogi hibákkal terheltek. Helyenként egyértelműen látszik a szükséges háttérismeretek (különösen közgazdasági, pénzügyi, üzleti, vállalatvezetési) hiánya. Meggyőződésünk, hogy a vitatható bírósági döntésekben szerepet játszik az is, hogy a Legfelsőbb Bíróság határozatai további jogorvoslattal nem támadhatók.

Megfontolandónak tartjuk ezért a büntetőeljárásban már ismert „jogorvoslat a törvényesség érdekében” jogintézményének kialakítását: a legfőbb ügyész a Legfelsőbb Bíróság törvénysértő és jogerős határozata ellen a Legfelsőbb Bíróságnál a törvényesség érdekében jogorvoslatot jelenthessen be, feltéve, hogy a jogerős határozat más hazai jogorvoslattal nem támadható meg. A felek rendelkezési jogának sérelmével kapcsolatos aggályokat kizárná, ha a jogorvoslatot elbíráló tanács kizárólag kasszációs joggal rendelkezne (az ügy ugyanis abba a szakaszba jutna vissza, ahova a felek akaratából már eljutott és a felek eljárási jogi pozíciója sem változna).

- 2) A kiszámíthatatlanság az alsóbb fokú bíróságok ítélkezési tevékenységét is érinti. Az egyoldalú eljárásokban a felek kiszolgáltatottakká váltak az egy-egy bíróságon érvényesülő, az országostól eltérő gyakorlattal szemben. Jogorvoslati joguk súlytalanná vált: a felek eleget tesznek a törvénysértő gyakorlatból fakadó legelképesztőbb követelményeknek is, mivel érdekük a kedvező döntésről szóló okirat megszerzéséhez fűződik és nem ahhoz, hogy a törvényességet juttassák érvényre, vagy a jogszabályokkal összhangban álló

döntést kényszerítsenek ki (fellebbezési eljárási illetéket is fizetve és ellenérdekű fél hiányában azt akár viselve is). Ezek az eljárások a tapasztalatok szerint legfeljebb az ítéletáblai szintig jutnak el, országosan egységes joggyakorlat nem alakul ki, a felek kötelezettségeinek terjedelmét gyakorlatilag székhelyük (lakóhelyük) határozza meg.

Elterjedtek a hivatalból folytatott nemperes eljárások, egyesek ezek közül kizárólag hivatalból (bejelentés nélkül) indulnak meg. A hivatalból induló eljárások jelentős része bejelentésre indul, a bejelentőt azonban a fél jogai nem illetik meg. Félként való részvétel hiányában a bíróság nemleges döntésének törvényessége a bejelentő által nem vitatható, holott az eljárás alá vont az ismertett okok miatt gyakran a törvénysértő kötelezést is tudomásul veszi. Esetenként a bejelentő még azt sem tudhatja meg, hogy a törvényesség helyreállítása érdekében tett bejelentését a bíróság elbírált-e, vagy azt intézkedés nélkül irattárba helyezte.

Megfontolandónak tartjuk ezért, hogy a kizárólag hivatalból induló bírósági eljárásokban az ügyész az eljárások eredményéről kötelezően értesüljön, és jogorvoslati jogot gyakorolhasson a törvényesség biztosítása érdekében. (Jelezzük, hogy hasonló intézmény egyes típusú ügyeknél jelenleg is létezik, és jó eredményességgel működik: utalunk a közhasznú minőséggel rendelkező nonprofit gazdasági társaságok törvénysértő bejegyzése miatt indított ügyészi perekre, aholis a bejegyző végzést a bíróság köteles az ügyésznek megküldeni.)

- 3) A polgári peres eljárásokban az ügy urai a felek: az esetek többségében csak és kizárólag a felek indítványaitól és nyilatkozataitól függ a bírói döntés tartalma. Megfontolandónak tartjuk, hogy az ügyész nem félként, hanem a közérdek érvényesítőjeként – ha úgy tetszik: a törvény ügyvédjeként – közérdekből jelen lehessen bármely peres vagy nemperes eljárásban és a törvény alkalmazása kérdésében kifejtse a bíróságra nem kötelező véleményét, esetleg bizonyítási indítványt tegyen, ha azt a közérdek vagy a feleken kívüli személy érdekeinek védelme megköveteli. (Esetleg törvénysértés, kivételes esetekben megalapozatlanság esetén jogorvoslattal élhessen a törvényesség érdekében és visszajuttathassa az ügyet elbírálási szakaszba.)

Ez az eszköz lehetővé tenné, hogy az ügyészség a konkrét közérdek érvényesítése mellett követhesse és elemezhesse a bírói gyakorlatot, és megítélje, hogy szükséges-e jogegységi eljárás megindítása. Az intézmény emellett alkalmas arra is, hogy olyan ügyekben, amelyekben önálló perindítási jog valamilyen, általában eljárásjogi oknál fogva nem illeti meg az ügyészt, a bíróság által meghozandó határozatban a köz érdekét mégis megfelelően érvényesíthesse.

(Megjegyezzük: az egyesbíró eljárása perjogi alapesetté vált. Tapasztalataink szerint az eljárások elhúzódása sok esetben a bíró döntéshozatali magányosságára és ebből fakadó bizonytalanságára vezethető vissza, azaz az ügyészi részvételnek további, társadalmi szempontból hasznos hozadéka is lehet.)

- 4) A Gazdasági Jogi Osztály tapasztalatai szerint a jelentős számú hitelezőt érintő felszámolási eljárások esetén a jelenlegi jogorvoslati rendszer gyakorlatilag

működésképtelen. A felszámolási eljárást lefolytató felszámolókkal szemben a hitelezők érdekérvényesítő képessége rendkívül gyenge, a bíróság pedig nem az ügy ura, hanem csak formálisan asszisztál az eljárás lefolytatásához. Megfontolandó ezért – az egyszerűsített felszámolási eljárások kivételével, ahol vagyon amúgy sincs – a felszámolási eljárásban a 2. pontban ismertetettekhez hasonló módon olyan ügyészi részvételi forma kialakítása, amely a felszámolónak kiszolgáltatott hitelezők védelme érdekében képes az eljárásba megfelelően beavatkozni azzal, hogy ez a felszámolási eljárás jelenlegi rendszerének átstrukturálásával valósítható csak meg.

B)

A közigazgatási szervek különböző – nem feltétlenül a Ket. hatálya alá tartozó – eljárásaiban a közrend, a közérdek védelme, a társadalom egészének vagy egyes csoportjainak jogait sértő magatartásokkal szembeni fellépés, valamint a jogalkalmazás törvényességének biztosítása terén kifejtendő további feladatok:

- 1) A Gazdasági Jogi Osztály tapasztalatai szerint az országos hatáskörű, speciális szakismerettel rendelkező szervek egyrészt saját maguk alakítják ki jogszabályi környezetüket, másrészt a reájuk irányadó szabályozás kialakításakor elsődlegesen az ügyszám csökkentésére, és a már kialakult, de esetenként rosszul rögződött gyakorlat fenntartására (sőt utólagosan az addigi jogszabályellenes gyakorlat jogszabályokkal történő alátámasztására) törekednek.

A panaszkezelési eljárások során (különösen a PSZÁF gyakorlatában) a speciális jogterületen járatlan ügyfél képtelen jogérvényesítésre a vele szerződött pénzügyi intézménnyel szemben különösen azért, mert egyrészt megfelelő bizonyítékok és szakértelem nem áll rendelkezésére, másrészt pedig azért, mert a PSZÁF az eljárás megindításáról épp az eljárás alá vonni kívánt szervezet nyilatkozata alapján dönt.

További problémát jelent, hogy a közigazgatási szerv (PSZÁF) a fogyasztói jogok érvényesítése érdekében történő keresetindítása egyúttal gyakran azt is jelenti, hogy az általa jóváhagyott vagy az általa meghatározott feltételek szerint működő szervezet ellen kellene pert indítani a fogyasztói jogok védelmében.

Új intézményként jelentkezik emellett a PSZÁF elnökének rendelete, amely a jelenlegi jogszabályi környezetben esetleges jogellenessége esetén sem korrigálható. Mindezekre figyelemmel egyrészt indokolt a fogyasztók jogainak érvényesítése érdekében az ügyésznek kifejezett keresetindítási jogot adni azzal, hogy biztosítani kell a fogyasztóvédelmi tárgyú eljárásokban hozott PSZÁF határozatok, illetve döntések kötelező megküldését, másrészt megfelelő együttműködési kereteket kiépíteni a két szervezet között.

Indokolt az ügyész számára a jelenlegi szabályok szerintinél szélesebb jogkörrel biztosítani a PSZÁF és a GVH által folytatott ún. panaszkezelési eljárásokban azért, hogy a speciális szakismerettel nem rendelkező fogyasztók védelme

érdekében felléphessen, és a megfelelő piacfelügyeleti vagy fogyasztóvédelmi eljárás lefolytatását kikényszeríthesse.

Indokolt a PSZÁF elnöke rendelete esetén is törvényességi felügyeleti jogkört biztosítani.

- 2) Indokoltnak tűnik az ügyészt felruházni azzal a joggal, hogy a közigazgatási hatóság eljárását indítványozhassa a köz érdekeinek védelmében abban az esetben, ha a közigazgatási szerv hivatalból jár el és az eljárás megindításában diszkrécionális jog illeti meg.

C) A jogegység biztosításában való közreműködés terén kifejthető további feladatok

- 1) Fentebb, a polgári peres és nemperes eljárások kapcsán már utaltunk azokra az eszközökre, amelyek lehetővé tennék, hogy az ügyész ismét valódi közreműködője legyen a nem büntetőjogi igazságszolgáltatásnak és amelyek lehetővé tennék a bírói gyakorlat követését, elemzését.
- 2) Szükségesnek tartjuk a Bszi. 31.§ (2) bekezdésében foglalt korlátozás feloldását. A jogegység biztosítása nem a bíróságok belső ügye, hanem közérdek. Az ellentétes bírói gyakorlat megszüntetéséhez fűződő közérdek a polgári eljárásokban is független attól, hogy az ellentétes gyakorlat mely félnek az ügyében – az ügyészében avagy máséban – keletkezett.
A jelenlegi rendelkezés szigorú jogértelmezés mellett álláspontunk szerint azt is kizárja, hogy a legfőbb ügyész eljárási jogi kérdésben kezdeményezzen jogegységi eljárást.
- 3) A Bsz. 33. §-ának (4) bekezdését javasoljuk kiegészíteni azzal, hogy a kollégiumok ülésén felszólalási (tanácskozási) joggal részt vesz a legfőbb ügyész képviselője (vagy a bíróság mellett működő ügyészség főügyésze), esetleg kezdeményezhesse joggyakorlati kérdéseknek a kollégiumi ülés napirendjére tűzését.

D) Közreműködés a jogalkotási tevékenység alkotmányosságának biztosításában

- 1) Az ügyészség az eljárásaival jogviszonyok ezreit napi rendszerességgel vizsgálja. Az utólagos normakontroll, az Alkotmány értelmezésével, a jogi normák nemzetközi szerződésbe ütközésével kapcsolatos meglévő hatáskört megőrizendőnek tartjuk. Mindenképpen elkerülendő ugyanis, hogy az ügyész jogosítványai jogszerű gyakorlása során alkotmányértő normára alapítottan köteleztessen személyeket, vagy állapítsa meg büntetőjogi felelősségüket.
- 2) A jogalanyok széles körét érintik az önkormányzati rendeletek és – példának okáért a szabálysértési jogterületen – közvetlenül érintik az ügyész hatáskörét is. Elengedhetetlennek látjuk, hogy az ügyész rendelkezzen azokkal az eszközökkel, amelyek az alkotmányértő önkormányzati normák megsemmisítését lehetővé teszik.

E) Az igazságszolgáltatási tevékenységet végző szervezetek igazgatásában, az igazságszolgáltatás tekintélyének védelmében való közreműködés

Az igazságszolgáltatásban közreműködő, közhatalmat gyakorló szervek működésének színvonala, tevékenységük átláthatóságának mértéke, tagjaik tisztessége nem lehet egyetlen szervezetnek sem belügye, és nem alakulhat ki olyan látszat, hogy a jogellenes magatartások megítélése az adott szervezeten belüli érdekvizonyoktól függ. Szükségesnek látjuk, hogy az ügyész szerepet kapjon azon cselekmények üldözésében, amelyeket az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódóan közhatalmat gyakorló személyek követnek el.

Javasoljuk, hogy a közjegyzői, végrehajtói, szakértői kamarák által lefolytatandó fegyelmi és etikai eljárások kezdeményezése, a döntések elleni jogorvoslat lehetősége kerüljön az ügyészség hatáskörébe, annak érdekében, hogy az igazságszolgáltatási közhatalmat gyakorló bíróságon kívüli szereplők – bírósági végrehajtók, közjegyzők, igazságügyi szakértők – jogellenes magatartásait átláthatóan, és garantálhatóan a szervezeti érdekektől mentesen bírálják el. (Ez a hatáskör nem feltételezi azt, hogy a kamarák működésének felügyelete a minisztertől az ügyészséghez kerüljön át. A működési felügyelet átvétele elvi okokból nem is lenne támogatható.)

F) A jogaik vitelére képtelen személyek igazságszolgáltatáshoz fordulásának elősegítése

Az állam feladata, hogy védelmet nyújtson polgárai számára, ha azok szélsőséges helyzetbe kerülnek és képtelenné válnak jogaik bíróság előtti érvényesítésére. Megőrzendőnek tartjuk az ügyész Pp. 9. § (1) bekezdése szerinti keresetindítási jogát: a hatáskör kevés számú ügyet érint, azonban megszűnése – az állami védelem eltűnése – előre ki nem számítható tragikus emberi helyzeteket eredményezhet.

A feladatkört bővíthetőnek látjuk példának okáért azzal, hogy a közjegyzők a hagyatékátadó végzést megküldik az ügyésznek, ha az kiskorú örököst érint, és az örökség megszerzését közhiteles nyilvántartásban kötelező átvezetni.

IV. Akut jogalkalmazási problémáink

Függetlenül az új Ütv.-től, szükséges egyes jogszabályok minél előbbi módosítása:

- 1) A Ptké. 36/A. §-ában említett közérdek fogalmát definiálni javasoljuk, mert a bírói gyakorlat kiszámíthatatlan, vitatható.
- 2) Nem értünk egyet azzal, hogy az ügyészség a feltűnő értékaránytalanság miatt megtámadható szerződések megtámadására kapjon hatáskört.

Indokaink röviden és nem kizárólagosan az alábbiak:

- Az ügyletek kötésénél a feleket nemcsak a szerződés tárgyának pénzbeli értéke motiválja, hanem olyan előnyök is, amelyek nem fejezhetőek ki pénzürtéken.

- A bírói gyakorlat nem az értékaránytalanságot küszöböli ki, hanem a feltűnő értékaránytalanságot. A bírói gyakorlat a szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti 20%-ot el nem érő különbséget még nem, az 50%-ot meghaladót pedig minden esetben feltűnőnek tekinti. A kettő közé esik a bíróság mérlegelési lehetősége. (Lehetetlen jól kommunikálni, hogy az ügyész pert nyert és már csak a piaci érték 50%-ával azonos a közvagyonért sérelem mértéke.)
 - A feltűnő értékaránytalanságra irányuló per megindítása előtt az ügyésznek tisztáznia kell, hogy a perindítási ok fennáll-e egyáltalán, azaz szükséges-e szakértő igénybevétele. A szakértő költségét azokban az esetekben sem lehet másra áthárítani, ha a kérelem, bejelentés megalapozatlannak bizonyul és a perindításra nincs ok.
 - A tulajdonnal való rendelkezés jogát senki nem vonhatja kétségbe. Rendkívül szerencsétlen helyzetet eredményez, ha a szerződést megtámadni nem kívánó fél a perben arról nyilatkozik, hogy őt és az általa – esetleg törvény rendelkezése alapján képviselt közérdeket – semmiféle sérelem nem érte, a szerződés a fél érdekeit és ezen keresztül a köz érdekeit szolgálja.
- 3) Többször felmerült annak kérdése, hogy mit tegyen az ügyész, ha a felektől nem kapja meg a perindításhoz szükséges iratokat. Ellenezzük, hogy az ügyész bírságolási lehetőséget kapjon: a perbeli bizonyításhoz szükséges iratokat beszerezni kívánó ügyész a saját ügyében bírságolna. Nem értünk egyet olyan megoldással sem, hogy az iratok megküldésének megtagadása szabálysértés legyen. Az eljáró hatóság tevékenysége ügyészi törvényességi felügyelet alatt áll – a döntés pártatlanságának látszata nem biztosított – és a hatóság az ügyészi iratbekérés törvényességét sem vizsgálhatná.
- 4) A Ptk. 36/A. § alapján indult perben meghozott ítélet végrehajtását nem látjuk egyértelműen biztosítottnak, mert a pert indító ügyésznek nincs anyagi jogi kapcsolata a per tárgyával. Szükségesnek látjuk a Vht. megfelelő módosítását. (A probléma más percsoportot is érinthet.)
- 5) A Pp. 9. § (5) bekezdésének mielőbbi hatályon kívül helyezése indokolt. Példa nélküli, hogy eljárási törvény a félre vonatkozó illetékességi szabályt állapítson meg és ráadásul olyan tevékenység kapcsán, ami az eljárást megelőzi. A rendelkezés az ügyészség oszthatatlanságának elvével is szemben áll.
- 6) Az ügyészi törvényességi felügyelet hatályát meghatározó Ütv. 13. § (1) bekezdése elavult.
- 7) Egyes ügyészi intézkedések létjogosultsága nem egyértelmű. Javasoljuk az eszközrendszer szűkítését: az ügyészségnek az ügy érdemére vagy a közigazgatási jogalkalmazás egységére kiható törvénysértésekkel kell foglalkoznia és semmi nem indokolja, hogy az ügyész „törvénysértésnek nem minősülő hiányosság” vagy „csekély súlyú törvénysértés” miatt tegyen intézkedést.

A törvénysértő gyakorlat miatti felszólalás átgondolását javasoljuk. A rendszer-váltás időszakában általánossá vált a közigazgatási határozatok bíróság előtti megtámadásának lehetősége. Ezzel együtt súlytalanná vált az ügyész véleménye abban a kérdésben, hogy milyen törvényes vagy törvénysértő: kizárólag a bíróságok álláspontjának lehet érdemi jelentősége. Ezzel párhuzamosan azonban elengedhetetlenül szükséges az ügyész bíróságok eljárásaiban való jelenlétének jelentős megerősítése, a köz- és a kiszolgáltatott, vagy más által védelemben nem részesülő érdekek védelmére új ügyészi eszközök biztosítása.

- 8) A felszólalás átgondolására okot adó körülményekre tekintettel javasoljuk megteremteni annak lehetőségét, hogy az ügyész az óvást elutasító határozat ellen bírósághoz fordulhasson abban az esetben is, ha az óvással támadott határozat (döntés) ellen a bírói út nem állt nyitva. (Utalunk az 1972. évi V. törvény 13-17. §-aihoz fűzött miniszteri indoklásra.) Az óvás fórumrendszeréből a felettes szervhez való felterjesztést elhagyni javasoljuk, helyette a bírói út biztosítása indokolt.
- 9) Szükségesnek látjuk az ügyészi szervezet működése átláthatóságának növelését, elsősorban azzal, hogy az ügyész számára adott utasítás csak írásbeli lehessen. Javasoljuk azon tevékenységek körének meghatározását, amelyekben az ügyésztől az ügy elvonható, de amelyekben az ügyésznek az ügy érdemére vonatkozó utasítás nem adható (mert döntése az iratok vizsgálatán vagy a fél meghallgatásán alapul): ilyen példának okáért az elővezetés jóváhagyása.
- 10) Egyes ügykörök elbírálásához szükséges szakismeret nem biztosítható minden megyében. Elektronikus iratok és eljárások mellett lényegtelen a munkavégzés fizikai helye. Ez meggondolandóvá teheti a szakág szerkezetének újragondolását.
- 11) Az ügyészség büntetőjogi szakterületen kívüli kommunikációját jelentősen javítani szükséges, egyrészt azért, hogy a védelemre szorulóknak valódi lehetőséget kapjanak sérelmeik orvoslására, másrészt azért, hogy a jogban járatlanok legalább alapvető, a hatályos jogszabályok által biztosított jogaikról felvilágosítást kaphassanak, harmadrészt pedig azért, hogy az ügyészség által a köz érdekeinek érvényesítésével elért eredményekről a jogkövető magatartás ösztönzése céljából széles körben, kellő részletességgel és nem félrevezető módon értesüljenek az érintettek és a közvélemény.

Javaslatok az új Ütv.-hez

Az Alaptörvényből nem olvasható ki olyan egyértelmű szándék, amely az ügyész magánjogi és közigazgatási jogi feladatait, vagy eszköztárát csorbítani kívánná a jövőben. A sarkalatos törvényként megalkotandó Ütv. most mégis új lehetőségeket teremthet meg. Az ügyészi jogkörök egzakt módon körülhatárolttá válhatnak, s az ehhez társuló ügyészi eszközök hatékony feladatellátást biztosíthatnak.

A szabályozás terén álláspontom szerint a következőket kellene figyelembe venni:

- a) Az ügyészség a jövőben a közérdek védelmét szolgálja az egyén jogvédelme helyett, mely utóbbi jogvédelmi feladatokat az ombudsman látja el.
- b) Olyan hatáskört kell az ügyészhez telepíteni, amelyet más szerv megfelelő hatékonysággal és szakértelemmel nem tud ellátni.
- c) Indokolt, hogy a magánjogi és közigazgatási jogi ügyész is az igazságszolgáltatás közreműködőjeként lássa el feladatait, méghozzá a közérdek védelmében, a „közérdek ügyvédjeként”. Ezért hatásköreinknek és eszköztárainknak is igazodnia kellene az igazságszolgáltatásban közreműködő közérdekvédelmi szerepkörhöz. (Részletesebben a II. pont alatt.) Elhagyni javasolnám ugyanakkor az ügyész vizsgálati, vizsgálat kezdeményezési jogát, illetve eddig statisztikailag kiemelt intézkedésként számba vett jogosítványainkat.
- d) Jogköreink mind az anyagi jogban, mind pedig az eljárásjogban pontosan legyenek körülhatárolva.
- e) Törvényességi felügyeleti jogkörünket – amennyiben erre a törvényhozó igényt tart – csak a civil szervezetekkel kapcsolatban kellene/lehetne fenntartani. Ehhez társuló intézkedési formaként a per előtti felhívás felelhetne meg.
- f) Az Alaptörvény 29. cikk (1) bekezdése szerint „Az ügyészség [...] fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését.” Ebből fakadóan hangsúlyt kell helyezni az ügyészség eljárás kezdeményezési jogára (büntető, szabálysértési, fegyelmi, közigazgatási hatósági eljárások). Az ügyész a feladatellátása során tudomására jutott törvénysértés, vagy mulasztás alapján eljárást kezdeményezhessen az illetékes hatóság vezetőjénél, amelynek a kezdeményezéssel megkeresett hatóság köteles legyen eleget tenni, és eljárása eredményéről ugyancsak köteles legyen értesíteni az ügyészt.
- g) A német szabálysértési joghoz hasonló hatékony ügyészi jogkörök bevezetését látom indokoltnak a szabálysértési jogban. Kétségtelen azonban, hogy ehhez új elvi alapokon megalkotott szabálysértési törvényre lenne szükség. Kizárólag a „kihágási” és rendészeti szabálysértések körében kell az ügyészi eszközöket gyakorolni, elhagyva ezzel az „általános” felügyeleti eszközök gyakorlását

¹ Vida A., főügyész-helyettes, Győr-Moson-Sopron Megyei Főügyészség

a közigazgatás-ellenes magatartásokkal megvalósuló szabálysértések köréből. Álláspontom szerint ez utóbbiak, olyan jellegű magatartások, melyekkel szemben nem szabálysértési, hanem közigazgatási bírság kiszabása indokolt, mely bírságok adók módjára hajtandók be. (A szabálysértési ügyészi szerepről részletesen majd III. pont alatt.)

Mindezek figyelembe vételével:

I. Magánjog

A magánjogi feladatok meghatározásakor szem előtt kell tartani az 1/1994. (I. 7.) AB határozatot, így kizárólag olyan jogköröket lehet az ügyésznek biztosítani – a magánfelek önrendelkezési jogának tiszteletben tartása mellett – amely konkrét jogvédelmi, közérdekvédelmi feladatok ellátását teszi számára lehetővé.

- 1) Indokolt az egyoldalú eljárásokban való jogorvoslati lehetőségünk fenntartása. Ezt hatékonynak látom, mind a cégjog, mind pedig a civil szervezetek bejegyzésével kapcsolatos eljárásokban. (Itt jegyzem meg, hogy nem látom indokoltnak a felszámolási eljárásban való részvételünk megteremtésének lehetőségét, mely végső soron büntetőjogon kívüli eszközökkel beavatkozást jelentene a felszámoló munkájába, és vagyoni jogaikért harcoló csoportok vagy személyek parttalanul előhozott indokaira tekintettel húzódo ügyekben még az ügyész is az eljárás részesévé válna.)
- 2) Helyes a státuszperekben való keresetindítási jogunk biztosítása. (Itt hívnám fel a figyelmet arra, hogy a gondnokság alá helyezési perekben [is] továbbra is probléma a Pp. 307. § (2) bekezdésében írt azon kötelezettség, miszerint az ingatlanok tulajdoni lapját a keresethez csatolni kell. TAKARNET program hiányában csak megkereséssel lehet adatokat beszerezni, illetve hiteles tulajdoni lapot csak eljárási illeték megfizetése után küld számunkra a földhivatal, mely költségünk nem hárítható át.)
- 3) Mindenképpen megtartandó a Ptké. 36/A. §-ában biztosított jogkörünk, azaz, hogy a közérdek és a közérdek különböző szintjeinek ütközése esetén a törvény a követendő eljárást kellőképpen pontosítsa. Például: az állami vagy önkormányzati vagyon sérelme esetén a közérdekbe ütközést vélelmezni kell. Meglátásom szerint a feltűnő értékaránytalanság alapján megtámadható szerződések körében a jelenlegi törvényi, illetve bírói gyakorlatból fakadó nehézségek ma az ügyész számára nem jelentenek járható utat, így ebbe az irányba az ügyészség jogkörét nem célszerű bővíteni.
- 4) Indokolt a Pp. 9. § (1) bekezdésében adott jogkör biztosítása az ügyész számára a jövőben is. E jogosítványunkkal kapcsolatosan megjegyzem, hogy a hatályos Be. 54. § (4) bekezdése a büntetőeljárásban is a Pp.-ben foglalt feltételekre utal akkor, amikor az ügyész által büntetőeljárásban előterjeszhető polgári jogi igényt szabályozza. Így a jelenlegi szabályok mellett sem látom akadályát annak, hogy a magánjogi ügyész lépjen fel az igény peresítése érdekében a polgári bíróság előtt akkor, ha a büntető bíró az igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja. Ehhez belső utasításban kellene szabályozni azt,

hogy a büntető ügyész köteles legyen értesíteni a magánjogi ügyészt arról, hogy ilyen igényt előterjesztett, helyesebben igényét egyéb törvényes útra utasították. Természetesen a büntető ügyészeknek is ismerniük kell a Pp. 9. §-ának rendelkezéseit.

- 5) Fenn kellene tartani a tisztességtelen általános szerződési feltételek megtámasztásának lehetőségét az ügyész számára a jövőben is. Az ilyen perek indítására, a keresetek előkészítésére speciális csoportot lehetne kialakítani a Fővárosi Főügyészségen, ahol ezekben az ügyekben adott a szakmai tapasztalat és a szakmai színvonal is. (Az ilyen típusú ügyek zöme egyébként is a budapesti székhellyel bíró gazdálkodó szervezetekkel szemben indul.) Az elektronikus iratküldés lehetősége biztosítaná, hogy a perképviseletet adott esetben az illetékes megyei ügyészség lássa el. (A Pp. illetékességi szabályai is áthidalhatók belső utasítás alapján azzal, hogy a megküldött kereset-tervezet, változtatás nélkül, az illetékes ügyészség által benyújtandó.) Az ilyen ügyekben a perképviseletet ellátó ügyész a kereset esetleges módosítását köteles legyen egyeztetni a keresetet elkészítő főügyészséggel. Az elektronikus levelezés időszakában az ilyen feltételek könnyen teljesíthetők.

II. Közigazgatási jog

Az ügyészi jogköröket a közigazgatási perekben kellene biztosítani. Indokolható az ügyészi – akár kötelező – fellépés lehetőségének megteremtése olyan perekben, melyek tárgya kiskorú intézeti nevelése vagy nevelésének megszüntetése iránt indul, illetve a szülői felügyelettel kapcsolatos közigazgatási eljárások. (E tevékenység a fiatalkorúak ügyészeinek gyámhivatali ügyekben való eddigi közigazgatási feladataihoz jól igazodna, illetve azt részben helyettesíthetné is.) A közérdek védelme érdekében a termőfölddel kapcsolatos ingatlan-nyilvántartási közigazgatási perekben, illetve az állami vagy önkormányzati ingatlant érintő ingatlan-nyilvántartási perekben is biztosítani kellene az ügyészi fellépés lehetőségét. (A termőföldről szóló törvényben és az ingatlan-nyilvántartási törvényben biztosított ügyészi perindítási jogkörök meghagyása mellett kellene e fellépési jogot biztosítani.)

Ugyancsak itt, a közigazgatási perben félként megjelenő ügyész gyakorolhatná a jogait a közérdek és a törvényesség védelme érdekében a fogyasztóvédelem, a környezetvédelem és a természetvédelem terén. A perbeli részvétel biztosíthatná az ügyészség számára a hatóságok eljárási gyakorlatának befolyásolását és a bírói joggyakorlat alakításának lehetőségét ezeken a kiemelt területeken. Egyben vége szakadna az olyan perindítási lehetőségeknek, amelyek veszélyeztetéstől, illetve tevékenységtől eltiltás iránt indulnak, s melyeknek végrehajtása nincs. A környezeti, illetve természeti kár okozása miatti kártérítési per ne az ügyészhez, hanem a „zöld hatósághoz” legyen telepítve. A kormány által irányított államigazgatás biztosítja annak mérlegetési lehetőségét is, hogy egy adott üzem kártérítésre kötelezésére, vagy a cég életben tartására és a munkahelyek megőrzésére van-e inkább szükség. Ilyen szempontokat azonban az ügyész nem mérlegethet,

és jogkörének gyakorlásával adott esetben az ügyész, szélesebb spektrumból tekintve, akár kárt is okozhat.

Az ügyész fellépését, perbeli szerepét a közigazgatási eljárásban célszerű lenne önálló félként meghatározni, mert a törvényesség és a közérdek védelme a kereseti kérelem keretein belül vagy a hatósági állásponthoz igazodóan nem biztosítható. Az ügyész önálló perbeli szerepköre jogorvoslati (jogegységi eljárás kezdeményezési) lehetőségét is biztosíthatna számára.

A tárgykörök bővíthetők, de nem indokolt (nem is érdemes) általános fellépési jogot biztosítani az ügyésznek a közigazgatási jogi perekben. Nem tartom helyesnek például az ügyészi jogkör gyakorlását a NAV ellen indult közigazgatási perekben, mivel ott a közérdek inkább az adó- és jövedéki bevétel behajtásához igazodik.

III. Szabálysértés

Amint már írtam, a szabálysértési eljárásban az ügyész szerepét a német jogban biztosított hatáskörökkel tartom kívánatosnak. Említettem azt is, hogy az új szabálysértési törvény megalkotásakor elengedhetetlennek látom annak a követelménynek a megvalósulását, hogy a közigazgatási jellegű (igazgatási szabályt szegő) szabálysértések közigazgatási bírsággal legyenek szankcionálhatók, mely bírságok behajtása adók módjára történjen. E közigazgatási jellegű szabálysértéseket indokolt lenne más törvényben elkülöníteni a „kis büntetőjog” területén elkövetett szabálysértésektől, de akár a szabálysértési törvényen belül is megoldható a külön fejezetbe sorolás. A „kihágási” szabálysértések felderítése célszerűen a rendőrséghez kerüljön, ahogyan a bírság kiszabása is. Ebben a „kis büntetőjogban” kapjon szerepet az ügyész, lehetőség szerint a német szabálysértési jognak megfelelő eszközökkel, melynek részletezésétől eltekintek, csak utalok az *Ügyészek Lapja* 2011/1. számában Erdődy Gyula *Az ügyészség szerepe a szabálysértési eljárásban* című írására.

Ha az ügyész felügyeleti jogot kapna a „kis büntetőjogi” eljárásban, úgy az eljárás további folytatására való visszaküldéssel, a büntetőeljárás kezdeményezési jogával (akkor, ha nem szabálysértés, hanem bűncselekmény volt az adott ügy), esetlegesen a bírói döntés elleni jogorvoslati lehetőségével, a végrehajtásban biztosított fegyelmi eljárás kezdeményezési jogával (az elévültesre félretett ügyek miatt), valamint az elővezetések jóváhagyási jogkörének megtartásával az ügyész a helyére kerülhetne a szabálysértési jogban.

Meghagyni javasolnám a „kihágási” és rendészeti tárgyú szabálysértési ügyekben a megszüntető határozatok ügyész részére való megküldésének kötelezettségét. E jogosítványunk hatékonyan biztosította az ismeretlen tettes ellen szabálysértésként megszüntetett, ám valójában bűncselekményként elbírálható ügyek felderítését. E körben sem látom azonban indokoltnak az óvás, mint intézkedési forma feltétlen fenntartásának szükségességét. Rendelkezhetne úgy is az új szabálysértési törvény, hogy ha az ügyész (büntetőeljárás kezdeményezésünk nyomán a büntető szakág) az adott ügyben elrendeli a nyomozást, úgy erre hivatkozással a rendőrség a saját korábbi határozatát visszavonja.

Az elővezetés jóváhagyásának feladata garanciális okokból ügyészi kézben tartandó, megfontolandó a szabálysértési végrehajtásban az ügyészi felügyelet fenntartása, hogy mulasztásból ne kerülhessen sor a sokszor tapasztalt elvültetésre. Itt ügyészi intézkedésként a fegyelmi eljárás kezdeményezését tartanám elképzelhetőnek.

IV. Civil szervezetek

A civil szervezetek feletti felügyelet módja és eszközrendszere átalakítandó, intézkedés helyett felhívással kellene élni az alkotmánybíróság által kijelölt okból és az ott meghatározott (körülrít) indokok alapján. Ha a felhívásban foglalt határidőn belül az ügyészi felszólításnak a civil szervezet nem tesz eleget, úgy az ügyész a törvényesség helyreállítása iránt indíthatna pert. Ha a bírósági kötelezés ellenére a szervezet nem teljesít, akkor a fokozatosság elveire is figyelemmel felügyelő biztos kirendelését lehetne kérni a bíróságtól. A felügyelő biztos kirendelésére és eljárására vonatkozó szabályokat természetesen meg kell alkotni. Ezt követően, ugyancsak perben, a szervezet megszüntetését lehessen kérni a bíróságtól. (A jogalkotó által elfogadni kívánt új civil szervezeti törvény eszközrendszere azonban még nem ismert.) Az AB határozatban megfogalmazott indokolt esetben hivatalból indult ügyészi felügyeleti eljárásban a civil szervezet működésének átvizsgálásához szükséges adatok rendelkezésre bocsátási kötelezettségét az új Ütv.-nek biztosítania kell.

E körben további garancia lehetne például: az új civiljogi törvény megfogalmazhatna olyan követelményt is, mely szerint, ha a civil szervezet az ügyészségi felügyeleti eljárásban nem működik együtt az ellenőrzés során, vagy iratokat, adatokat nem bocsát az ügyész rendelkezésére, illetve nyilatkozat tételét elmulasztja, abban az esetben az ügyész a bíróság előtt eljárást kezdeményezhet a szervezet ellen, mely ügyben a bíróság kötelezi a szervezetet az iratok kiadására. További nem teljesítés esetén a bíróság – a Ctv. 81. §-ában foglaltak mintájára – akár ... forintig terjedő bírság kiszabásáról rendelkezhetne. Pergazdaságossági okokból megfontolható lenne ennek az eljárásnak az esetleges nem peres jellege.

A fent vázolt elképzelések szerint a törvényességi felügyelet hagyományos modellje – vizsgálat, vizsgálatkezdeményezés, óvás, felszólalás, figyelmeztetés, jelzés – elhagyható. Az ügyész nem ügydöntő hatóságként, de az igazságszolgáltatás aktív résztvevőjeként hatékony eszközökkel élhetne ezen jogosítványok nélkül is. Tekintélyt adó, ráadásul jogerő előtti eszközökkel tudná védeni a közérdeket.

Fontos hangsúlyozni, hogy a megjelölt tárgykörökben való eljárásokhoz a létszám és a szaktudás ma is rendelkezésünkre áll, minden megyében. Az esetlegesen megnövekedő szabálysértési munka titkárok, illetve fogalmazók bevonásával biztosítható lenne rövid, de hosszabb távon is. A peres eljárásokban való ügyészi képviselőlet nehézségei a már rendelkezésünkre álló szaktudás mellett könnyen leküzdhetőek, ráadásul a vizsgálati munkából felszabaduló energiák erre a területre csoportosíthatók át.

Vitaanyag az ügyész polgári eljárásbeli szerepéről – javaslatok az új jogi szabályozás koncepciójához

Magyarország Alaptörvényének (továbbiakban: Alaptörvény) parlamenti elfogadása, az ügyészség szervezetére és működésére vonatkozóan megalkotandó sarkalatos törvény előkészítése megkerülhetetlenné teszi az ügyész polgári eljárásjogi szerepének átgondolását. A jövőbeni feladat- és hatáskörre vonatkozó elképzelések kialakítása során a jelenleg hatályos jogi szabályozásból, az ahhoz kapcsolódó jogalkalmazói gyakorlat tapasztalataiból, az Alaptörvény rendelkezéseiből, valamint az új szabályozással szemben megfogalmazódó jogi és társadalmi igényekből érdemes kiindulni.

I.

Az ügyész polgári eljárásjogi jogkörét érintő legfontosabb hatályos jogszabályi rendelkezések az 1949. évi XX. törvényben (továbbiakban: Alkotmány), a Magyar Köztársaság ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvényben (továbbiakban: Ütv.), illetve a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényben (továbbiakban: Pp.) találhatók.

Az Alkotmány 51. § (1) és (3) bekezdése értelmében a Magyar Köztársaság legfőbb ügyésze és az ügyészség gondoskodik a természetes személyek, a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek jogainak a védelméről, valamint az alkotmányos rendet, az ország biztonságát és függetlenségét sértő vagy veszélyeztető minden cselekmény következetes üldözéséről. Az ügyészség közreműködik annak biztosításában, hogy mindenki megtartsa a törvényeket. Törvénysértés esetén – törvényben meghatározott esetekben és módon – fellép a törvényesség védelmében.

Az Ütv. – az Alkotmány idézett rendelkezéseinek megisméltése mellett – 3. § (1) bekezdésében kimondja, hogy az ügyészség közreműködik az alkotmányosság védelmében és a jogszabályok érvényre juttatásában. Ennek érdekében közreműködik abban is, hogy a bíróságok polgári, munkaügyi, közigazgatási és gazdasági jogi peres és nemperes eljárásaiban a törvényt helyesen alkalmazzák [Ütv. 3. § (2) bekezdés f) pont].

Az Ütv. 10. § (2) bekezdés b) pontja alapján az ügyész közreműködik abban, hogy a bíróságok határozatai megfeleljenek a Magyar Köztársaság törvényeinek. E feladat megvalósítása érdekében a Pp. 9. § (1) bekezdésével összhangban az ügyész akkor indíthat keresetet, ha a jogosult jogainak védelmére bármely okból

¹ Nagy L. Cs., ügyész, Legfőbb Ügyészség

nem képes. Az ügyésznek az eljárásban való részvétele során tiszteletben kell tartania a felek rendelkezési jogát.

Az ügyész keresetet indíthat akkor is, ha külön törvény erre kizárólag, vagy más jogosult mellett feljogosítja. Ez utóbbi esetben a perindítás feltételeit a konkrét jogterületet rendező anyagi jogszabályok tartalmazzák.

A Pp. 9. § (2) bekezdése lehetőséget teremt továbbá a más által indított perben való ügyészi fellépésre, ha a per folyamata alatt bekövetkezett körülmény folytán a jogosult jogaira képtelenné válik, illetve a Pp. 64. § (3) bekezdése alapján a más által indított perben – amennyiben a per megindítására külön jogszabály alapján jogosult lett volna – az ügyész a felperes pertársaként perbe léphet.

Mindazon perekben és peren kívüli eljárásokban, amelyekben az ügyészt külön törvény alapján önállóan, vagy más mellett keresetindítási jog, illetőleg jogorvoslati jog illeti meg, az ügyészi perbelépés (jogorvoslat) megfontolása céljából a bírósági iratokba betekinthesz [Ütv. 10. § (2) bekezdés e) pont].

Külön törvény felhatalmazása alapján az ügyész által közérdekből indítható polgári peres eljáráshoz az állami, a helyi önkormányzati és a kisebbségi önkormányzati szervek, a köztisztviselők és a gazdálkodó szervezetek vezetőitől iratok és adatok rendelkezésre bocsátását, továbbá felvilágosítás adását kérheti; a megkeresett szerv vezetője az ügyészi felkérésnek köteles az ügyész által kitűzött határidőn belül eleget tenni [Ütv. 10. § (2) bekezdés f) pont].

Az ügyészség polgári eljárásjogi jogosítványai jelenlegi szabályozását alapvetően meghatározta az Alkotmánybíróság 1/1994. (I. 7.) AB határozata. A határozat alkotmányellenesnek minősítette és megsemmisítette az ügyész általános perindítási, fellépési, fellebbezési és jogerős ítélet felülvizsgálatára irányuló általános indítványozási jogát tartalmazó jogszabályi rendelkezéseket.

A határozat többek között arra hivatkozott, hogy az általános per- és jogorvoslati jogosultság a fél rendelkezési jogát sérti, amely az alkotmányos önrendelkezési jog egyik aspektusa. A fél önrendelkezési jogát megfogalmazó Alkotmány 57. § (1) bekezdése magába foglalja annak szabadságát is, hogy a fél jogával ne éljen.

Mindemellett az Alkotmány 54. § (1) bekezdése az ember veleszületett jogaként deklarálja az emberi méltósághoz való jogot, amelytől senkit nem lehet megfosztani. Az emberi méltósághoz való jog magában foglalja az önrendelkezés szabadsághoz való alkotmányos alapjogot, amelynek korlátozása kizárólag az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezés keretei között történhet. Az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy az önrendelkezési jog, mint általános cselekvési szabadsághoz való jog, a jogérvényesítéstől való tartózkodás, a nem cselekvés jogát is magában foglalja.

Az önrendelkezés alkotmányos jogának sérelme a jogállamiság alkotmányos elvével (Alkotmány 2. § (1) bekezdés) is összeegyeztethetetlen. A fél alkotmányos joga annak eldöntése, hogy jogvitáját bíróság elé vigye, avagy e jogával ne éljen. Az olyan törvényi rendelkezés, amely a fél akaratától függetlenül általában teszi

lehetővé a bíróság igénybevételét, nem tekinthető az önrendelkezés alkotmányos joga szükséges, elkerülhetetlen és arányos korlátozásának.

Az ügyész korlátozás nélküli perbeli részvételi joga sérti a felek magánautonómiáját és a diszkrecionális indítvány tételi jogosultság az önrendelkezés alkotmányos jogába való megengedhetetlen állami beavatkozást jelent, amely megbontja a polgári perbeli felek pozíciójának egyensúlyát is, sérti a felek mellérendeltségét.

Az Alkotmánybíróság ugyanakkor az Alkotmány 51. § (1) és (3) bekezdésére hivatkozással, elvi iránymutató jelleggel kimondta: önmagában az, hogy a polgári jogviták elbírálásánál az ügyészi közreműködést törvényi rendelkezések lehetővé teszik, összhangban van az alkotmányi rendelkezésekkel, ezért nem alkotmányellenes.

Ennek megfelelően nem eleve alkotmányellenes az a rendelkezés, amely nem általános per- és jogorvoslati jogosultsággal ruházza fel az ügyészt, hanem az ügyésznek ezt a jogot a törvények keretei között biztosítja. Az alkotmányossági összefüggések csak az egyes, konkrét felhatalmazást adó törvényi rendelkezések alkotmányossági vizsgálata során bírálhatók el.

A jelenleg hatályos külön jogszabályban ügyésznek biztosított keresetindítási jog alkotmányos alapja a közérdek, vagy a más szerv vagy személy által nem védett magánjogi érdek, amely éppen az egyéb érdekvédelem akadálya vagy nehézsége folytán válik közérdekké.

Az ügyészi részvételnek a polgári eljárásban egy további fontos területe egyes, a bíróság hatáskörébe tartozó egyoldalú eljárásokban való közreműködés, amelyekben egyedül az ügyészség az a kívülálló szerv, amely a törvénysértések megelőzésében, illetőleg orvoslásában szerepet játszhat és bírósági eljárást kezdeményezhet (pl. egyesületek, alapítványok stb. nyilvántartásba vételével, működésével kapcsolatban).

Az alkotmánybírósági határozat elvi megállapításai alapján kialakult hatályos jogi szabályozás – az egyes értelmezési problémák ellenére – a jogirodalomban és a joggyakorlatban általánosan elfogadottnak tekinthető, az egyes polgári eljárásokban azokkal szemben viszonylag kevés kifogás hangzott el, és a bíróság azokat is elutasította.

II.

Az Országgyűlés által elfogadott, 2012. január 1-jén hatályba lépő Alaptörvény az ügyészség alkotmányjogi helyzetét nem módosította.

A 29. cikk (1) bekezdése szerint „az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését.” A 29. cikk (2) bekezdés a)-c) pontja ezt követően állami büntető igény érvényesítésével kapcsolatos ügyészi feladatokat

határoz meg, a d) pont értelmében pedig a legfőbb ügyész és az ügyészség törvényben meghatározottak szerint, törvény által meghatározott további feladat- és hatásköröket gyakorol.

Az Alaptörvény tehát csak közvetve tesz utalást az ügyész polgári eljárásban betöltendő szerepére oly módon, hogy külön törvény számára nyitva hagyja a lehetőséget ügyészi hatáskör létesítésére.

Tartalmukat tekintve nem változtak az Alaptörvény szövegében az 1/1994. (I. 7.) AB határozat indokolásában hivatkozott alapjogokra vonatkozó rendelkezések. Az Alaptörvény ismertetett rendelkezései megítélésünk szerint az ügyész polgári eljárásbeli szerepét a régihez képest nem helyezik oly mértékben új alapokra, hogy abból megalapozott következtetést lehetne levonni a Pp. 9. § (1) bekezdésében, illetve más külön törvényekben biztosított hatáskör szűkítésének, megvonásának szándékára. Abból a tényből, hogy az Alaptörvény a korábbihoz képest fokozottabb védelemben kívánja részesíteni a közérdeket és a közvagyonot, nemcsak annak védelmét szolgáló eddigi ügyészi eszközök fenntartására, hanem bővítésének igényére lehet következtetni, amely társadalmi igényt fejez ki.

Az Alaptörvény kiemelt védelemben részesíti a közpénzek felhasználását és az állam és a helyi önkormányzatok tulajdonát képező nemzeti vagyon kezelését. A védelem célja a közérdek szolgálata, a közös szükségletek kielégítése és a természeti erőforrások megóvása, valamint a jövő nemzedékek szükségleteinek figyelembe vétele [37. cikk (1) bekezdés, 38. cikk].

Külön kiemelést érdemel ebből a szempontból az Alaptörvény 38. cikk (3) bekezdése, amely előírja, hogy nemzeti vagyont csak törvényben meghatározott célból lehet átruházni, törvényben meghatározott kivételekkel az értékarányosság követelményének figyelembevételével.

Annak oka, hogy az Alaptörvény az ügyész külön jogszabályon alapuló keresetindítási (fellépési) jogát illetően mégsem ad a jövőre vonatkozóan kifejezett részletes iránymutatást, feltehetően abban keresendő, hogy az erre vonatkozó jogelméleti viták lefolytatására, a pontos irányvonal kidolgozására nem került sor, illetve az Alaptörvény nem kívánta korlátozni a jogalkotó jövőbeni mozgásterét, és kizárni a körülmények változása esetén a szükséges módosítások végrehajtásának lehetőségét. Az ilyen jellegű változások alkotmánymódosítást nem, legfeljebb az ugyancsak kétharmados sarkalatos ügyészségi törvény módosítását igénylik.

A körülmények mérlegelése alapján tehát a jogalkotónak az Alaptörvény által biztosított módon viszonylag tág lehetősége van az ügyész polgári eljárásbeli részvételének szabályozására. Ez a lehetőség azonban egyben szabályozási kötelezettség is. Az ügyész polgári eljárásjogi feladataira és hatáskörére vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket, a jogkör határait, az egyes anyagi jogszabályokkal összhangban, illetve azokra iránymutató módon az ügyészségi törvénynek kell tartalmaznia. Ugyancsak az ügyészségi törvényre tartozó kérdés a feladat eredményes ellátásához igénybe vehető eszközök meghatározása.

III.

Az új ügyészségi törvényre vonatkozó konkrét javaslatok előtt indokolt áttekinteni a hatályos szabályozás alkalmazása során felmerült néhány vitás kérdést, értelmezési problémát.

- 1) A Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről szóló 1960. évi 11. számú törvényerejű rendelet (Ptké.) 36/A. §-a úgy rendelkezik, hogy „az ügyész keresetet indíthat a semmis szerződéssel a közérdekben okozott sérelem megszüntetése érdekében a szerződés semmisségének megállapítása iránt.”

Az ügyész ezen keresetindítási joga nem függ attól, hogy a támadott szerződést a felek a megállapodás szerinti módon teljesítették-e, az ügyész által indított peres eljárás ugyanis nem valamelyik szerződő félnek a jogellenes megállapodásából fakadó esetleges érdeksérelmét kívánja orvosolni, hanem azt a célt szolgálja, hogy a jogszabályba ütköző és ezáltal a közérdek számára sérelmes ügyletek ne mehessenek teljesebbé. Az államnak a jog kögens szabályai által védett értékek érvényesülése érdekében a semmis szerződést kötő felek önrendelkezési jogát – az ügyészi keresetindítás eszközének biztosításával is – korlátoznia kell [1995. évi LX. törvény indokolása].

A Ptké. 36/A. §-ával kapcsolatos bírói gyakorlat az ügyész eredményes perindítása két konjunktív feltételének tekinti a szerződés semmisségét (pl. a Ptk. 200.§ (2) bekezdése) és a közérdek sérelmét. Az esetben, ha a bíróság a közérdek sérelmét nem tartja megállapíthatónak, úgy a szerződés semmisségét – az egyik konjunktív feltétel meglétének hiányára hivatkozással – már nem is vonja vizsgálódási körébe. Ilyen indokokkal utasították el jogerősen a bíróságok többek között egy önkormányzati beruházásban készült csatornaszakasz tulajdonjogának részben külföldi tulajdonban lévő közműszolgáltató társaságnak való ingyenes átadását sérelmező ügyészi keresetet, mert álláspontjuk szerint az érintett utcákban lakók (köz)érdeke a csatorna közműrendszerbe való bekötése.

A Ptké. 36/A. § alkalmazhatóságával kapcsolatos bizonytalanságok alapvetően arra vezethetők vissza, hogy a jogszabály a „közérdek sérelme” fogalmi elemeit nem határozza meg. A bírói gyakorlat szerint a közérdek sérelme a társadalom egészének vagy valamely közösségének tényleges érdeksérelme esetén valósul meg.

Sem a jogszabály, sem a bírói gyakorlat nem ad azonban egyértelmű eligazítást arra az elvi szintű kérdésre, hogy ha a Ptké. 36/A. § alapján indult perekben a támadott szerződés a tágabb és a szűkebb közösség különböző szintjeit különböző mértékben sérti (illetve egyeseket nem sért), úgy ezt a közérdek sérelme – mint a perindítás egyik konjunktív feltétele – szempontjából miként kell értékelni. Bármely közérdek sérelem megalapozza az ügyész perindítási jogát, vagy a különböző szintű és mértékű közérdek sérelmeket, valamint a szerződéssel együtt járó esetleges előnyöket a bíróságnak össze kell vetni, ez utóbbi esetben milyen szempontok szerint kell azokat rangsorolni?

Kifogásolhatónak tartjuk, ha az ilyen perek elbírálása során a tágabb közösgének a törvényi előírások betartásához és a köztulajdon védelméhez fűződő érdeke csorbul kizárólag a társadalom kisebb közösségének érdekére hivatkozással, illetve ha a bíróság az egyik konjunktív feltétel hiányára hivatkozva mellőzi a jogszabálysértés tényének, jellegének és súlyának értékelését annak ellenére, hogy ez maga is a közérdek sérelmének része.

A Ptké. 36/A. §-án alapuló perek bírói gyakorlatára figyelemmel indokolt lenne és egyértelműbb helyzetet eredményezne a jogszabály rendelkezésének kiegészítése azzal, hogy nem csak a semmisség megállapítására, hanem az érvénytelenség jogkövetkezményeinek rendezése iránt is jogosult az ügyész a perindításra. A kérdést a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának 1/2010. (VI. 28.) PK véleménye ugyan részben érinti, miután azonban ilyen esetekben a jogviszonyon kívüli harmadik személy keresete folytán alkalmaz a bíróság a jogviszonyban érdekelt felekre kiható jogkövetkezményt, garanciális okok a határozott jogszabályi rendelkezések mellett szólnak.

- 2) Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény (Inyvtv.) 62. § (1) bekezdése alapján keresettel kérheti a bíróságtól a bejegyzés törlését és az eredeti állapot visszaállítását érvénytelenség címén az, akinek nyilvántartott jogát a bejegyzés sérti, továbbá az ügyész.

Az előző pontban felvetett problémával is összefüggően az ügyészi perindítási hajlandóságot nagymértékben negatív irányba befolyásolja a Legfelsőbb Bíróság EBH.2008.1777. számon közzétett jogesete, amely szerint az Inyvtv. 62. §-ában biztosított törlési keresetindítás joga nem jogosítja fel az ügyészt az ahhoz kapcsolódó bármely érvénytelenségi per korlátlan megindítására, hanem a perben vizsgálni kell az ügyész keresetindítási jogának a Ptké. 36/A. §-ában meghatározott feltételeit, tehát nem csak a semmisséget, hanem a közérdek ezt meghaladó tényleges sérelmét is.

A fenti bírósági állásponttal szemben joggal vehető fel, hogy amennyiben külön törvény – jelen esetben az Inyvtv. 62. § (1) bekezdése – az ügyészt meghatározott per megindítására kifejezetten feljogosítja, úgy a jogalkotó a törvény megalkotásakor már értékelte a közérdek sérelmet, így az ügyészi jogkör gyakorlásához annak további bizonyítása szükségtelen.

- 3) A Polgári Perrendtartás 1999. évi CX. törvénnyel módosított rendelkezései, valamint az Útv. kizárólag törvényi szinten biztosított felhatalmazás alapján ismeri el az ügyész perindítási jogát.

A Ptk. 209. §, 209/A. § és 209/B. §-a alapján fogyasztói szerződés megkötésénél alkalmazott vagy e célból nyilvánosan megismerhetővé tett általános szerződési feltétel érvénytelenségének, illetve tisztességtelenségének megállapítását, valamint a tisztességtelen általános szerződési feltétel alkalmazásától és alkalmazásra ajánlásától való eltiltást kérheti a bíróságtól az ügyész is az 1978. évi 2. törvényerejű rendelet (Ptké. II.) 5. §-a szerint. Bár a bírói gyakorlat a törvényerejű rendelet felhatalmazását törvényi szintű jogforrásként ismeri el,

mégis indokoltnak tűnik e külön jogszabályi felhatalmazás törvényi szintre emelése.

E percsoporttal kapcsolatban kiemelés érdemel, hogy az Alaptörvény M) cikk (2) bekezdése a tisztességes gazdasági verseny feltételei biztosításának hangsúlyozása mellett szükségesnek tartotta annak deklarálását is, hogy Magyarország fellép az erőfölénnyel való visszaéléssel szemben, és védi a fogyasztók jogait.

Mivel a fogyasztói érdekvédelem eddig bevált eszközének tekinthető az ügyész hivatkozott perindítási jogosultsága, amely – a mások által indított csekélyebb számú eljárásra is figyelemmel – jelentős mértékben hozzájárult az általános szerződési feltételek tisztességtelensége iránti perek ítélkezési gyakorlatának alakulásához, a jogkör fenntartása indokolt. Az Alaptörvény hivatkozott deklarációja megfelelő jogi háttérrel biztosít a további ügyészi fellépéshez.

- 4) A bűncselekményekkel okozott károk esetén a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény rendelkezik arról, hogy az ügyész a polgári jogi igényt a büntetőeljárásban érvényesítheti. A büntetőügyben eljáró bíróság azonban az igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasíthatja.

Az ügyésznek nincs általános felhatalmazása a bűncselekménnyel okozott kár polgári perrel történő érvényesítésére.

Az elmúlt időszakban az ügyészségek bűncselekményekkel összefüggésben fokozott figyelmet szenteltek az olyan elkövetési magatartásoknak, amelyek a sértettet csalárd, vagy erőszakos eszközökkel vették rá lakásukkal való rendelkezésre (ún. lakásmaffia perek). Az ilyen ügyekben a büntető- és a magánjogi szakág együttműködését együttes főosztályvezetői körlevél szabályozza. Kiemelendő, hogy a magánjogi szakág intézkedési lehetőségeit alapvetően a büntető szakág eredményessége határozza meg, hiszen a fellépés mérlegeléséhez szükséges adatok túlnyomó részét a büntetőeljárás során nyomozzák ki, a magánjogi ügyszaknak a felderítéshez kevés hatékony eszköz áll a rendelkezésére.

Tény, hogy a lakásmaffia ügyekben az ügyészség viszonylag kevés polgári peres eljárást kezdeményezett. A jogai érvényesítésére nem képes jogosult helyetti perindítás [Pp. 9. § (1) bekezdés] különösebb jogalkalmazási problémát nem vet fel. Ezen az alapon mód van a perindításra akkor is, ha a bűncselekmény elkövetési magatartása a polgári anyagi jog szerint nem semmisségi, hanem megtámadhatósági okot valósít meg.

A büntetőügyekhez kapcsolódó külön törvényen alapuló perindításokat azonban nehezítik a Ptké. 36/A. §, illetve az Inyvtv. 62. § (1) bekezdése alkalmazásával kapcsolatban felvetett problémák, amelyek elsősorban a közérdek sérelmével összefüggő kérdésekre vezethetők vissza. Kétséges ugyanis, hogy erre vonatkozó kifejezett jogszabályi rendelkezések hiányában a bíróságok elismerik-e a közérdek sérelmeként a bűncselekménnyel okozott vagyoni hátrány megtérítésének elmaradását, illetve a semmis szerződés alapján átvezetett változásoknak az ingatlan-nyilvántartás közhitelességében ütköző voltát.

Az előadottak folytán megfontolandó az ügyész külön perindítási hatáskörrel való feljogosítása a közvádas bűncselekménnyel okozott károk anyagi következményeinek polgári jogi szabályok szerinti rendezése érdekében, hiszen ha ilyen bűncselekmények hivatalból üldözendők, akkor elvileg nem kifogásolható, és közérdekként ismerhető el a polgári jogi jogkövetkezmények rendezése is. Az ügyészi perindítási jogkör törvényi szintű biztosítása az ügyben egyértelmű helyzetet teremtene.

Az igény érvényesítését elősegítené, ha a büntetőeljárás felderítő tevékenysége kiterjedne azokra a körülményekre is, amelyek a bűncselekmény jogkövetkezményeinek elhárítását célzó esetleges ügyészi intézkedések mérlegeléséhez szükségesek. Ezen túlmenően a polgári eljárás megindítására jogosult ügyészt a körülmények felderítéséhez megfelelő hatékony eszközökkel kellene ellátni.

- 5) Az ügyészségnek a szervezetek nyilvántartásba vételével, törvényességi felügyeletével és megszűnésével kapcsolatos polgári eljárás kezdeményezési jogosultságát – részben a jelen feljegyzésben már érintettek alapján – indokolt fenntartani. A részletszabályok kidolgozását azonban a társadalmi szervezetek törvényességi felügyeletével kapcsolatban a 10/2011. (III. 9.) AB határozatban kifejtett indokok figyelembe vételével kell elvégezni.
- 6) Az ügyész által indított perekkel összefüggésben jogi szabályozást igényel az a kérdés, hogy az ügyész pervesztessége esetén a Pp. alapján az államot terhelő perköltség kifizetésére mely szerv legyen köteles. A kérdést jelenleg nem rendezi jogszabály. Garanciális okok miatt olyan – lehetőleg törvényi szintű – megoldás kidolgozása szükséges, amely biztosítja, hogy a közérdeket érvényesítő ügyészt saját szervezetére vonatkozó anyagi megfontolások ne befolyásolhassák a törvényesség védelme érdekében való fellépésben.

IV.

A kifejtett körülményekre és indokokra figyelemmel, az Alaptörvényből, az eddigi joggyakorlat tapasztalataiból, valamint az Alkotmánybíróság társadalmi szervezetekre vonatkozó legújabb határozatának indokaiból levezethető kiegészítésekkel az ügyész hatályos rendelkezések szerinti polgári eljárásbeli feladata és hatásköre fenntartható.

Ezek a rendelkezések megfelelő korlátját jelentik annak, hogy az ügyészi fellépés ne jelenthessen szükségtelen és aránytalan beavatkozást a felek magánautonómiájába, ne sértse a magánfelek önrendelkezési jogát és az ügyfélegyenlőség elvét.

A társadalmi szervezetek törvényességi felügyelete kivételével az ügyész jelenlegi jogkörével szemben alapos elvi kifogás nem merült fel. A társadalom részéről az utóbbi időszakban nem az ügyészi jogkör szűkítése, hanem inkább erősítése, a közérdeket, a közvagyonot sértő visszaélésekkel szemben következetes és hatékony fellépés iránt fogalmazódott meg igény.

Az előadottakat részben összefoglalva az alábbiakat tartjuk megfontolandónak a jogalkotás számára.

- 1) Indokolt az az alkotmányossági kifogás alá nem eső Pp. 9. § (1) bekezdése szerinti ügyészi jogkör fenntartása, amellyel egyező szöveget az ügyészségre vonatkozó új sarkalatos törvénybe is célszerű beépíteni. A jogainak védelmére bármely okból nem képes jogosult érdekében történő ügyészi perindítási és fellépési kör teljes lefedésére a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény alapján biztosított támogatási formák nem képesek. Nem zárható ki, hogy az anyagi jogi jogosult nem szociális helyzete, hanem más ok miatt nem képes jogainak védelmére (pl. távollét, jogosult személye ismeretlen stb.), szociális okok akadályozzák ugyan jogai érvényesítésében, de annak mértéke a törvény szerinti támogatásra nem jogosítja, és végül az elesett, jogaik védelmére képtelen emberek egy része a jogi segítségnyújtó szolgálatnál kérelmet sem képes előterjeszteni.
- 2) A magánfelek magánérdekéhez képest önállósult közérdek védelme érdekében, különösen a közpénzek felhasználása és a nemzeti vagyonnal való rendelkezés körében indokolt az ügyész számára külön perindítási és fellépési jog biztosítása. A már hivatkozottak szerint az Alaptörvény kiemelt védelemben részesíti a közpénzek felhasználását és az állam és a helyi önkormányzatok tulajdonát képező nemzeti vagyon kezelését. A védelem célja a közérdek szolgálata, a közös szükségletek kielégítése és a természeti erőforrások megóvása, valamint a jövő nemzedékek szükségleteinek figyelembe vétele [37. cikk (1) bekezdés, 38. cikk].

Ebben a körben a közérdek ügyészi eszközökkel való kikényszerítésére a külön törvényben eddig biztosított ügyészi jogosítványok nem feltétlenül elegendők. A Ptk. 36/A. § csak konkrét szerződések megtámadására ad lehetőséget az ügyésznek, és csak semmis szerződés esetén. Ha a közérdek sérelme nem meghatározott szerződéshez kapcsolható, ha a jogsérelem egy konkrét szerződés érvénytelenné nyilvánításával nem orvosolható, illetve amennyiben a közérdeksérelem oka nem semmisségi okra, hanem megtámadhatósági okra vezethető vissza, úgy a jelenlegi jogi szabályozás alapján nincs lehetőség ügyészi eszközök alkalmazására.

- 3) Az előző pontban foglaltakkal összefüggésben külön kiemelés érdemel az Alaptörvény 38. cikk (3) bekezdése, amely előírja, hogy nemzeti vagyont csak törvényben meghatározott célból lehet átruházni, törvényben meghatározott kivételekkel az értékarányosság követelményének figyelembevételével. E követelmény érvényesítésének azonban a jelenlegi jogi szabályozás szerint a feltételei nincsenek meg, hiszen az értékaránytalanság önmagában csak megtámadhatósági ok.

Megfontolásra érdemes ezért, hogy az ügyészi keresetindítás közérdeksérelem esetén ne csupán semmisségen, hanem megtámadhatóságon is alapulhasson. Ennek elutasítása esetén közpénzek felhasználása és nemzeti vagyonnal való rendelkezés esetén legalább a Ptk. 201. § (2) körében indokolt lehet az ügyészi

perindítás lehetőségének biztosítása. Megjegyzést érdemel ugyanakkor, hogy a szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti feltűnő értékaránytalanság kiküszöbölésének jelenlegi bírói gyakorlatban érvényesülő módja valójában nem lenne alkalmas a közérdeksérelem teljes mértékű megszüntetésére, mert az értékaránytalanságot nem a forgalmi értéknek megfelelő szolgáltatás előírásával szünteti meg.

- 4) A feljegyzés III/4. pontjában kifejtett érvekkel alátámasztható az ügyész számára külön perindítási és fellépési jog biztosítása közbírói büntetőeljárásból okozott károk polgári perrel történő érvényesítésére.
- 5) Javasoljuk, törvény határozza meg a közérdek fogalmát, a közérdek különböző szintjeinek ütközése esetén az ellentmondások feloldásának elveit, a közérdek szintjeinek rangsorát, és rögzítse, hogy amennyiben külön törvény az ügyésznek magánfelek jogviszonyait illetően polgári eljárásbeli hatáskört biztosít, úgy a megindított eljárásban a közérdek sérelmének külön bizonyítására az ügyész nem köteles, legfeljebb az ellenérdekű fél bizonyíthatná, hogy az adott esetben a közérdeksérelem nem állapítható meg.
- 6) Az egységes bírói gyakorlat kialakulását segíthetné annak jogszabályban való kimondása, hogy a Ptké. 36/A. §-án alapuló perekben az ügyész nem csak a semmisség megállapítására, hanem az érvénytelenség jogkövetkezményeinek rendezése iránt is jogosult perindításra.
- 7) A fent előadottakra tekintettel az általános szerződési feltételek tisztességtelenségének megállapítására irányuló perindításra az ügyészt törvény jogosítsa fel.
- 8) Törvény által rendezendő kérdés, hogy az ügyész pervesztessége esetén a Pp. alapján az államot terhelő perköltség kifizetésére mely szerv köteles.

Végezetül arra utalunk, hogy az ügyészi perindítás és fellépés fő elveit és lehetőségeit, külön törvényeknek lehetőséget adó felhatalmazást az ügyészségről szóló törvényben célszerű más ügyészi hatásköröktől elkülönülten szabályozni. Az elkülönült szabályozás kiterjedhetne az ügyészi perindítás előkészítésének módszereire és eszközeire, a perindítás és fellépés alapját képező körülmények felderítése során végezhető ügyészi eljárási cselekmények megjelölésére. Álláspontunk szerint az eddiginél szélesebb körű eszközrendszer képes csak biztosítani a hatékony közérdekvédelmet a polgári eljárásban. A törvény tartalmazhatna továbbá megállapítást arra vonatkozóan, hogy ha a perindítás Ütv.-ben meghatározott feltételei fennállnak, úgy az ügyész kellő időben köteles legyen a törvényben meghatározott szükséges intézkedéseket megtenni, pert kezdeményezni. A mások között folyamatban lévő perben való fellépés indokoltsága körében szélesebb mérlegelési jogot kaphatna a szervezet.

Gondolatok a közigazgatás ügyészi törvényességi felügyeletének jövőbeni szabályozásával kapcsolatban

Az ügyészi hatáskör általában

Magyarország Alaptörvénye – amelyet az Országgyűlés 2011. április 18-i ülésnapján fogadott el – 29. cikkének (1) bekezdése értelmében a legfőbb ügyész és az ügyészség az igazságszolgáltatás közreműködőjeként az állam büntetőigényét érvényesíti. Az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését.

Az Alaptörvény tehát változatlanul szerepet szán a törvényesség érvényre juttatása tekintetében a legfőbb ügyésznek, illetve az ügyészségnek a büntetőjog területén kívül is. Ennek konkrét tartalmát illetően azonban maga az Alaptörvény nem nyújt közelebbi eligazítást, hanem annak meghatározását a 29. cikk (2) bekezdésének d) pontjával más törvényekre utalja: „a legfőbb ügyész és az ügyészség törvényben meghatározottak szerint, törvény által meghatározott további feladat- és hatásköröket gyakorol”.

Az ügyészség nem büntetőjogi tevékenysége tartalmi meghatározására így az Alaptörvény nyomán is az ügyészségre, az ügyészek jogállására vonatkozó [az Alaptörvény 29. cikk. (7) bekezdése szerint sarkalatos] törvényben és külön törvényekben kerülhet sor.

Az Alaptörvény 29. cikk (1) bekezdésében írt rendelkezések sorrendje azt sugallja, hogy az ügyészség elsődleges tevékenysége az állam büntetőigényének érvényesítése. Az ún. közvádloi szerepkörben a bűncselekmények üldözésének célja a közérdek védelme. Ezt a célt kell irányadónak tekinteni a büntetőjogon kívüli ügyészi tevékenység szabályozásánál is, mind a jövőbeni Ütv.-ben, mind az ügyészi hatáskört adó egyes törvényekben.

A közigazgatás az életviszonyok szinte minden területét átfogja és ezáltal kiemelkedően nagy számú jogalany mindennapi életét érinti közvetlenül, a közigazgatás törvényes működése meghatározó jelentőségű a közérdek védelme szempontjából. Mindez kellő elvi alapot nyújt arra, hogy a közigazgatás törvényességi kontrollja tekintetében az ügyészségnek továbbra is legyen feladat- és hatásköre. Ennek kimunkálása során egyrészt figyelembe kell venni a jogállamiság elvéből fakadó követelményeket, ezek közt a hatalmi ágak elválasztásának, a végrehajtó hatalom felelősségének, továbbá a bírói függetlenségnek az elvét. Másrészt kiindulási alap

¹ Bakonyi Á., ügyész; Varga E., mb. osztályvezető ügyész; Vágvölgyi P., ügyész; Legfőbb Ügyészség

lehet, hogy az ügyészség a közigazgatásban előforduló törvénysértéseknél csak akkor járjon el ezek orvoslása érdekében, ha a törvénysértést más szerv nem, vagy csak csekélyebb hatásfokkal tudja felszámolni.

A közigazgatás külső törvényességi kontrollját – a jelenlegi rendszerhez hasonlóan – az Alaptörvény szerint is több szerv látja el. A közigazgatás egyaránt végez jogalkotó és jogalkalmazó tevékenységet.

A közigazgatás jogalkotó tevékenysége Alaptörvénnyel való összhangjának megítélése tekintetében az Alkotmánybíróság [24. cikk (2) bekezdés] jogosult dönteni. Az Alaptörvény nem jogosítja fel a legfőbb ügyészt sem törvény [6. cikk (1) bekezdés], sem jogszabályok Alaptörvénnyel való összhangja vizsgálatára irányuló Alkotmánybírósági eljárás [24. cikk e) pont] kezdeményezésére. A jövőben az Útv.-ben „legalább” alkotmányjogi panasz előterjesztésére [Alaptörvény 24. cikk c) és d) pont] hivatottként kellene nevesíteni.

A közigazgatás jogalkalmazó tevékenységének törvényességét végső soron a bíróságok ellenőrzik [25. cikk (2) bekezdés b) pont]. Az alapvető jogok biztosának is feladatkörét képezi az alapvető jogokkal kapcsolatos visszasságok kivizsgálása és orvoslása [30. cikk (2) bekezdés].

E szervek azonban rendeltetésükből adódóan – feltételezhetően lényegesen nem változó hatáskörükkel – a közigazgatás működésének törvényességét csak korlátozottan és jellemzően utólag képesek vizsgálni.

A bíróságok csak kérelemre járnak el, vagyis amennyiben a törvénysértés az ügyfél számára kedvező helyzetet eredményez és ellenérdekű fél nincs, a törvénysértés rejtve marad, hiszen nincs olyan fél, aki érdekelt lenne jogorvoslatért folyamodni. Az alapvető jogok biztosja ugyan hivatalból is eljárhat, azonban állásfoglalásainak kikényszerítésére jogi eszközökkel nem rendelkezik.

Az ügyészségnek tehát úgy indokolt feladat- és hatáskört adni a közigazgatás külső törvényességi kontrolljának ellátásban, hogy felesleges párhuzamosságok nélkül váljék minél teljesebb körűvé ez a tevékenység.

Ennek megfelelően egyedi ügyekben az ügyészségnek nem valamiféle bárki által korlátozás nélkül ingyenesen igénybe vehető „szuper jogorvoslati fórumként” kell működnie, hiszen a jogában sértett fél (felek) – szűk körű kivételtől eltekintve – saját jogán bírósági jogvédelemben részesülhet a jogsértő közigazgatási döntéssel szemben.

Nem elegendő ok az ügyészi intézkedésre a törvénysértés megállapítása, hanem fő szabályként ehhez az is szükséges lehetne, hogy a törvénysértés – túlmutatva az egyéni jogsérelemben – egyúttal nyomós közérdekbe (közrend, közegészségügy, környezetvédelem stb.) ütköző is legyen, csorbítva ezáltal a jogalanyok széles körének jogait. Önmagában az egyéni jogsérelem az ügyészség beavatkozásának jogalapját csak akkor képezhetné, ha az valamely hátrányos helyzetű csoport tagját, vagy a jogai védelmére valamilyen okból képtelen személyt érint.

Ilyen esetben a törvénytörtő döntés ügyészség részéről történő orvoslásának nem lehet akadálya, hogy a közvetlenül érintett (érintettek) nem kívánják igénybe venni a rendelkezésre álló jogorvoslati eszközöket. A közérdek védelme ugyanis nem tehető függővé a sérelmet szenvedettek abbéli elhatározásától, hogy jogaik érdekében fel kívánnak-e lépni vagy sem, illetőleg, hogy az ügyfél számára a jogszabálytörtő döntés egyébként kedvező.

Ellenben, ha például az ügyész azt tapasztalja, hogy valamely közigazgatási szerv a döntéseit sorozatosan az irányadó ügyintézési határidőn túl hozza meg, e törvénytörtő gyakorlat megszüntetése iránt minden további körülmény vizsgálata nélkül és akkor is intézkednie kell, ha az érintettek ezt nem kifogásolják. Ez felel meg az Alaptörvény 29. cikk (1) bekezdésében szereplő, mulasztásokkal szembeni fellépési kötelezettségnek.

Az ügyészi törvényességi felügyeletre irányadó hatályos szabályozást tehát leginkább a tekintetben kell korrigálni, hogy az Alaptörvény 29. cikk (1) bekezdése második mondatában írt feladatai hivatalból történő ellátása legyen a hangsúlyos.

„Ötletek” az Ütv.-hez

- 1) Az ügyészi magánjogi, közigazgatási, büntetőjogon kívüli tevékenység elnevezése továbbra is lehet törvényességi felügyelet, vagy fellépés, az Alaptörvény erre nézve nem ad előírást.
- 2) A törvényességi felügyelet szervei és tárgyi hatályát a „hagyományos” közigazgatási szervek és azok egyedi ügyekben hozott hatósági döntései tekintetében nem kell változtatni.
- 3) A kormányzati szerkezetátalakítással létrejött szervekre és azok egyes döntéseire viszont ki kellene ezt a hatáskört terjeszteni.

Az Alaptörvény 15. cikkének (1) bekezdésében foglalt kormányzati felelősség körében a Kormány működteti a kormányzati szervek tevékenységének ellenőrzését végző szerveket (pl. kormányhivatalok, Kormányzati Ellenőrzési Hivatal). Az Alaptörvény azonban nem zárja ki, hogy az ügyészség a jövőben is ellássa e szervek külső, kizárólag törvényességi szempontú ellenőrzését, sőt az ügyészi hatáskör megállapítását a hatályos Ütv.-ben foglalt szabályoknál tágabb körben is lehetővé teszi.

Az Alaptörvény 29. cikk (2) bekezdésének d) pontja lehetőséget biztosít arra, hogy az ügyész büntetőjogon kívüli hatásköre törvényességi kérdéseken kívül célszerűségi, gazdaságossági kérdésekre is kiterjedjen. Figyelembe véve azonban, hogy komplex törvényességi, célszerűségi és eredményességi (hatékony-sági) szempontú ellenőrzést más szervek (pl. Állami Számvevőszék, kormányhivatalok) is ellátnak, az ügyész hatáskörét abban a körben indokolt megállapítani, ahol a célszerűség és gazdaságosság érvényesítése törvényi követelmény. Ilyen a nemzeti vagyonnal való gazdálkodás körébe eső minden

tevékenység. Az Alaptörvény 38. cikkének (1), (3) és (5) bekezdése értelmében nemzeti vagyon a magyar állam és az önkormányzatok tulajdona. A nemzeti vagyon kezelésének és védelmének célja a közérdek szolgálata. [...] Nemzeti vagyont csak törvényben meghatározott célból lehet átruházni. Az állam és az önkormányzatok tulajdonában álló gazdálkodó szervezetek törvényben meghatározott módon és felelősen, önállóan gazdálkodnak a törvényesség, a célszerűség és az eredményesség követelményei szerint.

A fentiek alapján indokolt volna, hogy a nemzeti vagyon teljes körével kapcsolatban az ügyész hatásköre a gazdálkodás (rendelkezés) közjogi és magánjogi aspektusaira, valamint az azzal összefüggő közigazgatási hatósági intézkedésekre egyaránt kiterjedjen. Ugyanez vonatkozik a nemzeti és európai uniós forrásból származó pénzeszközök felhasználására, mivel azok szintén célhoz kötöttek és az ország gyarapodását szolgálják.

- 4) A hatályos törvények szerint az autonóm államigazgatási szervek [2010. évi XLIII. törvény 1. §-ának (3) bekezdése] valamint a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete [2010. évi CLVIII. törvény 1. §-ának (1) bekezdése] az Országgyűlésnek kötelesek beszámolni. Az Alaptörvény VI. cikke a (3) bekezdése szerint a személyes adatok védelméhez és a közérdekű adatok megismeréséhez való jog érvényesülését független hatóság ellenőrzi. Ezen intézményeknek felügyeleti szerve nincs, ezért a feladatkörükbe tartozó eljárások jogszerűségét az ügyészi kontroll biztosíthatja.
- 5) Indokolt fenntartani az ügyészi törvényességi felügyeleti hatáskört azokra a hatósági eljárásokra, amelyekben a védendő érdek, érték oltalmában közigazgatási szankció alkalmazásának van helye (pl. földügyi, erdészeti igazgatás). Ezekben az ügyekben általában ellenérdekű, tehát ellenőrző funkciót ellátó ügyfél nem szerepel, a jogszabálysértés súlyának és következményeinek, valamint a szankció mértékének megállapításában a közigazgatási hatóság tág mérlegelési joggal rendelkezik, ezért jelentős a korrupció veszélye.
- 6) A törvényességi felügyeletet ki kellene terjeszteni a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény 2. §-a (1) bekezdésének e) pontjában szabályozott (az államigazgatási szerv döntésének megsemmisítése, szükség szerint új eljárás lefolytatására való utasítás) irányító intézkedésre, mivel ezek jogszerűségének ellenőrzése a Kormány mint legfőbb közigazgatási szerv tevékenységében legfeljebb periférikusan jelenik meg, bíróság által nem vizsgálható felül, viszont egyedi – akár közigazgatási – jogviszonyt, ügyféli jogokat érint.
- 7) Az Alaptörvény 23. cikkének (1) bekezdése a végrehajtó hatalom körébe tartozó egyes feladat- és hatáskörök ellátására új központi államigazgatási szerv kategóriát hoz létre „önálló szabályozó szerv” elnevezéssel, amelynek legfőbb specialitása a „származékos” jogalkotói hatáskör.

Az Alaptörvény 15. cikkének (2) bekezdése értelmében a közigazgatás legfőbb szerve a Kormány. A közigazgatás szervezetrendszerébe tartozó központi állam-

igazgatási szervnek minősülő önálló szabályozó szervek ezért – bár nem tartoznak a Kormány alárendeltségébe – szükségképpen a Kormánynál alacsonyabb szintű közigazgatási szervnek tekintendők, ennél fogva rájuk az ügyészi törvényességi felügyelet hatálya kiterjed.

- 8) Tapasztalataink szerint továbbra is az ügyészi törvényességi felügyelet hatálya alá kellene vonni a Kormánytól alacsonyabb szintű szervek által kibocsátott, a saját, illetve az irányított szerv tevékenységét, működését megállapító közjogi szervezetszabályozó eszközöket és más jogi eszközöket [Jat. 24. § (1) és (3) bekezdés], a magasabb szintű jogszabályokkal való összhangjuk és személyi hatályuk jogszerűsége szempontjából. Ezek az irányító intézkedések ugyanis gyakran a jogszabály normaszövegével ellentétes gyakorlatot írnak elő a jogalkalmazó részére, vagy a jogszabályi hézagokat önkényesen töltik ki, ezáltal hatályuk a Jat.-ban foglaltakon túlterjed és sértik a jogbiztonságot.
- 9) A jövőben az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja a bírói döntés Alaptörvénnyel való összhangját. Az Alkotmánybíróság eljárásának megalapozott kezdeményezése érdekében az ügyészt fel kellene jogosítani a bírói ítéletek fenti szempontú vizsgálatára és az Alkotmánybírósági eljárás kezdeményezésére.
- 10) A jogalkotással összefüggésben az ügyészségnek jogot kellene adni az önkormányzati rendeletekkel kapcsolatban. Az Alaptörvény 32. cikk (4) és (5) bekezdése ezekre nézve a kormányhivataloknak mérlegelési jogot enged a bírósághoz fordulásra. A törvénysértő rendelet ellen, illetve a jogalkotási kötelezettség elmulasztása esetén, ha a kormányhivatal nem él a jogával, adott körülmények mellett az ügyésznek kötelessége lehetne a bírósági eljárás kezdeményezése.
- 11) Továbbra is indokolt lehetővé tenni, hogy az ügyészség törvényességi felügyeleti jogkörében mind hivatalból, mind kérelemre eljárjon.

A törvényességi vizsgálat végzéséhez szükséges eszközök (iratbetekintés, felvilágosítás-kérés, vizsgálat stb.) alapjaiban megfelelőek, e tekintetben lényegi módosítási igény nem merül fel.

Megfontolandó azonban olyan eszköz intézményesítése, amely biztosítja a feltétlenül meghallgatandó személy megjelenését (megjelenésre kötelezés, ennek elmulasztása esetén bírság kiszabásának lehetővé tétele).

A törvényességi felügyeleti jogkörben történő ügyészi intézkedés előfeltétele a közérdek sérelmét jelentő törvénysértés észlelése, függetlenül attól, hogy az járó egyéni jogsérelemmel vagy sem. Ettől eltérően kivételesen elegendő az egyéni jogsérelem megvalósulása, ha az valamely hátrányos helyzetű csoport tagja, vagy a jogainak védelmére képtelen személy vonatkozásában következett be.

Ezzel összhangban – az utóbb említett esetkör kivételével – a törvényességi kérelmet el lehetne utasítani, ha az abban állított törvénysértés csak egyéni jogsérelem okozott, tájékoztatva a kérelmezőt az esetlegesen még rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségekről.

Ehhez kapcsolódóan ugyanakkor felülvizsgálatot igényel az Ütv. 25. §-ának (2) bekezdése, amely szerint az ott írt esetekben a kérelem elbírálása mellőzhető.

Irreleváns ugyanis, hogy a törvénysértésre utaló bejelentés kitől származik és az időtényező is közömbös. A közérdek védelme „megelőzi” a felek önrendelkezési jogát és az időmúlásnak is csak annyiban lehet jelentősége, hogy a törvénysértés az ügyész közreműködésével teljes körűen kiküszöbölhető-e vagy sem. A kérelem érdemi kivizsgálásának mellőzésére csak akkor kerülhetne sor, ha az ügyészség az abban foglaltakat már elbírálta.

Ha törvénysértést tár fel az ügyészség, ennek orvoslása iránt intézkedni köteles, vagyis e tekintetben mérlegelési jogköre nem lehet. Nem tartható fenn a hatályos Ütv. 14. §-a (1) bekezdésének azon előírása, amely az óvás alkalmazását lehetőségként írja elő. Ez a megfogalmazás akkor is félreérthető, ha tekintetbe vesszük, hogy a kisebb súlyú aktív törvénysértés esetén az Ütv. 27. §-ának (3) bekezdése értelmében jelenleg jelzés nyújtható be és ily módon olyan értelmezés is lehetséges, hogy az óvás és a jelzés között mindenképpen választani kell. A jelzés, mint nem csak a törvényességi felügyelethez kötődő intézkedési forma, egyébként is újraszabályozást igényel.

Az Ütv., a Pp. és a speciális törvények hatályos rendelkezéseiben foglalt ügyészi intézkedések egyébként fenntarthatók, megfelelően elősegítik a törvényesség érvényesülését. Biztosítani kellene azonban, hogy egyet nem értés esetén a felszólítás tárgyában is bírói ítélet szülessen.

Az Ütv. 26. §-ának (1) bekezdése az ügyésznek büntető, szabálysértési és fegyelmi eljárás kezdeményezésre ad jogot. Törvényi feltételek fennállása esetére ezt kötelezettségként kellene előírni. Megfontolandó az ügyész közigazgatási hatósági eljárás, vagy annak egy része, a felügyeleti eljárás indítási, illetve kezdeményezési jogának törvénybe iktatása. Ezzel együtt a vizsgálatkezdeményezés jogának fenntartását is javasoljuk.

A Ket.-ben, az Sztv.-ben és az Art.-ban szabályozott kényszerintézkedések törvényességének garanciájaként az ügyészi jóváhagyást továbbra is szükségesnek tartjuk.

Az Alaptörvény 29. cikk (2) bekezdés d) pontja alapján – a meglévők mellett – például a következő jogszabályokban lehetne ügyészi hatáskört megállapítani

A mezőgazdasági, agrár-vidékfejlesztési, valamint halászati támogatásokhoz és egyéb intézkedésekhez kapcsolódó eljárás egyes kérdéseiről szóló 2007. évi XVII. törvény 69. § (7) bekezdése: A mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szervnek az intézkedésben való jogosulatlan részvételt megállapító döntése a közlés időpontjától kezdődően – a mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szerv visszahagyási jogának érvényesítése útján – fellebbezésre tekintet nélkül végrehajtható.

A jogszabályhely kiegészítendő azzal, hogy a vidékfejlesztési támogatási szerv a jogerős határozatát köteles az ügyészségnek – büntetőeljárás megfontolása céljából – megküldeni.

Az Alaptörvény 39. cikk (1) bekezdése nyomán lehetne az ügyésznek nevesített feladata a központi költségvetésből nyújtott támogatás jogosságának vizsgálata.

A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 162. § (1) bekezdése: Ha a számadásra kötelezett a kötelezettségének nem vagy nem megfelelően tesz eleget, a gyámhivatal a kötelezettség megállapítása iránt pert indít (Pp. 123. §). A kereset benyújtásával egyidejűleg a szülőtől (gyámtól, gondnoktól) a törvényes képviselői jogot a vagyoni ügyekre megvonja [Csjt. 87. § (2) bek.], illetőleg a gyámot, gondnokot tisztségéből elmozdítja. Kiegészítendő azzal, hogy intézkedéseiről a hatóság az ügyészséget – büntetőeljárás megfontolása céljából – tájékoztatja.

Az európai uniós csatlakozással összefüggő egyes törvénymódosításokról, törvényi rendelkezések hatályon kívül helyezéséről, valamint egyes törvényi rendelkezések megállapításáról szóló 2004. évi XXIX. törvény 142. §-a: Bejelentésre – mivel az intézkedés mellőzéséről szóló értesítés jogorvoslattal nem támadható – az ügyészség vizsgálná, hogy a közérdekű bejelentés és a panasz alapján a címzett, vagy az arra hatáskörrel és illetékességgel rendelkező más szerv lefolytatta-e a szükséges eljárást, megtette-e a hatáskörébe tartozó intézkedéseket.

Jogorvoslattal nem támadható panasz eljárást szabályoz továbbá a villamos energiáról szóló 2007. évi LXXXVI. törvény 159. § sz) pontja, a földgázellátásról szóló 2008. évi XL. törvény 127. §-ának m) és n) pontja, a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény 140. §-ának (2) bekezdése. Ezen panaszok elutasítása esetén szintén ügyészi vizsgálatnak lehetne helye.

A szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény: A törvény hatálya alá tartozó ellátás iránti kérelem másodfokon jogerőre emelkedett elutasítása esetén – ha az elutasítás jogszabálysértő – az ügyész is indíthat pert.

A termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény 9. § (2) bekezdése szerint a termőföld tulajdonjogára vonatkozó szerződés vagy szerződési kikötés semmisségének megállapítása iránt az ügyész pert indíthat. 25/C. § (1) Ha a rendelkezésre álló adatok alapján feltételezhető, hogy a földhasználati szerződés – részben vagy egészben – jogszabályba ütközik, az ingatlanügyi hatóság értesíti az ügyészt. Az előzővel való összhangért a jogszabályba ütköző földhasználati szerződés miatti perindítást is az ügyész jogává kell tenni.

Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény 42. § (1): Ha az ingatlanügyi hatóság megítélése szerint a bejegyzés alapjául szolgáló hatósági határozatot nem a hatáskörében eljáró szerv hozta, vagy a határozat tartalma jogszabályba ütközik, erről az ingatlanügyi hatósági határozathozatal előtt az ügyészt értesíti. (3) Ha az ügyész közlése szerint intézkedésre nincs szükség, az ingatlanügyi hatóság a határozat alapján a bejegyzést teljesíti. 62. § (1) Keresettel

kérheti a bíróságtól a) a bejegyzés törlését és az eredeti állapot visszaállítását érvénytelenség címén az, akinek nyilvántartott jogát a bejegyzés sérti, továbbá az ügyész.

Az Alaptörvény 38. cikk (3) és (4) bekezdésében a nemzeti vagyon átruházására, hasznosítására vonatkozó előírások ellenőrzése végett az ilyen szerződéseket is meg kellene küldeni az ügyészségnek a bejegyzés előtt.

Belső szabályok, módszerek

Az Ütv. módosításáig, az új Ütv., az igazságszolgáltatással összefüggő más sarkalatos és egyéb ügyészi feladatot meghatározó törvények megalkotásáig az ügyészi törvényességi felügyeletről szóló 13/1994. (ÜK.12.) LÜ utasítás (Ut.) szerint kell eljárni.

A megszülető új jogszabályok nyomán (Ket. módosítás is várható) új szakági alaputasítást kell készíteni az Ut. és az ügyészi magánjogi tevékenységről szóló 7/1996. (ÜK. 7.) LÜ utasítás helyett. Az új utasításnak kellene tartalmaznia a gyermek- és ifjúságvédelem közigazgatási- és magánjogi ügyészi feladatait is.

Ha a jövőben a Közérdekvédelmi Főosztály inkább irányító tevékenységet lát el, a vizsgálatok végzésének, a törvényességi kérelmek intézésének megfelelő hatásköri és illetékességi szabályait kell kialakítani a közigazgatási szervek felépítésére is tekintettel.

Ha bizonyos hatósági ügyekkel kapcsolatos első fokú hatáskör nem is lesz a Legfőbb Ügyészségen, indokolt lehet esetenként egyes ügyek intézését magához vonni, központilag tervezett vizsgálatoknál próbavizsgálatot tartani. Ezek eredményét, „valódi” ügyeket látva lehet eligazítást tartani vizsgálati módszerekről, intézkedési lehetőségekről a főügyészségek számára.

Közigazgatási területen fokozódó, nagyobb számban kellene ügyészi vizsgálatokat tartani.

Az ellenőrzésre, irányításra hivatott szervekkel, minisztériumokkal szorosabb kapcsolatot kell kialakítani és tartani. El kell/ene érni, hogy a jogszabálytervezetek észrevételezése tevékenyebben, az előterjesztővel való elevenebb kapcsolattal történjen.

Beszámoló az IAP 2010. évi Közgyűlésének és az „Országhatárokat átlépő bűnözés” című 15. Világkonferenciájának eseményeiről

15 éves a Nemzetközi Ügyészi Egyesület

Az IAP 1996-ban, *Budapesten történt hivatalos megalapítása óta 15 eredményes év telt el*, s immár 15. alkalommal hívhatta össze az ügyészek világtalálkozóját, amely tény a Hágában, 2010. szeptember 6-9. között megrendezett Konferenciának és Kongresszusnak külön ünnepélyességet adott. Így nem is volt meglepő helyszínválasztás a hollandiai Hága, az IAP székvárosa, amely első ízben adott otthont a jeles eseményeknek. A konferencián és az ünnepi közgyűlésen *79 ország 346 képviselője vett részt*, továbbá 10 nemzetközi szervezet 13 fővel képviseltette magát. Magyar részről dr. Köpf Eszter Mária, a Legfőbb Ügyészség Nemzetközi és Európai Ügyek Főosztályának vezetője a konferencia első két napján, e cikk írója pedig a Konferencia és a Közgyűlés teljes programján részt vett. (Részvételemet az ÜOE a Legfőbb Ügyészség támogatásával biztosította)

A nyugdíjba vonuló *Henk Marquart Scholtz főtitkár* tiszteletére rendezett fogadásra meghívást kapott az IAP valamennyi eddigi elnöke, így dr. Hajdú Mária első tiszteletbeli elnök, az ÜOE volt elnöke is, aki a meghívásnak magánszemélyként tett eleget.

A Közgyűlés (2010. szeptember 7.)

Új elnök és új főtitkár, újra van magyar tagja az IAP végrehajtó bizottságnak

Az ünnepi közgyűlés megtartására a konferencia második napján délután került sor. Az egyesület egyéni és szervezeti tagjaiból álló közgyűlés először az előző évben, Kijevben tartott (2009. 09. 08.) 14. kongresszus jegyzőkönyvének, majd az IAP főtitkár és főtanácsadó által előterjesztett Éves Jelentésnek az elfogadásáról döntött. A Közgyűlés módosította az IAP Alapszabályát: új bizottságként beiktatásra került a GPEN² programot működtető testület. Ezt követően a 2011-re tervezett IAP Szakmai Munkaprogram került elfogadásra, amelynek szerves részét képezik a 2010-ben és 2011-ben a különböző kontinensekre tervezett regionális konferenciák:

- Közép- és Kelet-európai, valamint a Közép-Ázsiai ügyészségek 5. Regionális Konferenciája – Belgrád, 2010. 10. 27–30.

¹ Diófási Á., ügyész, Debreceni Fellebbviteli Főügyészség, az ÜOE alelnöke, az IAP vb tagja

² GPEN – Global Prosecutors E-crime Network: az IAP interneten elérhető programja, a neten terjedő bűncselekmények üldözésének megkönnyítésére a Brit Koronaügyészség által kidolgozott program alapján: www.iap-association.org

- Afrikai Ügyészek Első Regionális Konferenciája – Lagos (Nigéria), 2010. 11. 2–4.
- Észak-Amerikai Ügyészek Első Regionális Konferenciája – Bermuda, 2010. 11. 18–19.
- 11. Európai Regionális Konferencia – Hága, 2011. 02. 16–19.
- 7. Ázsia–Csendes-óceáni Térségi Regionális Konferencia – Jakarta (Indonézia), 2011. 03. 16–19.
- 4. Dél-Amerikai Regionális Konferencia – Fortaleza (Brazília), 2011. 03. 23–25.
- Közép- és Kelet-Európai és Közép-Ázsiai Ügyészségek Regionális Konferenciája – Astana (Kazahsztán), 2011. 10. 4–6.

Ezután az „Érdemek Elismerése” elnevezésű IAP kitüntetések átadására került sor az Ukrán Ügyészi Egyesület és az Ukrán Ügyészség részére az IAP 14. Konferenciájának és Kongresszusának színvonalas megszervezéséért. Az IAP *közgyűlés* különleges eseménye volt, hogy a VB tagok soraiban évről-évre sorra kerülő tagújítás mellett az IAP három vezető személyisége közül kettő posztjában is történt személyi változás:

- Francois Falletti (párizsi fellebbviteli főügyész) – aki három évig volt IAP elnök – helyére James Hamilton (ír legfőbb ügyész) került megválasztásra.
- A legnagyobb horderejű változás az volt, hogy az IAP megalakulása, 1996 óta 15 éven át a főtítkár posztját betöltő Henk Marquart Scholtz nyugdíjba vonulására tekintettel új főtítkár megválasztására is sor került, az ugyancsak holland Derk Kuipers személyében.

James Hamilton új IAP elnök a 3 éves mandátumának lejártá után leköszönő Francois Falletti elnök és a 15 éve szolgáló főtítkár érényeit méltatta, akik az IAP szenátoraként továbbra is részt vesznek az egyesület munkájában. Bejelentésre került, hogy a nyugdíjba vonuló Henk Marquart Scholtz főtítkár – az IAP érdekében is kifejtett tevékenysége elismeréseként – 2008. április hónapban Beatrix Holland Királynőtől az Orange-Nassau Lovagja kitüntetést kapta.

A Nemzetközi Ügyészi Egyesület alelnöki funkcióira az alábbi ügyészek kerültek megválasztásra, illetőleg újraválasztásra: Ye Feng, Kínai Népköztársaság (Ázsia); Carlos Donoso Castex, Argentína (Dél-Amerika); Raija Toiviainen, Finnország (Európa) és Basile Elombat, Kamerun (Afrika).

A Nemzetközi Ügyészi Egyesület Végrehajtó Bizottságába az alábbi személyek kerültek megválasztásra, illetve újraválasztásra: Richard Buteera (Uganda); Michael Kennedy (Egyesült Királyság); Olexandr Shynalskyi (Ukrajna); Mohammed Hassan Abdul Rahim Abdulla (EAE); Kamran Aliyev (Azerbajdzsán); Ali Al Buainain (Bachrain); William Downer (Dél-Afrika); Rory Field (Bermuda) és Alexander Zvyagintsev (Oroszország).

Magyar vonatkozású hír, hogy – egy éves kihagyás után – **újra van magyar tagja** az IAP VB-nek, személyemben. Mandátumom – miként a többi – 3 évre szól. Megválasztásomban – meggyőződésem szerint – a személyes érdemek mellett döntő szerepe volt a magyar elődök elismerésre érdemes munkavégzésének. Ezúton is köszönöm az ÜOE és a hivatali vezetés részéről a jelölésben megnyilvánuló bizalmat!

A Konferencia

A megnyitóra ünnepélyes helyen és keretek között – a Holland Királyság trónörökösének jelenlétében –, az ún. Ridderzaalban került sor. A „Lovagterem” a holland királyi vár belső udvarában található Binnenhoff elnevezésű épületegyüttes egyik része, ahol 1446 óta ülésezik a Holland Parlament. A mai napig a holland politikai élet része: a Lovagteremben nyitja meg Beatrix Királynő a parlament őszi ülészakát, minden év szeptember harmadik keddjén. Az épület két tornya közül az egyik, az ún. kis torony 1982 óta ad helyet a holland kormányfő irodájának. A nyitóünnepségen jelen volt Beatrix Holland Királynő legidősebb fia, Vilmos koronaherceg, aki még természetesen nem a trónuson, hanem a meghívottak részére fenntartott hely első sorában, közepén foglalt helyet. Az ünnepélyes megnyitón három, emblemikus jellegű előadás hangzott el: *Francois Falletti* IAP elnök, *Ernst Hirsch Ballin* holland igazságügyi miniszter illetőleg *Harm Brower*, a Holland Legfőbb Ügyészi Testület elnökének előadásában, amelyeket e beszámolót követően kivonatossan ismertetek.

A Konferencia és a Közgyűlés további eseményei a Hága „tengerpartján”, Scheveningenben lévő Steigenberger német szállodalánc tagját képező Kurhaus Szálloda és Konferencia Központban zajlottak le. A holland főváros e tengerparti negyedében fekszik az a büntetés-végrehajtási intézet is, amely a Hágai Nemzetközi Büntető Bíróság által tárgyalt ügyekben a gyanúsítottak előzetes fogva tartásának, majd jogerős büntetésük letöltésének helyszínéül szolgál. (A kimondhatatlan nevű tengerparti városrész – a holland szájhagyomány alapján – a második világháború idején a kémek kiszűrésére is szolgált. Hasonló kihívást jelent a külföldiek számára a mai napig az amszterdami Schiphol repülőtér helyes kiejtése is.) Scheveningen, a régi halászfalu ma Hága tengerpartja az Északi-tengeren, ahol a Holland Kormány székhelye is található. 3 kilométeres körzetben lévő szomszédságában fekszik a Béke Palota, amely a Hágai Nemzetközi Bíróság épülete, valamint a Nemzetközi Büntető Bíróság, a korábbi Jugoszlávia területén elkövetett bűncselekmények elbírálására.

Az „Országhatárokat átlépő bűnözés” c. konferencia vezérfonalait a három plenáris ülésen elhangzott alábbi témák adták:

- I. A szervezett bűnözés jellege és jellemzői
- II. A nemzetközi bűnözés megjelenési formái
- III. Az ügyészi együttműködés javítása és gyorsítása

A szekcióülések – a plenáris ülések témáihoz kapcsolódtak:

- I/a. A vagyonlefoglalás tapasztalatai nemzetközi bűncselekmények esetében
- I/b. Gyűlölet-bűncselekmények – az általános elismertség és perlési lehetőség útján haladva
- I/c. A gengszterek felbukkanása és terjeszkedése
- I/d. Új jelenségek a kalózkodás nemzetközi bűnelkövetésében
- II/a. Ügyészi lehetőségek az emberkereskedelem és a csempészet megelőzése területén

- II/b. A joghatóság megállapításának szempontjai, különös tekintettel az internetes bűnözésre
- II/c. Speciális megoldások a határon átnyúló igazságszolgáltatási problémák kezelésére
- II/d. Együttműködési minták a büntető igazságszolgáltatás gyakorlóinak számára

A *regionális fórumok* keretében Amerika, Afrika, Európa, Közel-Kelet és Ázsia-Csendes-óceáni Térségben, mint földrajzi régiókban dolgozó ügyészek részére hangzottak el szakmai előadások a számukra kiválasztott aktuális témákban.

A *speciális érdeklődésű csoportok* találkozója keretében az alábbi tematikus találkozók kerültek megszervezésre:

- Legfőbb ügyészek és főügyészek világtalálkozója,
- Háborús bűncselekmények üldözésének tapasztalatai,
- Kerekasztal-beszélgetés a jogosulatlan gazdagodásról,
- Kis szigetek és kis országok találkozója,
- Egyesületi képviselők találkozója,
- Frankofón (francia anyanyelvű) ügyészek csoport-találkozója.

Végül a regionális fórumok és a munkacsoportok megbeszéléseiről a legfontosabb megállapításokat ismertető téma-összefoglalók hangzottak el a Plenáris ülésen. *Megállapítások:* A konferencián elhangzott előadásokból a határokon átnyúló szervezett és nem szervezett bűnözés eredményes üldözését illetően az alábbi konklúziók vonhatóak le:

- a nemzeti jogrendszerekben meglévőtől *szélesebb eszközrendszer igénybevétele szükséges;*
- a bűnüldözés elleni harcban a *büntetőjogon kívüli lehetőségek és a megelőzés* fokozottabb alkalmazásának követelménye jelentkezik;
- *az eredményes bűnüldözés célként történő kitűzése.* (A társadalmat meg kell óvni a bűncselekményből származó pénzek beáramlásától, ezért a bűncselekmények civil- és közigazgatási jogi eszközökkel történő integrált üldözése mellett *a jogi szabályozás megváltoztatására is szükség van,* elsősorban a felelősség szankciórendszerének további kiépítése, valamint a gazdasági jog területén.)

A teljes konferenciaanyag bemutatása e szakmai úti jelentés kereteit meghaladja, ezért az ünnepélyes megnyitón elhangzott *három bevezető előadás ismertetésére* szorítkozom, amelyek egyben megadták a konferencia hangvételt is. A konferencia előadásainak anyaga angol nyelven megtalálható az IAP www.iap-association.org című honlapján.³

³ Lásd: www.iap-association.org, az IAP Conferences and Activities → The Hague 2010 → Conference Documentation menüpontnál.

Az IAP elnökének nyitóelőadása az „Országhatárokat átlépő bűnözés” című konferencián²

Az országhatárokon átnyúló bűnözés üldözése a Nemzetközi Ügyészi Egyesület (IAP)³ tevékenységének középpontjában álló (egyik) téma, hiszen soha nem lépte át a határt ennyi ember a világon, amelyből az előnyök mellett számtalan – szintén határokon átlépő – probléma is fakad: a kábítószer-, a fegyverek csempészete, a csalások, az embercsempészet, a terrorizmus és más jogellenes cselekmények üldözésének kihívásai.

Ugyanakkor örömmel tanúsíthatjuk mi az IAP-ban, hogy a világ nagy lehetőségeket kínál a kölcsönös tapasztalatok megismerésére, és meg vagyunk győződve a nemzetközi kapcsolatokból származó eddigi előnyök jelentőségéről még akkor is, ha nem becsülhető alá a folyamatosan felmerülő újabb kihívások sora sem: nincs ma olyan hely a világon, ahol ne jelentkezne a globalizáció káros hatása, ráadásul a bűnözők nagyon gyorsan változtatnak gyakorlatukon, ha valahol fény derül tevékenységükre.

Azt is tudjuk, hogy mivel az elmúlt 15 évben nagyon sok minden történt, ezért a világ sokkal nyitottabbá vált a nemzetközi együttműködésre ahhoz képest, mint amilyen 15 évvel korábban volt.

A konferenciák nagyon fontos események, azonban értelmük csak akkor van, ha a kihívásokról nemcsak beszélünk, hanem konkrét cselekvésben is megnyilvánul az együttműködés. Ennek szellemében mi a következőkre fókuszálunk:

Az első teendő, egyben a legfontosabb prioritás mindig a *nemzeti jogrendszerekben érvényesülő jogelveknek, az emberi jogok- és a jogállamiság védelmének nemzetközi alapelveihez történő folyamatos igazítása*, amely hosszú távú megközelítésben az egyetlen módja annak, hogy bizalmat keltsen a bűnüldözésben érdekelt résztvevők körében, mert e nélkül nem lehet hatékony az együttműködés.

Európában az *Emberi Jogok Európai Bírósága*⁴ folyamatosan kiemelkedő szerepet játszik abban, hogy a nemzeti jogrendszerek – a bíróság által alkalmazott magasabb

¹ Falletti, F., párizsi fellebbviteli főügyész, az IAP elnöke 2007–2010

² Elhangzott 2010. szeptember 6-án Hágában a Ridderzaalban. Fordította és szerkesztett formában elkészítette: Diófási Ágnes.

³ International Association of Prosecutors

⁴ European Court of Human Rights, Strasbourg, a ma 47 tagországból álló Európa Tanács által, az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapján létrehozott szupranacionális bíróság, amelyhez az a magánszemély fordulhat, aki úgy véli, hogy valamely szerződő tagállam megsértette jogait. Jogainak sérelmére egy másik szerződő Tagállam is hivatkozhat a Bíróság előtt.

irányelvek alapján – közelebb kerüljenek egymáshoz. Csak a Tagállamok nemzeti jogrendszereiben elért eredmények alapján – hála a Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság esetjogának – vált lehetségessé, hogy Európa különböző bíróságain dolgozó bírák a kölcsönös elismerés elvét megalapítsák és alkalmazzák. Ez az, ami sokkal könnyebbé teszi a *bűnügyi jogsegélyt* Európa azon országai között, amelyek a nemzeti jogrendszereikben meglévő értékek kölcsönös elismerése alapján megállapodásokat kötöttek egymással, s ezáltal lehetővé tették a büntetőeljárásokban a bizonyítékok, a lefoglalt pénzek és a szökésben lévő elkövetők gyors kicserélését illetve kiadatását.

Az alapelvek alkalmazásának minden országban megnyilvánuló erőteljes javítása nélkül nem létezhet teljes körű együttműködés, hiszen tisztában vagyunk olyan fontos nemzetközi alapelvekkel, mint amilyen például a *tisztességes eljáráshoz való jog*, továbbá a *részrehajlás mentes igazságszolgáltatás* által támasztott követelmények. Az IAP arra törekszik, hogy ehhez az építményhez hozzáadja saját értékeit.

Elsősorban nagyon fontosnak tartjuk az *Ügyészek Szakmai Felelősségéről, Alapvető Kötelességeiről és Jogairól szóló dokumentumot*⁵, amelyet 1999-ben adtunk ki, továbbá az *Emberi Jogi Kézikönyvet Ügyészek számára*⁶, amely már egyre több nyelven elérhető.

Második akciótervünk a *bevált módszerek*⁷ terjesztése és kicserélése gyakorló ügyészek között a *továbbfejlesztés szándékával*. Ez az egyetlen lehetőségünk arra – hála a közös tréningeknek –, hogy a jogrendszerekben meglévő különbségek tényére való szimpla hivatkozás helyett kicseréljük a gyakorlati tapasztalatokat és a világban létező különböző büntető- és egyéb eljárási rendszerek működését és tradícióit jobban megismerjük. Az IAP ezért nagy figyelmet fordít az éves- és a regionális konferenciák tartására valamennyi kontinensen, amelyek szintén hasonló témákban szerveződnek. Ilyen volt pl. az elmúlt évben Kijevben tartott Világkonferencia is, ahol a *képzés javításával is foglalkoztunk*, de ezen túlmenően lehetőségünk volt 2010 áprilisában az ENSZ 12. Bűnmegelőzési és Bűnügyi Világkonferenciáján Salvador de Bahiában (Brazília) is beszélni erről a témáról.

A harmadik lépcső a *kölcsönös jogsegély helyes szerkezetének kialakítását* célozza meg: ezt olyan általános eszközökhöz lehet rendelni, mint a kiadatás-, vagy a bűnügyi jogsegély (iránti) kérelem, *amelyekhez segédanyag kiadása szükséges*.

⁵ Standards of Professional Responsibility and Statement of the Essential Duties and Rights of Prosecutors' 1999 lásd: www.iap-association.org → IAP Documentation → IAP Standards. Továbbá magyarul: www.ugyeszek.hu/hu/etikaik.html

⁶ Human Rights Manual for Prosecutors (Eds.: Myjer, E., Hancock B. & Cowdery N.) 2003.

⁷ Az IAP Best Practice füzetek néven az ügyészek világszervezete által összegyűjtött ismeretek alapján eddig 5 részből álló sorozatot állított össze: 1. Eljárás a Gyermekpornográfia Interneten való Terjedése Ellen; 2. Modell-irányelvek a Gyermek Sérelemre Elkövetett Bűncselekmények Üldözéséhez; 3. Ajánlás a Közigazgatási Korrupció Elleni Eljárásokhoz; 4. Útmutató Ügyészek Számára Nemzetközi Bűnügyi Jogsegély Ügyekhez; 5. Ügyészi Áldozatvédelmi Tevékenység Lehetőségei.

Ezzel egyidejűleg fontos a *kapcsolattartó ügyészek* struktúrájának a kialakítása is, amilyen Európában az *Európai Igazságügyi Hálózat*⁸, vagy Latin-Amerikában az *IBERED*. Az *Eurojust*-ot mint igazságügyi együttműködő szervezetet 2001-ben alapította – a jelenleg már 27 tagot számláló – Európai Unió, amelyet a nemzetközi együttműködés egyik egyértelműen sikeres struktúrájának tekinthetünk és amint azt a múlt évi kijevi konferenciánkon megállapítottuk, kívánatos lenne ehhez hasonló együttműködések létrehozása a világ más részein is. A nemzetközi együttműködés további, speciális módjait is ki lehet alakítani, amilyen pl. a 2008-ban Szingapúrban létrehozott *Hálózat, a számítógéppel és Internet használatlaltal elkövetett bűncselekmények (cybercrime) hatásos üldözése érdekében (GPEN)*⁹, és örömmel jelenthetem be, hogy a kezdeményezés kiválóan működik – hála a benne folyamatosan dolgozó és együttműködő kollégáknak. A nemzetközi együttműködés egy másik speciális példája a *Háborús Bűncselekmények Üldözésére készülő Hálózat*, amelynek kialakításáról az elmúlt évben Kijevben döntött az IAP, s amelynek kidolgozása érdekében már jelentős lépések történtek.

A negyedik és egyben utolsó akcióterv, amelyet szeretnék kiemelni, és amire szeretném az ügyészek figyelmét felhívni, hogy helyi és regionális szinten is valósítsanak meg: a *személyes kapcsolatfelvétel*, amely szintén célja az IAP-nak, miként más szervezeteknek is. A személyes kapcsolatfelvétel egyaránt fontos regionális szinten vagy akár a legfőbb ügyészek világtalálkozója szintjén, amellyel az Egyesület szintén szorosan együttműködik. Ennek bizonyítéka az is, hogy a Legfőbb Ügyészek 4. világtalálkozásának megrendezésére 2011-ben Koreában az IAP világtalálkozóval azonos helyszínen és közel azonos időpontban kerül sor.

Végezetül szeretném kifejezni azon meggyőződésemet, hogy csak akkor vagyunk képesek hathatósan együttműködni, ha megfelelő *struktúrákat alakítunk ki a rendőrség együttműködő egységeivel, az Interpollal és az Europollal* is. Erősen gondolkodnunk kell a jövőt illetően az *Interjust* megalakításáról is, amelyet talán a világ különböző pontjain működő, több regionális egységre kellene osztani annak érdekében, hogy segítséget nyújthasson a kölcsönös bűnügyi jogsegély és a nemzetközi együttműködés területén. A nemzetközi bíróságok és a *Nemzetközi Büntető Bíróság (ICC)*¹⁰ által véghezvitt fontos tevékenység bizonyítja a háborús bűncselekmények és az emberiség elleni bűncselekményekkel szembeni harc eredményeit, ezért álláspontom szerint e tevékenységeket további figyelemmel kell kísérnünk.

A határokat átlépő bűnözés meggyőződésem szerint nagyon inspiráló témája konferenciánknak: ellenőriznünk kell a jelenlegi kezdeményezések sikerének esélyeit és új kezdeményezéseket kell tennünk. Természetesen nem tagadom, hogy

⁸ European Judicial Network az Európai Unió Tanácsának 2001. május 28-i Rendeletével létrehozott Európai Együttműködési Hálózat polgári és kereskedelmi ügyekben (hatályos: 2002. december 1-jétől)

⁹ Global Prosecutors E-crime Network

¹⁰ International Criminal Court az Ensz BT által 2002. július 1-jén létrehozott, a népirtás, az emberiség elleni és háborús bűncselekmények elbírálására hatáskörrel rendelkező Nemzetközi Büntető Bíróság (Hága)

az általam említett lépcsőfokok nagyravágyóak. Mindamellett meggyőződésem: ha a bűnüldözés területén valódi sikereket akarunk elérni világméretben, akár-csak a mindenki számára biztonságos világ megteremtése területén, együttműködésünket az *emberi jogok és a jogállamiság értékeire és alapelveire kell alapítanunk*, s ezek követésére fognak találni előbb vagy utóbb.

Az IAP elnök végül köszönetet mondott a Holland Kormánynak és a Holland Legfőbb Ügyészi testületnek azért – a Nemzetközi Ügyészi Egyesület számára 15 éve biztosított – kiemelkedő támogatásért, amelyet még az egyesület megalapításáról Bécsben született döntés során ígért, és azóta is folyamatosan megvalósít. E támogatásokban – mind mondta – az az érdeklődés jut kifejezésre, amelyet az IAP iránt Hollandia tanúsít.

Az országhatárokon átnyúló bűnözés elleni küzdelem Hollandiában²

A konferencia második nyitóelőadása a konferencia témáját szélesebb, átfogó szemlélettel közelítette meg, felvázolva a Holland Kormány álláspontját és munkaprogramját az országhatáron átnyúló bűnözés, különösen a szervezett bűnözés elleni harc területén.

Ernst Hirsch Ballin kifejtette: *„Bár a bűncselekmények elleni harcban a büntetőjog fontos szerepet játszik, azonban Hollandiában egyre több területen vannak be más jogágakat is e harcba. A büntetőjogon kívül elsősorban közigazgatási- és polgári jellegű eszközök kerülnek alkalmazásra. A bűnüldözésen kívül ezen elképzelés alapja az, hogy a bűncselekmények ellen nemcsak harcolni kell, hanem amit lehet, meg kell előzni. A cél nem csupán az egyes ügyek elkövetőinek a bíróság el állítása; a talajt kell kihúzni a szervezett bűnözés lába alól azzal, hogy a bűnözőket a zsebükön, mint legérzékenyebb pontjukon keresztül fogjuk meg.”*

Célként a bűncselekményből származó vagyonok legális gazdaságba történő áramlásának megakadályozását jelölte meg, mivel az felborítja a legális gazdasági kapcsolatokban létező egyensúlyt, ráadásul veszélyezteti a társadalmi lehetőségeket és aláássa a társadalom egységét. Megfertőzi a pénzügyi szektort is a benne rejlő összes kockázattal, mint például az egyén jó hírneve, sérelmére okozott nem kívánt befolyás és nemzetközi kár.

Ezután a szervezett és nem szervezett bűnözés egyes nevesített területei elleni küzdelem *speciális eszközeit* említette meg.

- A pénzmosás üldözésének elvi megközelítése kétirányú: bővítik a nyomozati kapacitást és a titkosszolgálati eszközök alkalmazását, másrészt a pénzmosást mint (önálló) jelenséget is vizsgálják a pénzügyi szektorral összefüggésben.

A fenti elvi megközelítésre alapozva a Holland Kormány *Pénzügyi Szakértői Központ* (FEC) elnevezésű operatív együttműködő egységet hozott létre, amelynek tagja a Holland Igazságügyi- valamint a Pénzügyminisztérium is. A Központ feladata, hogy *előmozdítsa a pénzügyi szektor integritását* azáltal, hogy szoros együttműködést tart fenn a szektor felügyeletéért, ellenőrzéséért, titkosszolgálati nyomozásáért és a szektorban tevékenykedő jogsértők ellen indított eljárásért felelős szervezetekkel. A FEC együttműködő partnerei: az ügyészség, a rendőrség, a Holland Központi Bank, a Holland Pénzügyi Piacok Hatósága, valamint az Adó

¹ Ballin, E. H., holland igazságügyi miniszter

² A tartalmi fordítást Diófási Ágnes készítette.

és Vámhivatal. A FEC vezető testülete felett a felügyeleti jogot az Igazságügyi- és a Pénzügyminisztérium gyakorolja.

- A normál gazdasági élet területén is számtalan aktív személy vagy csoport létezik, aki (k) a pénzügyi és gazdasági életre vonatkozó törvényeket rendszeresen vagy időnként *széles skálán mozgó csalási praktikákkal* sérti(k) meg, mint amilyen az *adócsalás, a befektetési csalás, a közpénzek sérelmére elkövetett csalás – a környezetvédelmi bűnözés és az ellenőrzésre hivatott intézkedések, valamint a nemzetközi kereskedelmi embargók szabályainak megsértése.*

A normál gazdaságban felgyülemlett, bűncselekményekből származó vagyonnak ugyanolyan társadalmat szétziláló hatása van, mint amilyen más bűncselekményből származó vagyontárgyagnak. Ezért Hollandia az elmúlt években jelentős beruházásokat hajtott végre a célirányos szakmai tudás növelése érdekében olyan szervezeteknél, amelyek feladata a *bűncselekményből származó vagyonok elkobzása*: az ügyészség, a rendőrség, a Holland Pénzügyi Titkosszolgálat, az Adó és Vámhivatal, a pénzügyi felügyelet, valamint olyan privát partnerek, mint például a biztosító társaságok, vagy a Holland Bankszövetség, amelyekkel a hatóságok szoros együttműködésben dolgoznak. A pénzügyekkel foglalkozó nyomozóknak és az elkobzásokban ténykedő ügyészeknek kiemelt feladatuk, hogy a pénzügyi bűncselekmények nyomozását *az ügy korai szakaszában* kezdjék el.

A polgári jogi ügyletekkel és cégiaggal foglalkozó *közjegyzőket* állami eszközök bátorítják, hogy tegyenek intézkedéseket a pénzmosás ellen. Megerősítették a felügyeleti és fegyelmi szabályokat, és megállapodásokat kötöttek arról, hogy *milyen jellegű beavatkozás a legmegfelelőbb* az elkövetett bűncselekményt érintően: *büntetőjogi, közigazgatási jogi vagy adójogi.*

Jogágakat összekapcsoló, integrált megközelítés a bűnüldözés és a bűnmegelőzés területén

Ez az *integrált megközelítés* mostanra különböző egyéb problémákat is feltárt. A holland gyakorlatra jó példa

- Az ún. Emergo Project, amelyet az Amszterdam vöröslámpás negyedeként ismert – *prostitúcióval, embercsempészettel, kábítószer csempészettel* és a szervezett bűnözés más megnyilvánulásaiival fertőzött – de Wallen kerületben vezettek be. *A projekt célja*, hogy először feltérképezze a szervezett bűnözés szerkezetét de Wallen-ben, majd a *büntető- és a közigazgatási jog rendelkezéseinek alkalmazásával* megfossza azt eszközeitől.
- Hasonló módon jártak el a *szervezett kannabisz termesztés* kezelésében: *büntető-, közigazgatási és polgárjogi megközelítéssel.*
- Példaként szolgálhat *az ingatlan vagyona elkövetett csalással szembeni fellépés* is. Már csak az ingatlan vagyonnal kapcsolatosan szóba jöhető jogsértések széles skálája miatt is nyilvánvaló, hogy a csalás, a pénzmosás és a szervezett bűnözés e területen folyamatos fenyegetettséget jelent az egész holland gazdaság számára. Ezért 2008 óta a reflektorokat e szektorra irányították.

Összehangolt akciókkal – amelyek közigazgatási-, adó- és büntetőjogi eszközöket egyaránt magukban foglaltak – közelről vizsgálták meg minden láncszemet. A szándék az volt, hogy a visszaéléseket ne csupán a nyomozás és a vádemelés eszközeivel, hanem a *tevékenység végzésére vonatkozó korlátok felemelésével és a visszaélések kiváltó okaként szolgáló tényezők eltávolításával* akadályozzák meg.

A polgári jogügyletekkel foglalkozó közjegyző arra is felhatalmazást kapott, hogy információt adjon az adóhatóság vagy az ügyészség kérésére bizonyos tranzakciókról, amelyeket kliensei megbízásából, pénzügyi alapjainak kezelése érdekében végez. Ezzel egyidejűleg értékelő jelentést is készít – az immár szigorúbb és egységesebb jogi szabályozás által helytelenített – csalásról.

Ezután a *nemzetközi együttműködés* fontosságáról és területeiről beszélt.

A pénzügyi bűncselekmények elleni harcban a nemzetközi együttműködést nélkülözhetetlennek nevezte. E körben elsőként a Hollandia által is támogatott európai *Stockholm Programot* említette. Kifejtette, hogy a program helyesen fókuszál az Európai Unión belül elkövetett pénzügyi bűncselekmények nyomozására, akár szervezett, akár más módon történő elkövetésről legyen szó. Szükségesnek tartja azonban az információáramlás további fejlesztését és a pénzügyi titkosszolgálati egységek és a vagyont lefoglaló hivatalok közötti együttműködést, s mindezeknek az *elérhető adójogi, civiljogi és büntetőjogi eszközökkel történő vegyítését*.

Hollandia javaslatára az ENSZ Nemzetközi Szervezett Bűnözés Elleni Konvenciójának 31. §-a lehetőséget biztosít a *jogi személyek által* nemzeti- és nemzetközi szinten elkövetett bűncselekmények megelőzésére és üldözésére.

Hollandia kétoldalú együttműködésekben is részt vesz, így például Németországgal és Belgiummal a kábítószer-üldözés, a szintetikus drogok előállítás, a cannabis-termesztés és az embercsempészség elleni fellépés területén. Az együttműködő munkacsoportok rendszeresen kicserélik információikat és közös vizsgálatokat is folytatnak.

Fontosnak tartja a *nemzetközi szervezetekkel* való együttműködés erősítését is. Ahhoz, hogy egy együttműködés sikeres és hatékony legyen az EU-n belül, lényeges, hogy a végrehajtó szervezeteknek hozzáférésük legyen például azokhoz a bizalmas adatokhoz és elemzésekhez, amelyeket az Europol készített a tagállamok által adott információk felhasználásával. Szükségesnek tartja, hogy az Európai Unió igazságügyi- és belügyminiszterei közösen jelöljék ki a szervezett bűnözés és a bűnözés más formái elleni harc prioritásait, az Europol szervezett bűnözés általi fenyegetettségére vonatkozó felmérésének figyelembe vételével.

Ezután az EU tagállamokban 2007. év végén hatályba lépett *Lisszaboni Szerződés* egyik alapvető rendelkezéséről, az *európai ügyész (EPP) státusának* megalapításáról szólt, amely álláspontja szerint fontos intézménnyé válhat az Európai Unió pénzügyi érdekeinek megóvása érdekében: például intézkedéseket tehet az *áfacsalások* vagy az *ún. körhinta-csalások* ellen, amelyek évek óta kihívást jelentenek az egyes tagállamok számára.

Az európai ügyész státuszának megteremtéséről folyó vitában feltehetőleg fontos kérdés lesz az Eurojusthoz fűződő kapcsolatának meghatározása, továbbá demokratikus kontrolljának megteremtése, valamint a tagállamok megfelelő hatóságaival kialakítandó kapcsolata. E kialakításánál a kiindulópont annak figyelembe vétele lehet, hogy a szerződés a nemzeti bíróság számára biztosít hatáskört az európai ügyész által képviselt vád elbírálására.

Végül megismételte azon álláspontját, miszerint: *„Mindezen erőfeszítések hatékonysága jelentősen megnövekedhet, ha nem korlátozzuk magunkat csupán a büntetőjogi eszközök kiaknázására, hanem emellett közigazgatási és polgárjogi intézkedésekkel is próbálkozunk ebben az összefüggésben.”*

Hollandia tapasztalatai ezen a területen arról győzték meg, hogy jelentős eredmények érhetők el ezzel a megközelítéssel nemzetközi szinten is.

„Egyenes talaj az alvilág lába alatt”: a világgazdasági válság hatása a nemzetközi bűnözésre és bűnüldözésre²

Harm Brower először Thomas Friedman amerikai szerző *A világ egyenes: A 21. század rövid története* című, 2005-ben publikált nagyhatású könyvét idézte, amelyben a szerző leírja, miként vált a világ sima felületű gazdasági játékterré, különböző események hatására.

Ezután emlékeztetett az ENSZ legutóbbi, a világ nemzetközi szervezett bűnözés általi fenyegetettségéről szóló dokumentumának egyik megállapítására, mely szerint *a világ legnagyobb kereskedelmi partnerei egyben a világ legnagyobb illegális áruinak és szolgáltatásainak kereskedői is*. Egyik oldalról ez a világkereskedelem nagyságrendje növekedésének velejárója, másrésztől arra világít rá, milyen megfeszíthetetlen módon és mértékben kapcsolódik az alvilág a világkereskedelemhez és az vissza hozzá, a jogszerű termékek jogszerűtlen kereskedelméhez, vagy a bankrendszerhez, a kereskedelemhez és a kommunikációs hálózatokhoz, melyek illegális áruk tömegét mozgatják profitot termelve részükre.

A határellenőrzések eltűnéséből, a kereskedelmi és valutakorlátozások könnyítéséből az információs technológiai forradalom területén, továbbá az offshore cégek létrehozásából legalább annyit profitáltak bűnöző szervezetek, mint a legális gazdaság. Amikor kereskedelmi vagy bűnözői alvilágról beszélünk, az egyáltalán nem azt jelenti, hogy létezik a bűnözők könnyen megkülönböztethető világa. Erre több példát is felhozott (például a *kalózyógyszerek* előállítását).

Ezután a jelenlegi pénzügyi világválságnak a bűnözői tevékenységre, továbbá az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásait elemezte. Míg egyik oldalról csökken az illegális kereskedelem, például az exkluzív lopott autók piacának visszaszorulása miatt, másrésztől a növekvő költségek új vásárlókat visznek az illegális piacra. A legális üzleti világ likviditási problémái megkönnyítik ugyanis a bűnöző cégek térnyerését a legális gazdaságban. A válság következtében jelentősen megnőtt a bankokból kivett készpénzek mennyisége és csökkent az olyan elektronikus tranzakciók száma, amelyekhez készpénz társul, beleértve azon országokat is, ahol a pénzügyi tranzakciók eddig elsődlegesen elektronikusan mentek végbe. Így a magánszektorban nehezebb megkülönböztetni a becsületes szereplők által végzett tevékenységeket azoktól a gyanús műveletektől, amelyek a bűnözőkhöz kapcsolódnak.

¹ Brower, H., a Holland Legfőbb Ügyészi Testület elnöke. Az előadás 2010. szeptember 6-án hangzott el Hágában. A tartalmi fordítást Diófási Ágnes készítette.

² Feltehető utalás a „level playing field”-re, az uniós jogközelítés folytán kialakuló „egyenes jogalkalmazási talaj”-ra.

A pénzügyi válság következményeként a cégek kevésbé finnyásak hitel felvételekor. Olaszországban például kisvállalkozások tízezrei kaptak olyan kölcsönt hitelező cápáktól, amelyeket bankoktól nem kaphattak volna. Az olasz titkosszolgálat arra figyelmeztetett, hogy a bűnügyi szervezetek a gazdasági válságot kihasználva a legális üzlet világába fektetnek be: éttermeket, hoteleket és ingatlanokat vásárolnak. Ennek hatására a gazdaság jelentős része bűnügyi elemek ellenőrzése alá kerül.

A válság másik negatív hatása, hogy a vállalkozások üzleti etikája lazul: az üzleti vállalkozások ugyanis mindig azt veszik számításba, amit versenytársaik végeznek. Ha néhány közülük etikátlan, vagy illegális módszereket alkalmaz és sikeresen boldogul velük, nehéz lesz a többiek számára szerénynek maradni. Ez az oka annak, hogy nagyon sok üzleti vállalkozás helyesli az igazságszolgáltatás belépését az ügy kezelésébe, mert szükség van az egyenlő játékfeltételekre annak érdekében, hogy tisztességesen gyakorolhassák üzleti tevékenységüket.

A válságnak hatása van a jogalkotásra is. Több kormány enyhíti a vállalkozásokra vonatkozó szabályozásban foglalt előírásait, korlátozásait, mintegy lélegztvételt biztosítva számukra a válsághelyzetben. Célszerű óvatosan bánni ezekkel is, hogy miközben eltávolítjuk a szükségtelennek vélt adminisztratív előírásokat, ezzel egyidejűleg ne tárjuk ki az ajtót a világméretű bűnözés előtt. Mindig található kellő ok ennek ellenőrzésére és szabályozására.

Jó példaként említette az üzleti érdekek és az igazságszolgáltatás kiegyensúlyozására az új kockázati alapú FATF³-et. A résztvevő országoknak nem kell minden irányelvet és szabályozást implementálniuk az összes lehetséges pénzügyi tranzakció vonatkozásában. A lényeg, hogy a rendszer a helyén álljon olyan tranzakciók esetén, amelyeket a pénzmosásra használhatnak.

A pénzügyi válság lehetséges negatív mellékhatásaként utolsóként említette a kormányok költségvetésére gyakorolt hatását, amely a terv szerint Hollandiában az ügyészség költségvetésének megszorítására is irányul. Ezt katasztrófálisnak nevezte, mert amennyiben bekövetkezne, az ügyészség tevékenységét minimális szintre kellene lecsökkentenie. Ugyanakkor ennek pontosan az ellenkezőjét kívánják a korábbiakban felvázolt nemzetközi bűnügyi viszonyok.

A nemzetközi szervezett bűnözés elleni harcban elsődlegesen a kormányok tevékenységét tartja fontosnak, amely jogalkotási, adminisztratív eszközökkel történik, olyan szabályozással, amelyből a szervezett bűnözői körök érezhetik, hogy tevékenységük nem kívánt. Ha még mindig próbálkoznának, akkor szigorú pénzmosás-ellenes politikát folytatva, 100%-os adóval kell sújtani őket, vagyis a legális eszközöket használni a vagyon feltárásához és a bűncselekményből származó termékek elkobzásához.

³ A Financial Action Task Force (FATF), az 1989 óta létező, 34 tagállamot és 2 nemzetközi szervezetet magában foglaló laza kormányközi szervezet célja a pénzmosás, valamint a terrorizmus pénzügyi támogatása elleni harc. (Magyarország nem tagja, az Európai Bizottságon keresztül mint EU-tagállam vesz részt munkájában.)

Az uniós legfőbb ügyészek szervezete

2011 májusában, Rómában tartották az uniós legfőbb ügyészek szervezetének negyedik kongresszusát, ahol Polt Péter magyar legfőbb ügyészt választották meg a szervezet elnökének.

A tanácskozás egyik központi témája az ügyészségek függetlensége volt. Korábban hazánkban is sokat vitatkoztak arról, hogy független legyen-e az ügyészség, vagy a végrehajtó hatalom felügyelete alatt működjön tovább. Az Alkotmánybíróság határozata végül is eldöntötte ezt a kérdést.

Ma már Európában a legtöbb állam arra törekszik, hogy független ügyészi szervezetet hozzon létre. Ennek gyökerei a korábbi évekből erednek. Mireille Delmas-Marty szerint ugyanis már a századforduló környékén megfigyelhető volt az a tendencia, amely célul tűzte ki a végrehajtó hatalommal szembeni függetlenséget. Ennek több módja érhető tetten Európában. „Vagy teljes mértékben szentesítették az ügyészség függetlenségét, mint Olaszországban, ahol a magisztratura alkotmányos helyzetének és a büntetőeljárás törvényességének [...] ötvözése a végrehajtó hatalom és az ügyészség közötti minden intézményes kapcsolat kizárását eredményezte, még az országos büntetőpolitika meghatározásában is. Vagy megtartották a függőséget, de fokozatosan korlátozták (azt), vagy ellenjogosítványok megjelenésével, mint például Spanyolországban az »actio popularis« (az Alkotmány 125. cikke), vagy a spanyol legfelsőbb bíróság gyakorolta ellenőrzéssel a legfőbb államügyésznek királyi rendelettel történő kinevezése fölött, Portugáliában a »segítő« (assistant) intézményével, amely közel áll az »actio popularis«-hoz és az ügyészség igen széles körű autonómiájával, [...] (vagy) Németországban és főként Angliában, a közvádhoz képest önálló magánvád túlélésével, végezetül Franciaországban az intézményesített ellenjogosítványok sorával, például a magánfélként való fellépéssel, amely közvádemelést eredményez, még akkor is, ha az ügyészség nem él közvádldói jogosítványával, vagy a maguktól létrejött ellenjogosítványokkal, maguknak a magisztrátusoknak bizonyos közvetítői kezdeményezésével, vagy egyfajta olyan tendenciával, hogy a kormány hierarchikus hatalmát törvényhozási úton szorítsák keretek közé.”¹

Úgy tűnik, hogy ez a mostani római tanácskozás is kinyilvánította, hogy az EU tagállamai fontosnak tartják, miszerint az igazságszolgáltatásban közreműködő szervek, így az ügyészségek is pártatlanok legyenek. Mivel a parlament és a kormány is politikailag meghatározott, ezért csak egy önálló és pártatlan ügyészi szervezet biztosíthatja mindenhol az államhatalmi ágak elválasztásának elvét.

¹ Delmas-Marty, M.: Az ügyészség fejlődése és a büntetőeljárás vezérelvei az európai demokráciákban. Magyar Jog, 1998/6., 363–364. o.

Polt Péter Rómában – nagy érdeklődést kiváltó – előadást tartott a legfőbb ügyész helyzetéről, annak függetlenségéről, a magyar szabályozás tükrében.

A jogállam és az igazságszolgáltatás szempontjából más fontos kérdések is szóba kerültek a függetlenséget biztosító garanciák mellett.

Az ügyészi hivatás etikájának alapjai

Az igazságszolgáltatásban dolgozó hivatásrendek – bíró, ügyvéd, ügyész – etikai normáit a rendszerváltás után is jórészt íratlan szabályok, nemzedékről nemzedékre átöröklődő és csak az adott szakmára érvényes magatartási és egyéb minták jellemezték. Az ügyvédekhez² hasonlóan, a bíráknál létezik ugyan írott etikai kódex, melyet a Magyar Bírói Egyesület Országos Választmánya fogadott el, ez azonban az Országos Igazságszolgáltatási Tanács állásfoglalása alapján nem más, mint egyesületi iránymutatás.

A magyar ügyészek számára ajánlásszerű etikai kódexek léteznek. Ezek az Ügyészségi Közlöny 2007. évi 9. számában közreadott, az ügyészek etikai és magatartási szabályainak európai irányelvei, a Nemzetközi Ügyészi Egyesület Etikai Kódexe, illetve az Ügyészek Országos Egyesületének az ügyészek alapvető jogairól, kötelességeiről és felelősségéről szóló szabályzata. A felsoroltak azonban inkább szakmai standardokat rögzítenek, bár kétségtől tartalmazzanak az ügyészekkel szemben támasztható etikai követelményeket is.³

Az ügyészi hivatás etikájáról a mai napig nem sokat írtak,⁴ újabban pedig különösen nem, és ez azért is elgondolkodtató, mert a szakmai közvélekedés szerint az ügyészi etika egyértelműen létező fogalom. Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy a fiatal ügyészségi szakemberek részére tartott tanfolyamokon arra rendszeresen hivatkoznak, a témáról előadások hangzanak el. Ha azonban megkérdezzük egy ilyen előadást egyébként már meghallgatott fiatal ügyészségi fogalmazót vagy titkárt arról, hogy mit hallott az előadáson az ügyészi hivatás etikájáról, a legtöbben csak egy-két evidenciának tekintett öltözködési szabályt, esetleg a tárgyaláson követendő magatartás-mintát tudnak említeni. Ennek – meggyőződésem szerint – elsősorban nem az előadások szakmai színvonala, információtartalma az oka –, hiszen azokat megbecsült ügyészségi szakemberek tartják – hanem az, hogy a fiatalok a gyakorlatban már alig találkoznak és dolgoznak együtt olyan idősebb és tapasztalt kollégákkal, akiktől ezt személyes példamutatásuk okán el tudnák sajátítani, ugyanúgy, ahogy a szakmai műfogásokat. Az egyre növekvő munkateher mellett pedig, az ügyészségi vezetők nem biztos, hogy kellő súlyt helyeznek erre a kérdésre.

¹ Ibolya T., vezető ügyész, Budapesti IV. és XV. Kerületi Ügyészség

² A Magyar Ügyvédi Kamara 8/1999. (III. 22.) Szabályzata az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól

³ www.ugyeszek.hu/hu/etikaik.html. Bár szerintem az ügyészek számára írt etikai kódexben feleslegesek az olyan kitételek, mint pl. az ügyész tiszteli a jogszabályokat és hasonlók, ezek ugyanis evidenciák...

⁴ Bócz E.: A büntetőtárgyaláson tanúsított magatartás etikája. Magyar Jog, 1974/10. szám.

Ez azért is hiba, mert az etikai hiányosság könnyen okozhat szakmai problémákat is a gyakorlati ügyészi munkában.⁵

Az Alkotmánybíróság ismert döntésének következtében előállott helyzet miatt ugyanakkor várható, hogy a közeli jövőben, nagyobb létszámban kerülnek be szervezetünkbe új fogalmazók, illetve olyan ügyészek, akik nem az ügyészségen szocializálódtak. Emiatt is szükség lenne tehát egy – akár részletező – a fentiekől eltérő írott etikai kódexre. Ennek elkészültéig, bevallottan a segítség szándékával, megpróbálom itt összefoglalni az ügyészi hivatás azon etikai alapjait, amelyet eddigi ügyészi pályafutásom során a gyakorlatban sajátítottam el. Én annak örülnék, ha az alább leírtak elolvasása után a kollégák a cikkemet feleslegesnek, az abban leírtakat pedig magától értetődő, mindenki által ismert evidenciának tekintenék.

Az ügyész és a nyomozó hatóság tagjainak kapcsolata

Az ügyész és a nyomozó hatóság tagjai – nyomozók, vizsgálók – közötti jó, de legalábbis kollegiális kapcsolat előfeltétele annak, hogy egy-egy szervezeti egység jól és eredményesen működjék. A jó kapcsolat természetesen nem jelenthet elvtelen kompromisszumokat, a nyomozó hatóság hibáinak feltárása és jelzése az ügyész alapvető kötelessége, amely miatt egyetlen a munkáját becsülettel végző rendőr sem fog az ügyészre averzióval tekinteni.

A jó kapcsolat alapvető feltétele mindkét részről annak elfogadása, hogy a másik munkája az övétől jelentősen eltérő, ugyanakkor a büntető igazságszolgáltatás számára egyformán fontos munka, amelyre a hatályos jogszabályok alapján az a jellemző, hogy a végső szót az ügyész mondja ki. Az ügyésznek azonban meg kell értenie (de nem kell elfogadnia), hogy a nyomozó hatóság szervezeti érdekei nem esnek mindig egybe az ügyészség érdekeivel, előfordulhat, hogy az ügyész és a rendőr által előzetesen megbeszélt megoldást egy rendőri vezető felülbírálja (pl. nem a nyomozás megszüntetéséről dönt, hanem vádemelési javaslatot tesz). Ilyenkor nem létezhet más megoldás – a saját vezető részére történő jelzésen kívül – minthogy az ügyész azt a döntést hozza meg, amelyet szakmai meggyőződése diktál. Ebben a körben azonban törekedjünk a nyomozó hatóságra vonatkozó speciális joganyag megismerésére (pl. ORFK utasítások), legyünk tisztában a nyomozó hatóság szervezeti felépítésével, parancsnoki rendszerével, hatásköri és illetékességi szabályaival.

A jó kapcsolat előfeltételezi, hogy az ügyészek és rendőrök szakmai munkájuk alapján megismerjék egymást. Az ügyeken keresztül természetesen előbb-utóbb a személyes ismeretség is megtörténik, ebben a körben azonban nem ajánlott a túlzó „haverkodás” és az általános tegeződés sem, annak ellenére, hogy az ügyészek és a rendőrök nagy része közel azonos életkorú. Ez nem azt jelenti, hogy az ügyész

⁵ Például ügyészként nem megyünk el a megvádolt rendőr barátunk tárgyalására, és az ott hallottakat nem kommentáljuk, sem a tárgyalóteremben, sem azon kívül....

nem tegezheti a rendőrt és fordítva, de a tegeződést mindig az ügyész ajánlja fel,⁶ és csak annak, akit szakmai, valamint emberi tulajdonságai alapján arra méltónak tart.

Nem tartom szerencsésnek azt az egyébként általam is ismert szokást, hogy a fiatal ügyészségi szakemberek számára a rendőrök lehetővé teszik, hogy részt vegyenek különböző akciókban (közbiztonsági ellenőrzés, házkutatás stb.). Ezt csak akkor tartanám elfogadhatónak, ha egyrészt garantált lenne a résztvevők maximális biztonsága (bár ez gyakorlatilag lehetetlen), másrészt pedig biztosítva lenne az is, hogy csak hibátlan és jogszerű rendőri intézkedések foganatosításánál legyenek jelen. Az is könnyen belátható, hogy nehéz annak a rendőrnek utasítást adni, vagy rossz munkája miatt átiratot írni – ne adj isten az intézkedés miatti panaszt elbírálni – akivel előző éjszaka a kocsmákat jártuk közbiztonsági ellenőrzés címén. Aki gyakorlati nyomozati tapasztalatokra vágyik, megszerezheti azt a nyomozó ügyészségeken.

Fő szabályként tehát a magázódás és a korrekt, udvarias, de távolságtartó viselkedés ajánlott. Ha a nyomozó vagy a vizsgáló felkeres bennünket egy problémájával, illik helyet kínálni – láttam már nem egy állva referáló rendőrt a kollégák előtt – akkor is, ha éppen nincs túl sok időnk a meghallgatására. Szóbeli referálás vagy megbeszélés esetén követeljük meg azonban az előadótól, hogy ezen alkalmakkor is hozzák magukkal a kérdéses ügy nyomozati iratait.

A rendőröktől telefonon érkező eseti kérdések megválaszolásától lehetőség szerint minden olyan esetben tartózkodjunk, ha a rendőrt nem ismerjük már régóta, vagy pont arról ismerjük, hogy iratellenesen, vagy lényeges dolgokat kihagyva referál. A hatályos szabályok alapján egyébként feljegyzést kell(ene) készíteni a rövid úton tett állásfoglalásainkról is. A nyomozó hatóság tagjainak régi trükkje, hogy állásfoglalást kérnek az ügyésztől azzal, hogy a parancsnokuk véleménye ez és ez, ez alapján a parancsnok ilyen utasítást adott, de ők azzal nem értenek egyet, mi az ügyész véleménye? Az ilyen kérdések célja az előadó saját álláspontjának ügyész általi megerősítése és a főnök „leégetése”, ráadásul legtöbbször úgy, hogy az ügyész nem rendelkezik az összes releváns információval, hisz a történetet legtöbbször csak az előadó által szóban közöltek alapján ismeri.

Az ilyen kérdések megválaszolása elől határozottan el kell zárkózunk azzal, hogy az előadó hajtsa végre a parancsnoka utasítását. Amennyiben az ügyész belemegy az előadó „kényszerítkezésébe”, elemi hibát vét, mert úgy dönt el egy vitás kérdést, hogy jó eséllyel csak az egyik álláspontot ismeri teljes egészében, plusz nyer magának egy (joggal) megsértődött parancsnokot is.

Ne fukarkodjunk a dicsérettel azok irányába, akik azt megérdemlik. Egy-egy komolyabb, bonyolult tényállású vagy nehezebb jogi megítélésű ügy sikeres megoldása után írásban is kifejezhetjük elismerésünket az ügy előadójának, vagy

⁶ Ez alól csak az lehet kivétel, ha a tegeződést felajánló rendőr a szakmai hierarchia jóval magasabb szintjén áll, mint az ügyész.

kezdeményezhetjük ezt főnökünknel a nyomozó hatóság vezetője felé megírt átirat formájában.

Az ügyészségi vezetők lehetőleg vegyenek részt a szintjükön lévő rendőri egység éves állománygyűlésén, ne feledjék azonban el, hogy nem ez a színtere a rendőri vezetők kritizálásának. Az éves munkájukért jutalmat kapott rendőröknek viszont még ott, az állomány előtt gratuláljunk, ez ügyészi és vezetői presztízsünket is növeli. Ne feledjük az alapszabályt, dicsérjünk nyilvánosan, a rossz munka miatti kritikát viszont négy szemközt közöljük.

Ne tegyünk negatív megjegyzést az előadó jelenlétében más rendőrökre, rendőri vezetőkre, és tartózkodjunk a kritikától az ügyészi szervezet más egységeivel szemben is. Az ügyészi szervezet jogkérdésben meglévő hivatalos álláspontját rendőrök előtt különösen etikátlan oly módon kritizálni, hogy a magunk álláspontját állítjuk be az abszolút igazságnak.

Az ügyésztől megkövetelt objektivitás – melyet a bevezetőben említett etikai kódexek mindegyike fontosnak tart – a nyomozati szakban nem ugyanazt jelenti, mint a büntetőbíróság előtti tevékenységben. Meggyőződésem szerint az ügy előadójának referálása, tájékoztatása után az ügyész olyan dolgokat is figyelembe vehet nyomozás felügyeleti jogkörében egy-egy döntésének meghozatalakor, amelyet a nyomozati iratban még nem sikerült perrendszerű bizonyítékkal alátámasztani. A vádemelésre ez természetesen nem vonatkozik, az ügyész soha egy pillanatra sem feledkezhet meg arról, hogy egy ügy felderítettsége nem jelent egyben bizonyítottságot is.

Ebben a körben tartózkodjunk attól, ha a már kész, vádemelési javaslattal befejezett ügyben döntésünk előtt bejelentkezik hozzánk az előadó, vagy a rendőri vezető azzal, hogy „szeretnének rávilágítani az ügy hátterére”. Ne szeressenek. Az a bizonyíték, ami hiányzik a nyomozati iratból, a bíróság előtt nem létezik, ezért a vádemelés kérdésében sem befolyásolhatja döntésünket. Azt az ügyészt, aki erről elfeledkezik, előbb-utóbb egészen bizonyosan „jégre viszik.”

A vádemelés kérdésében történő döntést minden esetben megelőzi a bizonyítékok értékelése. Mivel a Be. 78. § (3) bekezdése kimondja, hogy „a bíróság és az ügyész a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg”, ezért szakmaiatlan és súlyosan etikátlan az olyan vádemelés, amelyet az ügyész „nem tudom, futtassuk meg, majd a bíróság eldönti” felkiáltással nyújt be, hisz a konkrét ügyben gyakorlatilag nincs kialakult személyes meggyőződése. A „vádemelésnek objektív tényeken, és az ügyész azon szubjektív meggyőződésén kell alapulnia, hogy az eljárás tárgyát képező cselekmény bűncselekmény, illetve, hogy azt a terhelt követte el.”⁷

⁷ Belovics E.: X. fejezet – A vádemelés. In: Belegi J. – Berkes Gy. (szerk.) Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára. Második kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest

Az ügyész és az ügyfelek

Aki az ügyészi munkát hivatásnak tekinti, soha nem feledkezik meg arról, hogy az előtte lévő akta nem csak egy elintézésre váró ügyirat. A nyomozati iratban foglaltak – amely alapján valamilyen ügyészi döntést *kell* hozni – emberek életére, személyi- és vagyoni viszonyaira lesznek hatással, sokszor akár egy egész életre szólóan.

Ennek tudatában különösen fontos, hogy a *sértettek* felé az ügyész mindig empátiával, emberséges módon és *türelemesen* nyilatkozzék meg akkor is, ha számára csak egy „tucatügyről” van szó. Az ügyésznek meg kell értenie, a sértettek számára a saját ügyük a legfontosabb, személyes érintettségük pedig gyakran elhomályosítja előlük azokat az objektív körülményeket, amelyek adott esetben nem az ő igazukat támasztják alá.

Ebben a körben álláspontom szerint az ügyésznek nemcsak szakmai, hanem erkölcsi kötelessége is, hogy – amennyiben annak feltételei fennállnak – a sértett polgári jogi igényének *keresetszerűen* előterjesztett indítványával megpróbáljon érvényt szerezni. A sértettek, a tanúk és az egyéb ügyfelek részéről telefonon történő kérdésre adott válasz konkrét ügyben nem lehetséges – sohasem tudhatjuk, ki van a telefon másik oldalán –, általános jellegű, az eljárás menetére vonatkozó felvilágosítás azonban megengedett. Bármilyen telefonon történő kommunikáció során azonban fokozott gondossággal járjunk el, ha kell, visszahívással győződjünk meg a hívó személyéről. (Ezt adott esetben akkor is tegyünk meg, ha a telefonáló a nyomozó hatóság tagjaként mutatkozik be, és egyébként nem ismerjük). Ne feledjük, beszélgetésünk rögzítése ma már nem kihívás az átlagos mobiltelefon használó számára sem, közlendőnket ennek tudatában fogalmazzuk meg. Ha személyesen fogadunk ügyfelet, lehetőleg ne egyedül tegyünk, legyen ott rajtunk kívül az ügyészség egy másik munkatársa is.

Az ügyészek nem élhetnek és nem is élnek elefántcsonttoronyban. Házastársuk, családjuk, barátai, ismerőseik és szomszédjaik vannak, éppúgy társadalmi életet élnek, mint minden más ember. Hivatásunkat, beosztásunkat nem kell nagydobóra verni, de nem is kell miatta szégyenkezni. Előbb-utóbb a környezetünk ügyis tisztában lesz vele, mivel foglalkozunk. Minden ügyész találkozott már (vagy találkozni fog) azzal a jelenséggel, hogy ebből a körből, vagy tágabb környezetéből megkeresi valaki azzal, hogy ellene vagy ismerőse ellen büntetőeljárás indult, mi a teendő. E kérdésektől csak akkor kell mereven elzárkózni, ha olyan ügyre vonatkoznak, amelyek pont a megkeresett ügyész ügyészsége előtt vannak folyamatban (ez egy-két gyors kérdéssel tisztázható). Másik ügyészség, nyomozó hatóság előtt lévő ügyben azonban nem etikátlan az eljárás menetéről *általános* tájékoztatást adni, esetleg kérésre olyan ügyvédet megnevezni, akiről szakmailag jó véleménnyel vagyunk. Emiatt egy ügyészt sem érhet az etikátlan viselkedés vádja, ha azonban bizonytalanok vagyunk a követendő magatartásunkat illetően, tájékoztassuk vezetőnket. Ugyanezt tegyünk minden olyan kívülről jövő jelzés esetén is, amelyet befolyásolási kísérletnek érzékelünk.

Az ügyész és a büntető ügyekben eljáró ügyvédek

A védőként vagy sértetti képviselőként eljáró ügyvédek ugyanúgy a munkájukat végzik, mint mi, ennek jogán megérdemlik tehát azt a tiszteletet, amelyet mi is elvárunk tőlük. Jogállamban a védő munkája a büntetőeljárásban rendkívül fontos, és a jól végzett védői munka nagy segítség is lehet az ügyész számára, mert olyan dolgokra mutathat rá, amelyre az ügyésznek eljárási helyzeténél fogva egyébként nem biztos, hogy rálátása van. Ezért a védő törvény által biztosított jogosítványainak ügyész általi csorbítása, vagy ennek elnézése a rendőrök felé, nem csak törvénytelen, de etikátlan is. Ebben a körben fokozott jelentőséggel bír a védők részvételére, megismerési és másolatkérési jogára, díjazására vonatkozó joganyag ismerete.

Ugyanakkor a büntetőeljárás nyomozati szakasza – a védők erre irányuló igyekezte ellenére – nem kontradiktórius eljárás, a védők ilyen irányú törekvéseit az ügyésznek határozottan el kell hárítania. A képzett, az eljárást jól ismerő védők információtöredékekből is képesek egészen konkrét dolgok kikövetkeztetésére, ezért a velük való kapcsolattartásban fokozottan kell ügyelni arra, mi hangzik el előttük. Erre a nyomozó hatóság tagjainak figyelmét is határozottan és ismételtten fel kell hívni.

Az ügyész és a védő az eljárás során elsősorban írásban érintkezzék, telefonon a védőnek sem adunk ki információt. Ha a védő ragaszkodik hozzá, és személyesen keres fel bennünket irodánkban, *mindig ellenőrizzük a meghatalmazását, ha nem ismerjük személyesen, kérjük el az igazolványát is.* Amennyiben a védő ezen alkalmalmmal a nyomozó hatóság eljárásában történt „elképesztő” justizmordról számol be, akkor se tegyünk elhamarkodott kijelentéseket, vagy ígéreteket, ne feledjük, a másik felet is meg kell hallgatni.

A védővel történő személyes megbeszélésünkről minden esetben készítsünk feljegyzést. A védőkre ugyanúgy vonatkozik, mint az egyéb ügyfelekre, hogy lehetőség szerint egyedül ne fogadjuk őket, legyen ott az ügyészség egy másik munkatársa is. Amennyiben ezt szóvá teszik, hivatkozzunk nyugodtan a későbbi félreértések elkerülésének szándékára.

A nyomozó ügyészségeken dolgozó, illetve kihallgatásokat foganatosító ügyészek különösen ügyeljenek arra, hogy a gyanúsított kihallgatása előtt vagy után a védő ne tudjon olyan szituációt teremteni, amely azt eredményezné, hogy a védő és az ügyész négy szemközt maradjon, és ezt a gyanúsított lássa. Az ügyvédi kar többségben lévő, becsületesen dolgozó tagjai ezt észre sem fogják venni, a többiek pedig nem fogják szóvá tenni.

Az ügyvédek némelyike az egyetemen évfolyam- vagy csoporttársunk, barátunk volt, természetes, hogy továbbra is kapcsolatban állunk velük, *a kapcsolat ténye* nem etikai kérdés. Ha azonban szakmailag találkozunk (kihallgatáson, tárgyaláson stb.), a fentebb írtak rájuk is vonatkoznak. Amennyiben észre vesszük, hogy ügyvédként dolgozó régi barátaink, ismerőseink a köztünk meglévő *informális*

kapcsolatot megpróbálják eredeti értelmétől eltérően használni („mondd már meg, hogy miért nem akarjátok ezt az embert kiengedni?”) határozottan és udvariasan tegyük számukra nyilvánvalóvá, hogy félreértették a helyzetüket.

Az ügyvédek (és bírók) e csoportjával *egyébként* tegeződünk, de azon hivatalos eljárásban, ahol rajtunk kívül más szereplők is vannak, a magázódás az irányadó. Amennyiben házastársunk, élettársunk dolgozik ügyvédként, közöljük ezt a tényt (ha nem tudná) vezetőnkkel. Nyilvánvaló, hogy abban az ügyben, amelyben a házastársa az ügyész, az ügyvéd nem fogadhat el meghatalmazást, ebből a szempontból tehát az etikai és összeférhetlenségi kérdést az ügyvédnek kell megoldania (hisz az ügyet az ügyész nem elvállalja, hanem munkaköri kötelességénél fogva, az ügy rászignálása után látja el). Az egy városban dolgozó ügyvéd-ügyész házaspárok büntetőügyekben történő etikus eljárása ettől függetlenül meggyőződésem szerint nagy odafigyelést és intelligenciát követel meg mindkét fél (és az ügyész főnöke) részéről.

Az ügyész büntetőbírótság előtti tevékenysége

A külvilág számára az ügyész büntetőbíróági tevékenységében csúcsosodik ki, jelentkezik legmarkánsabban az a tény, hogy az ügyész közvádoló, az állam büntetőjogi igényének érvényesítője. A bíróság előtti tevékenységünket mindig, minden körülmények között ennek tudatában végezzük. A bíróságon a minket nem ismerő, laikus közönség számára nemcsak ügyészek, hanem maga az Ügyészség vagyunk, ezért viselkedésünket is ehhez igazítsuk.

Az ügyész ugyanúgy érdekelt kollegiális kapcsolat kialakítására a büntetőbíróssággal, mint a nyomozó hatóság esetén. Ez a kapcsolat azonban mégis más, hisz egyrészt a bíróság teljesen független (és nem csak szervezetében) az ügyészségtől, másrészt a bíróság előtt az ügyész a vád képviselőjeként maga is ügyfélként jár el, így a „kollegiális” kapcsolat kialakítására irányuló törekvése is nehézségekbe ütközhet. A kollegiális kapcsolat ebben az összefüggésben tehát elsősorban azt jelenti, hogy a bíróság az ügyészt egyenrangú partnerként kezeli. A bíró ezt elsősorban azzal jelezheti, hogy a tárgyalásról időben megküldi a jegyzéket (vagy a beállító végzést), a vádirat szakmaiságával kapcsolatosan a tárgyaláson nem nyilvánít oda nem illő véleményt, az ügyész indítványait pedig, azon kívül, hogy helyt ad, vagy elutasítja, nem minősíti. A vádirat kritikája az ítélet, az ítélet pedig a fellebbezés. Mindaddig, amíg ezt a bíró és az ügyész is tiszteletben tartja, nem lesz köztük a természetes, ezért problémát nem okozó szakmai vitán túlmútató olyan vita, amely megmérgezi a kapcsolatukat.⁸

Az ügyész az általános udvariassági szabályokat a tárgyalóteremben is betartja. Nemcsak a korábban általa nem ismert bírónak mutatkozik be, hanem a védőnek

⁸ Ettől függetlenül, mivel emberek vagyunk, vezetőként a magam részéről mindig toleráltam, ha valamelyik kollégám **egy** bizonyos bíróhoz különösen nem szeretett tárgyalásra menni, és ha az nem ütközött akadályba, inkább máshova osztottam be.

és az ülnököknek is. Erre az udvariasság szabályain kívül azért is szükség van, mert a tárgyalás megnyitása után az eljárás résztvevői, illetve a hallgatóság előtt az ügyész nevét a tanács elnöke közli. Az ügyész kínosan ügyeljen arra, hogy a tárgyalásról soha ne késsen el! A tárgyalásra a bírónál korábban érkező ügyész ne menjen be a tárgyalóterembe! Ha a bíró már a tárgyalóban tartózkodik, de a védő még nem jelent meg, az ügyész köszönjön, ezzel jelezve, hogy megérkezett, a tárgyalóba azonban a védő megérkezése előtt ne menjen be, és egyébként is óvakodjon attól, hogy a tárgyalóteremben tartózkodjon, ha a védő nincs jelen. Az ügyész a tárgyalóteremben a bíróhoz képest jobbra foglal helyet.⁹ Az ügyész a bírósághoz mindig állva beszél.

A tárgyalás rendjének fenntartásáért a tanács elnöke felelős, erről akkor sem szabad megfeledkeznünk, ha a teremben olyan állapot alakul ki, ami az erélytelen tárgyalásvezetés következménye. Természetesen ebben az esetben az ügyész megteheti, hogy a *tanács elnöke felé udvariasan jelzi*, álláspontja szerint a tárgyalás rendje megbomlott.

Az ügyész büntetőbíróági tevékenységének kereteit a tárgyalóteremben a vádirat és a vádról való rendelkezés jelöli ki. Az ügyésztől elvárt tárgyilagosság ebben az összefüggésben – ahogy ott már jeleztem – különbözik a nyomozás felügyelete körében tanúsított objektivitásától. Azt jelenti, hogy a vádban leírt bűncselekmény bebizonyítása érdekében az ügyész csak arra hivatkozhat, ami bizonyítékként a bíróság rendelkezésére áll.

Súlyosan szakmaiatlan és etikátlan ezért a vádbeszédben olyan bizonyítéokra hivatkozni, amelyet az ügyész – bármilyen okból – eleve nem terjesztett a bíróság elé. (Pl. *„az eljárás során biztosítottak hüvelykenetet, ez azonban a nyomozó hatóság hibájából megsemmisült, így nem lehetett belőle a vádlott bűnösségét kétséget kizáróan bizonyító DNS-mintát rögzíteni”* vagy *„lehetséges lett volna ennél konkrétan is fogalmaznom, ha az arra hivatott szerv hozzájárult volna az ezt alátámasztó tények felhasználásához”).* Ebbe a körbe tartozik minden egyéb olyan kijelentés is, amely azt sejteti, hogy az ügyész többet tud az ügyről, mint a bíróság.¹⁰

A vádbeszédben a bizonyítékok mérlegelése körében etikai szempontból is kiemelt jelentőséggel bírnak a tanúk szavahihetőségére utaló kijelentések. Ebben a körben ma is érvényes: *„A szavahihetőség gyakran függvénye a tanú jellemének, életmódjának – ezért az nyilvánvaló, hogy mind az ügyésznek, mind a védőnek joga van ezzel kapcsolatban véleményt nyilvánítani, még akkor is, ha ez a vélemény esetleg nem hízelgő a tanúra. Ami itt etikai követelmény, az egyrészt az, hogy a véleményalkotás tárgyilagos módon történjék, másrészt az, hogy a kialakult vélemény indokai is kitűnjenek a perbeszédből. Ellenkező esetben ugyanis nem a szavahihetőséget az ügyész vagy*

⁹ Volt egy olyan – szokáson alapuló – szabály is, miszerint az ügyész mindig a tárgyalóterem ajtajától messzebbre lévő helyre ül. Ez arra vezethető vissza, hogy a bírósági hangszórók sűrűn elromlottak és így az ügyvédnek kellett a helyéről felugrálva az idézeteket beszéltetni.

¹⁰ Ez annak ellenére etikátlan, hogy tényszerűen többnyire igaz.

a védő elgondolása szerint meghatározó tények felől kell a bíróságnak döntenie, hanem az ügyész vagy a védő ítélőképességének megbízhatósága felől”.¹¹

A vádbeszédben tartózkodjunk az olyan kijelentésektől, amellyel a vádlottat emberi mivoltában, a védőt pedig szakmai önérzetében sértenénk meg. Különösen vonatkozik ez a védelem által kidolgozott taktikára. (Pl. „A védelem akkor járt volna el helyesen, ha a nyilvánvaló bizonyítékokkal szemben az elvételt nem, csak az erőszakot vitatja.”) Az egyébként törvényes védekezési taktikákat (pl. hallgatás joga) is beleértve, ezeket lehetőleg ne minősítsük, csak arra koncentráljunk, hogyan tudjuk megcáfolni őket.

Ne kövessük el a védőkkel szemben azt a hibát, amit mi sem viselünk könnyen el a bíróságtól; a védő bizonyítási indítványát csak szakmai alapon kritizáljuk, ha ezen az alapon indokolatlan, erre utaló indítványt tegyünk, és ne fűzzünk hozzá megjegyzéseket. A védő személyeskedése esetén nem kell visszalőni, az ügyész a tárgyalóteremben legyen a nyugodt erő. Különösen durva személyeskedés esetén sem kell feltétlenül rögtön viszonzválaszt kérni, a jó bíró a tárgyalás rendjének fenntartása körében maga fogja azt észlelni és azonnal szóvá tenni. Amennyiben a bíróság ezt nem teszi meg és ragaszkodunk a viszonzválaszhoz, akkor elég, ha arra hivatkozunk, hogy a védőnek mi a feladata és mi nem az.

Öltözködés

A magyar ügyészségen – eltérően sok más állami hivataltól – nincs írott öltözködési szabályzat („dress code”), ez alól csak a talár általános bevezetéséről és viseléséről szóló 10/1999. (ÜK 10) LÜ Utasítás kivétel. Jellemző módon sok ügyész pont a talár viseléséről szóló utasítás egyik legfontosabb előírását nem tartja be, nevezetesen azt, hogy a talárt az ügyész csak a tárgyaláson, illetve a tárgyalóteremben tartott eljárási cselekménynél viseli, a tárgyalótermen kívül csak a bíróságon – tehát a bírósági épületen belül –, a tárgyalás megközelítése során viselheti. Aki hétköznap, pl. a budapesti Markó utca környékén jár, sok ügyészt (és még több ügyvédet) láthat talárban az utcán, ez viszont nem helyes. Az utcán talárban, reklámtáskákban aktákat cipelő ügyész bár jellemző, de nem feltétlenül kívánatos képet mutat szervezetünkről. Ráadásul az utcán viselt talárnak vannak bizonyos (sajnos ma már nem elhanyagolható) biztonsági kockázatai is.

A talár a jogászi, így az ügyészi hivatásrend jelképe is, a jogszabályok és a jogászi munka iránti tisztelet, szakmai összetartozás szimbóluma. Ebben a minőségében viseljük és nem azért, hogy egyéb ruhadarabjainkat, illetve testrészeinket elfedjük vele. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az ügyész a talár viselésével nincs felmentve a bíróságon egyébként az ügyfelektől is elvárt öltözködési kritériumok teljesítése alól. Ez a férfiaknál az öltöny, nyakkendő viselését, hölgyeknél pedig

¹¹ Bócz E.: i.m.

az ennek megfelelő viseletet (harisnya is!) jelenti. Kánikula idején a légkondicionálóval jellemzően nem felszerelt bírósági épületekben ez a szabály természetesen könnyíthető, de csak a tanács elnökének engedélyével.

„*Nem a ruha teszi az embert*”, tartja a magyar mondás, és nem a ruha teszi az ügyészt sem, de be kell látnunk, hogy ma már a jól öltözöttség az egyik eszköze annak, hogy az állampolgárok bizalmát elnyerjük, és tekintélyt vívjunk ki magunknak. Ehhez hozzátartozik a férfiak öltöny – de legalább zakó – viselése és a hölgyek ennek megfelelő öltözködése, akkor is, ha aznap nem tárgyalnak (ez egyébként is egyre ritkább). A hivatali öltözködés szabályai szerint a férfiak nyáron sem viselhetnek rövidnadrágot, és a hölgyeknek is ügyelniük kell a szoknya hosszára. Természetesen a lábbeli viselete is ennek megfelelő. (Az ellenkező híresztelésekkel szemben, a strandpapucs nem hivatali öltözet.) A szigorú öltözködési előírások értelemszerűen nem vonatkozhatnak a nyomozó ügyészségek akcióban résztvevő tagjaira – öltönyben nem célszerű házkutatást végezni – de a kihallgatásokat végző nyomozó ügyészeknél elvár a zakó vagy az öltöny.

Meglátásom szerint a hivatali öltözködés szabályainak figyelmen kívül hagyása bár csökkenő mértékben, de még mindig igen jellemző a magyar ügyészekre.¹² Ez ma már nem feltétlenül pénzkérdés, magunkról állítunk ki szegénységi bizonyítványt, ha az öltözködési és protokolláris szabályokat nem tartjuk be, és megfosztjuk magunkat egy olyan lehetőségtől, amellyel az egész ügyészi kart pozitívabban tudnánk a külvilág előtt megjeleníteni.

Ahogy azt a bevezetőben is említettem, a fenti néhány gondolat papírra vetésével az volt a célom, hogy a fiatal, illetve pályakezdő kollégák részére olyan összefoglalót adjak, amely a mindennapi munkájuk során talán segítséget jelent számukra. Remélem, hogy munkám során (etikai) hibát nem vétettem, ha mégis, elnézést kérek...

¹² Sajnos magam is láttam kolleginát az Ügyészek Napján a legfőbb ügyésztől úgy kitüntető oklevelet átvenni, hogy nem volt rajta harisnya.

Fact-finding, avagy a tényállás rekonstruálása Kosztolányi Dezső *Fürdés* című novellája alapján

H. Szilágyi István szerint „jogi oktatásunk jelenlegi rendszerében, amely alapvetően a szabályok elsajátítására és dogmatikai elemzésére koncentrál, szinte elvétele találkoznak a hallgatók a ténymegállapítás – fact-finding – feladatával. Még azokon a tételes jogi kurzusokon is, ahol bírósági döntéseket elemeznek, már előre »megrágott«, a jogilag releváns elemeket kiemelő történeti tényállásokkal van dolguk, ezért magának a tényfeltárásnak a nehézségeiről és buktatóiról vajmi kevés fogalmuk van a hallgatóknak. Holott a történeti tényállás felállítása a jogász munkája egyik alappillére, nem csupán az ítélezésben, hanem szinte mindenféle gyakorlati jogi munkában.”²

Egyetértve H. Szilágyi Istvánnal, talán nem érdektelen, hogy az Ügyészek Lapja is foglalkozzon ezzel az igen fontos témával, a tényállás rekonstrukciójával, és nem egy hagyományos jogeset kapcsán. A történelem folyamán ugyanis számos olyan irodalmi alkotás született, amely hűen tükrözi a mindennapok valóságát. Kifinomult érzés- és gondolatviláguk lehetővé teszi, hogy a jogászok feltárhassák a múltban megtörtént tényeket, az íróval együtt kideríthessék az igazságot, és megérthessék azokat a bonyolult lelki folyamatokat, amelyek a tragédiák mögött zajlanak.

„Fél háromra járt. Suhajda ezen a napon korán ébredt. Lejött a tornác lépcsőjéről, a nyaraló udvarában lévő parasztkertbe.

– Hová? – kérdezte Suhajdáné, amint a török szegfűk között horgolt.

– Fürödni – ásított Suhajda, kezében egy meggyaszín fürdőnadrággal.

– Ugyan, vidd el őt is – kérlelte az asszony.

– Nem.

– Miért?

– Mert rossz – felelte Suhajda. – Mert haszontalan – felelte, és szünetet tartott. – Nem tanul.

– Dehogynem – tiltakozott felesége, vállát vonogatva. Egész délelőtt tanult.

(...)

– Én kiveszem őt az iskolából – biztatgatta magát Suhajda –, bizony úristen kiveszem. Lakatosinasnak adom, bognárnak – maga sem tudta, hogy indulatában mért épp ezt az iparágat választotta, amelyre egyébként sohase gondolt.

– Gyere ide, Jancsikám – szólt az anyja. – Ugye tanulsz majd, Jancsikám?

¹ Kiss A., mb. osztályvezető, Legfőbb Ügyészség

² Fekete B. – H. Szilágyi I. – Könczöl M. (szerk.): Iustitia kirándul – Tanulmányok a „Jog és Irodalom” köréből. Szent István Társulat, Budapest, 2009

– *Sírba visz ez a taknyos – vágott közbe Suhajda, mert a méreg fűszer volt neki, paprika –, sírba visz – ismételte, s élvezte, hogy a harag kitágította az ereit, jótékonyan elűzte délutáni unalmát.*

– *Tanulok – hebegte a fiú, hangtalanul.*

Védelmet keresve megalázott semmisségében, az anyjára pillantott. Az apját szinte nem is látta. Csak érezte. Mindenütt, mindenkor, gyűlöletesen.

Az idézett novella végén „bűnbe esett” Suhajda története talán kevésbé közismert, és a „bűnösségével” kapcsolatos kérdések sem egyértelműek, mégis számos problémára rávilágít Kosztolányi műve.

A novella témája egy kisfiú balesete. A külső történés mögötti lélekábrázolás segítségével részesei lehetünk az embereket jellemző ösztönvilág rejtelmeinek.³ A mű kristálytisza stílusa, a rövid és áttekinthető mondat szerkezetek lehetővé teszik a bonyolult lelki folyamatok megértését; mindazt, ami szakkönyvekből nehezen kivehető. Amikor Kosztolányi hosszabb mondatokat használ, akkor azokat egészen rövid tagmondatokból építi fel. Mondatszövése ezért sohasem nehézkes, sohasem érthetetlen.

A Fürdés című novella hétköznapi emberekről szól. Ami a műben történik, bárki-vel megeshet.

„Suhajda hátraszólt:

– Jöhetsz.

Követte őt, egy lépés távolságból. Nem mártotta meg magát, nem úszkált békatempóival, mint szokta. Csak botorkált a nyomában, valami bátorítást várva. Suhajda ezt észrevette. Félvállról, mogorván mellének szögezte a kérdést:

– Félpsz?

– Nem.

– Akkor mit mamlaszkozsz?

(...)

– Gyáva vagy, barátom.

– Nem.

Máris megragadta a fiát, két karjába nyalábolta, s belevetette a vízbe.

Jancsi röpiült a levegőben. Farral toccsant a tóba. A víz kinyílt, aztán rejtelmes zúgással, háborogva csapódott össze fölötte. Néhány másodpercig tartott, míg kievickélt. Orrán-száján prüszkölte a vizet. Két öklével nyomigálta a szemét, mert nem mindjárt látott.

– Rossz? – kérdezte az apja.

– Nem.

– Akkor még egyszer. Egy-kettő – és ismét magához ölelte a gyermeket.

Suhajda, amikor azt mondta: há-rom, nagyot lendített rajta, elhajította, körülbelül arra a helyre, ahová elébb, de mégis valamivel messzebb, a köteleket tartó cölöp mögé, úgyhogy nem is láthatta, amint fia egyet bukfenchezve, hátraszegett fővel, kitért

³ Lásd: Benedek I.: Az ösztönök világa. Budapest, 1987, 196–197. o.

karral lefelé zuhant a vízbe. Ezért hátra is fordult. Szemben vele a somogyi part nyúlt el. A tó tündöklött, mintha millió és millió pillangó verdesné gyémántszárnnyal. Néhány pillanattal várt, amint előbb.

– Na – mondta végül bosszankodva. Aztán fenyegedően, rekedten:

– Mit izélsz? Ne komédiázz!

De senki se válaszolt (...) sehol se volt. (...) A víz fölött olyan nyugalmat látott, olyan közönyt, amilyent eddig nem bírt volna elképzelni. (...) Hamarosan híre futamodott a környéken, hogy 'valaki a vízbe fulladt'. Már mint tény. (...) Több mint egy negyedórai kutatás után bukkantak rá, közvetlen a cölöp mögött, ahol az apja állott, s mire kihúzták, a szíve nem dobogott, szembogarának fényérzékenysége megszűnt. Az orvos tótágast állította, rázta belőle a vizet, fölpócolta a mellkast, mesterséges légzést alkalmazott, tornáztatta a kis, halott karokat, sokáig, nagyon sokáig, majd percenként hallócsővel figyelte a szívet. Az nem indult meg."

Kosztolányi a műben a szereplőkről, múltjukról és egyéniségükről alig árul el többet, mint ami az események lélektani megértéséhez feltétlenül szükséges. Nem az alakok a fontosak, hanem az a helyzet, amelybe a hősök kerülnek.

A valóságban, az újságok HÍREK rovatában, nap mint nap szintén családi tragédiákról olvashatunk, olyanokról, ahol az áldozaté és közvetlen családtagjaié a főszerep. Kosztolányi a novellában nem vádaskodik, a megjelenő csendőrök az apát ki sem hallgatják. Pedig mi, olvasók, jól tudjuk, hogy a halálos zuhanást ő indította el. A „játék” előtt még gyűlölködő indulat fojtogatta a rosszul tanuló fia ellen, ezért szidta, gúnyolta őt. A fiú sem szerette az apját, félt tőle.

Kosztolányi számos írói bravúrral érzékelteti, hogy a „baleset” és az azt megelőző indulatok mögött rejtettebb összefüggések vannak.

Suhajda haragját és Jancsi halálát valami összeköti. A súlyos eredményt előidéző szándékosságról itt szó sincs, az összefüggés valahol mélyebben van, a tudatlanságban. Ott, ahol cselekvéseink kifürkészhetetlen ősi okai lapulnak. S a lélek e rejtekeiről éppoly kevésbé tehet az apa, mint a fürdést megelőzően felszínre kerülő indulatairól. Az összefüggésre nyíltan sehol sem utal a szerző.

A baleset pontos okáról, a vízbe fulladás körülményeiről szinte semmit sem tud meg az olvasó. Kosztolányi csupán annyit árul el, hogy a másodszori vízbe dobásakor körülbelül ugyanarra a helyre dobja Suhajda Jancsit, mint először, de „mégis valamivel messzebb”. Ez a „mégis valamivel messzebb” lehetett az oka annak, hogy Jancsi rossz helyen ért a tóba.

Beverte a fejét talán a cölöpbe, vagy valami másba. Beakadhatott a lába a cölöpöt tartó kötélbe. Nem tudjuk. Annyit tudunk, hogy a Balaton e részén sekély volt a víz, és egyébként Jancsi „kitűnően tudott úszni a víz alatt is”.

Míg a halál körülményei a novella alapján megfejthetetlenek, addig a történet egyéb szálai teljesen világosak, logikusan fűződnek egymásba. A hétköznapi életben ez gyakran fordítva történik. Az egyértelmű eredmény mögötti események, a tragédia bekövetkezéséért felelős okok adóttak: egy égve maradt gyertya, egy elől

lévő, vagy könnyen elérhető orvosságosüveg, csak öt percre magára hagyott kisgyerek stb. A távoli előzményekről, hogy miért járt el gondatlanul a szülő, semmit sem tudunk, mert ez senkit sem érdekel. Soha sem tesszük fel a kérdést: vajon kinek a feladata lett volna a korábbi felvilágosítás?

A liftkezelőnek is szüksége van az alkalmasságát igazoló képesítés megszerzésére. Szülőnek lenni százszor nehezebb és veszélyesebb. Az erre való alkalmasságot szülői létünk bekövetkezése előtt soha senki sem vizsgálja. Nincs olyan iskola, olyan tanfolyam, ahol ezt tanítanák. A figyelemfelhívás, bár az elmúlt évekhez képest valamit változott, még korántsem olyan, mint amilyennek lennie kellene. Amikor pedig bekövetkezik a nem várt eredmény, jogi úton vonjuk felelősségre a szülőt mint elkövetőt. Olyan okok miatt állapítjuk meg bűnösségét, amiről lehet, hogy nem is ő tehet. Lehet, hogy a hibát nem is ő követte el.

A megtörtént tragédia elemzésekor a pszichológusok a tudattalanban kutakodnak. A mai ember számára ez teljesen természetes. Kosztolányi korában a művekbe bevitt freudi ösztönmélet viszont még újszerűnek tűnt. A lélektan forradalmát Freud megjelenése váltotta ki. Zseniális felfedezésének lényege, hogy a gyermekek lelki élete a felnőttek által tilalmazott tartalmakkal telített.

Eredetüket tekintve ezek kétféleké lehetnek: egyrészt az ősi ösztönös törekvések, másrészt pedig a gyermekkor során tapasztalt élmények következményei. A freudi felfedezés további jelentős pontja, hogy az elrejtés művelete nemcsak a külvilág, hanem a belső világ felé is irányul: a bűntudatot okozó történést igyekszik véglegesen kiküszöbölni magából. Ennek módja: az elfojtás, a tudattalanba süllyesztés. Így lelki világunk kétféle részt rejt magában: egyrészt a tudat felszínes rétegét, másrészt pedig a mély réteget. Ez utóbbi szintén kétféle törekvés tárházául szolgálhat: az ún. „ősvilág” származó dolgok és az elfojtásra ítélt tudattartalmak jelennek itt meg. A lelkivilágnak ezt a részét nevezi Freud tudattalannak. Freud harmadik felfedezése, hogy a tudattalanba visszaszorított élmények az ember sorsában irányító szerephez jutnak. Az ún. sorslehetőségeken belül a neurotikus sors jeleníti a veszélyt.

Ma már köztudott, hogy ha a kisgyermek ösztönös vágyai és a társadalom tilalmai miatti összeütközésből eredő konfliktus olyan fokú vagy jellegű elfojtáshoz vezet, hogy a gyermek a tudattalanjába jutó elemekkel nem képes megbirkózni, akkor ezek néhány évtizednyi szendergés után valamilyen lelki betegség formájában robbannak.⁴

A pszichológusokkal ellentétben a szociológusok a társadalmi okokat kutatják, a jogászokat a tényállás rekonstruálása, az igazság megállapítása és a megfelelő büntetés kiszabása érdekli.

Ha ma bíróság elé állítanák Kosztolányi hősét, milyen szempontok szerint ítélnének felette? Hogyan minősülne az általa elkövetett bűncselekmény, és milyen büntetést kapna? A kérdésekre adott válasz talán a mű alapján is megadható. Bár

⁴ Uo.

az író nem ítélkezik Suhajda fölött, mégis minden kiderül a novellából, amely a cselekmény minősítése és a büntetés kiszabása szempontjából lényeges lehet.

Az irodalmi alkotás ismereteinek birtokában az olvasó gondolataiban meg sem fordul, hogy Kosztolányi hőse céltudatosan cselekedett, és kifejezetten kívánta gyermekének a halálát. Tehát az egyenes szándékot mindenképpen el kell vetnünk. De mi a helyzet az eshetőleges szándékkal? Suhajda, bár nem kívánta e súlyos eredményt, de vajon felismerte-e a halál lehetőségének beállítását, és abba beletörődött-e? Ez csak abban az esetben valósulhatott volna meg, ha Suhajda tudata átfogta volna a halálos eredmény beálltanak lehetőségét, illetve ennek elmaradása teljesen közömbös lett volna számára. Ezt a megoldást is el kell vetnünk.

Az Ügyészek Lapja olvasói valamennyien tudják, hogy a gondatlan emberölés tényállása az alanyi oldal tekintetében tér el a szándékos alakzattól, és azzal is tisztában vannak, hogy a tudatos gondatlanság és az eshetőleges szándék nagyon közel áll egymáshoz. A két bűnösségi alakzat tudati oldala elvileg azonos: az elkövető előre látja az eredmény bekövetkezésének lehetőségét. A különbség abban van, hogy az eshetőleges szándéknál az eredményt elfogadja, annak létrejöttébe belenyugszik, a luxuria esetén pedig könnyelműen bízik a halál elmaradásában. Itt kell megemlítenünk a tudatos gondatlanság sajátos fajtáját, a limitált veszélyeztetési szándékkal párosuló luxuriát.

A gondatlanság másik fajtájánál, a hanyagságnál a bűnösség alapja az elkövetőtől elvárható előreláthatóság. A negligentia esetén a tettesnek a bűncselekményhez való tényleges pszichés viszonya hiányzik. Az elkövetőtől elvárható előreláthatóságnak két feltétele van: a gondosságra való kötelesség és a köteles gondosság tanúsítására való képesség.

Ha Suhajda ellen egyáltalán büntetőeljárás indulna, akkor talán gondatlan emberölés miatt emelne vádat az ügyészség, és a bíróság bölcs döntésén múlna, vajon megállapítható-e az apa felelőssége.

Ha a jogalkalmazó a novellában megírt jogesettel ma találkozna, akkor terheltként hallgatná ki az apát, tanúként pedig számos más szereplőt idézne meg. Így pl. információt szolgáltató személy lenne a terheltten kívül az anya, a fürdőasszony és a csónakot javító legény.

A megkérdezett jogalkalmazó szerint,⁵ a vallomásokból nyert releváns tényállási elemek az alábbiak:

A balatoni fürdőhelyen, nyáron, 14 óra 30 perc körüli időben, a 11 éves Suhajda János édesapjával, Suhajdával a tópart stranddá nyilvánított szakaszán fürdeni mentek.

Meleg, tiszta időben, a felszínen kifogástalan észlelési viszonyok között kezdtek fürdeni. A tó vizének hőmérséklete fürdésre alkalmas, természeti adottságai miatt azonban a víz nem volt átlátszó, a bemerülő személyek útja a vízben ezért nem

⁵ Beszélgetés Fülöp Ágnes bíróval

volt követhető. A fürdés kezdetén Suhajda János a víz hőmérsékletéhez alkalmazkodott.

A gyermek, Suhajda János – mivel latinból megbukott – pótvizsgára készült. Tanulmányi eredménye miatt apja büntetésből a fürdéstől rövidebb időre eltiltotta. Apa és fia között, a kor kulturális viszonyainak megfelelően, családon belüli generációs és nemi feszültség jelei mutatkoztak.

Suhajda János jó úszó volt, apja számára ismert módon, víz alatt is biztonságosan mozgott.

Suhajda a gyermekével a tóba olyan távolságra ment be, ahol a fenékre leállva mindkettőjük feje a vízből kiemelkedett, a víz a gyermeknek a mellvonaláig, az apának a derekáig ért.

Az apa játszani kezdett gyermekével olyan formában, hogy őt két karjával átfogva feldobta a levegőbe, ahonnan a gyerek testének hátoldalával a vízbe esett. Első esetben Suhajda János farrésszel érkezett a vízbe, néhány másodpercig tartózkodott a víz alatt, majd saját erejéből kijött a felszínre. A fiú a játék ellen, apja kifejezett kérdésére sem tiltakozott. Második esetben Suhajda a fiát az előbbivel azonos módon, de messzebbre, a háta mögé hajította. A gyermek vízbeérkezésének pontos helye és módja az apa számára nem volt követhető.

Suhajda János az elvárható időn belül nem jött a felszínre. Ezt követően apja őt a vízben – vélelmezett merülési helyén – azonnal keresni kezdte, a gyermek kereséséhez a parton tevékenykedő fiatal férfit hívta segítségül.

Suhajda Jánost mintegy negyedórával később, az őt kereső személyek, a fürdés helye közelében, halva találták a tóban. A gyermek újraélesztését – a kor egészségügyi színvonalának megfelelően – a kikerülő orvos megkísérelte, az azonban eredményre nem vezetett.

A rendelkezésre álló bizonyítékok alapján megállapítható tényállásból szembevető módon hiányzik a fiú halálához vezető biológiai ok-folyamat rekonstrukciója.

A halál okának pontos ismerete nélkül a cselekmény jogi értékelése nem lehetséges. A sértett jogi tárgyra tekintettel ugyanis, nyilvánvalóan élet elleni cselekmény jogi minősítése és értékelése körében kell gondolkodnunk. A releváns cselekmény nyitott törvényi tényállására tekintettel a természettudományos okozati összefüggés pontos megállapítása nélkülözhetetlen.

Ebbe az ok-folyamatba kell beilleszteni az apa magatartását, illetve értékelni annak természettudományi és jogi relevanciáját, valamint magatartásának szubjektív beszámíthatóságát.

A biológiai folyamat feltárása nem jogi túlbuzgóság, hiszen részletes és szakmai szempontból kielégítő elemzés nélkül is belátható, hogy más ok-folyamatok esetén, más lehet a cselekmény értékelhetősége is. Más értékelést igényel, ha a gyerek elsődlegesen nem fulladásos halált szenvedett, hanem pl. szív-elégtelenség lépett fel nála, vagy más ismert, vagy nem ismert betegségből eredő eszméletvesztés,

avagy azzal egyenértékű állapot alakult ki: ha a vízbeéréskor, illetve a vízben szenvedett olyan sérülést, amely miatt elájult, vagy nem tudott felszínre kerülni, pl. gerincsérülés, koponya megütése. Más értékelést igényel, ha pszichés okok miatt került olyan tudatzavart állapotba, hogy nem volt képes a felszínre kerülni. És más akkor is, ha a víz alatt hálóba, zsinegbe akadt, amely vonatkozásában tisztázandó az is, hogy milyen eséllyel kellett az adott helyen erre a dologra számítani.

E minimálisan szükséges információ nélkül az apával szemben az alapos gyanú sem állapítható meg, amelyből az is következik, hogy értelemszerűen az ügyben vádemelésre és ügydöntő értékelésre sem kerülhet sor.

A feladat teljesíthetősége érdekében azonban célszerű lehet – a megkérdezett bírószerint – hogy a halálhoz vezető folyamatra nézve alakítsunk ki egy ún. munkahipotézist, és azt megállapíthatónak elfogadva végezzük el ténylegesen a cselekmény értékelését. E munkahipotézis pedig az, hogy a második eldobás alkalmával a gyerek nagy erővel a hát és feji részével csapódott a vízbe, amelytől nála eszméletvesztés alakult ki, az eszméletvesztés miatt felszínre kerülése érdekében cselekedni nem tudott, halálát közvetlenül a vízbelégzéssel járó fulladás eredményezte.

Az így kiegészített tényállás szerint a cselekmény minősítése a Btk. 166. § (1) bekezdésébe ütköző emberölés bűncselekménye. A pontos minősítések közül a szándékos alakzatokat kizárhatjuk. Az apa magatartása (a gyermek levegőn keresztül a vízbe dobása) és a gyermek halála között az apa oldalán nem volt olyan tudattartam feltárható, amely a halálos eredmény tudati megjelenésére, előrelátására utalt volna. Ezért mindazok a bűnösségi formák esznek, amelyek a tudati oldalon az eredmény előrelátását feltételezik. Egyedül vizsgálható formaként a negligens elkövetési mód marad, amely okszerűen szűkíti a lehetséges minősítést a Btk. 166. § (4) bek. szerinti gondatlan emberölés vétségére is.

Az eredmény vonatkozásában gondatlan (illetve mind az eredmény, mind az elkövetési magatartás vonatkozásában gondatlan) cselekményekért való felelősség értékelése során büntetőjogi gyakorlatunk egyre elterjedtebben alkalmazza az „objektív beszámítás” felelősségelméletének tartalmi megfontolásait és vizsgálati módszerét.

A felelősségelemzési tematika lényege, hogy a felelősség vizsgálatát – a jogalkalmazói szubjektív mozzanatok minimálisra szorítása érdekében – egy pontosan meghatározott „analitikus” rend szerint végzi. Az egyes vizsgálati szinteken a joggyakorlat által elfogadott – elsődlegesen az egyes okozatossági elméletek alkalmazása során kialakult – jogi fogalmakkal dolgozva értékeli az elkövetési magatartás és az eredmény közötti okozati összefüggést. Ha a jogalkalmazó bármelyik szint vizsgálata során arra a következtetésre jut, hogy a beszámításhoz szükséges feltétel hiányzik, a felelőség tovább nem vizsgálható, a terhelt felmentésének van helye.

A módszer a maga teljességében a foglalkozási szabályszegéssel megvalósuló, eredmény vonatkozásában gondatlan cselekményekre alkalmazható, így a foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetések és az azonos bűnösségi képletű

vagy bűnösségi képletelemet tartalmazó közlekedési cselekmények körében. A felelősségelemzési modell azonban más cselekményekre is alkalmazható, csak itt a vizsgálati szintek száma csökken, hiszen például kieshet az elkövetési magatartásként értékelt foglalkozási szabály védelmi körének a vizsgálata, pusztán azért, mert ilyen a törvényi tényállásban sem szerepel.

A joggyakorlatban folyamatosan felmerül az elmélet szándékos cselekményekre való alkalmazhatóságának kérdése. E körben a végső eredmény megfogalmazásától célszerű tartózkodni. Annyit kijelenthetünk, hogy a szándékos cselekményekre a modellnek csak olyan kevés eleme alkalmazható, amely miatt a felelősségelemzési szisztéma szinte el is veszi sajátos ismerveit, és a releváns elemek más elnevezés alatt eddig is alkalmazott elemekkel helyettesíthetők. (Pl. az elkövetési magatartás adekvát jellegének a vizsgálata a bűncselekmény elméletben használt objektív hatásirány és hatóképesség fogalmával helyettesíthető.)

Példánk kapcsán az első elemzési szint annak vizsgálata, hogy az apa magatartása és annak módja (a gyermek eldobása) sérti-e az objektív gondosság kötelezettségét. A vizsgálat elvégzéséhez – ismert módon – egy az apával azonos tevékenységet végző (gyermekével azonos körülmények között vízben játszó) személy modelljét alkotjuk meg, és megfogalmazzuk e modell-személytől elvárt gondosságot.

Az elvárható gondosságot tanúsító szülő nem dobja el a gyermekét az át nem látszó víznek arra a pontjára, amelyet korábban mélység, esetleges vízben lévő tárgyak szempontjából nem derített fel. És ugyancsak nem dobja olyan testhelyzetben, amely a vízhez való csapódás során a sérülés, eszméletvesztés veszélyét hordozza magában. Az apa a gyermek eldobásakor sértette az általános gondosság kötelezettségét. Felelőssége így tovább vizsgálható.

Ezt követően vizsgálni kell az elkövetési magatartás adekvát jellegét, vagyis azt, hogy a halálhoz vezető okozati lánc egyes mozzanatai – végső soron a halálos eredmény tipikus vagy atipikus – következményei-e az elkövetési magatartásnak. Jelen esetben visszafelé fejtve az ok-folyamatot, a fulladásnak tipikus oka a vízbe-légzés, ez ugyancsak tipikusan történik meg eszméletvesztett állapotban. Ilyen állapot áll elő rendszerint a fej beütésekor, továbbá – itt érünk el az első érdemleges mozzanathoz – nem atipikus, hogy a vízhez való hozzácsapódás nagy erőhatással jár, tehát a fejet érve eredményezhet eszméletvesztést. Az eredmény adekvát következménye az elkövetési magatartásnak. Így a felelősséget tovább kell vizsgálni.

Az elkövetési magatartás relevanciájának vizsgálata annak a kérdésnek a hipotetikus elemzését jelenti, hogy amennyiben az elkövető az elvárt módon járt volna el, úgy az eredmény is elmaradt volna, vagy az, ilyen körülmények között is bekövetkezett volna.

Ebből is látszik, hogy a gondos modell – az elvárt magatartás megalkotásánál – nem abból indul ki, hogy az eredménynek el kell maradnia, hiszen akkor a két vizsgálati szint közül egyiknek sem lenne tartalmi jelentősége.

A novellában feldolgozott eset kapcsán az a válasz adható, hogy ha az apa az eldobás módját az elvárt módon választja meg – vagyis az nem olyan, hogy a gyermek fejét a vízbeéréskor nagyobb erőhatás éri –, azaz pontosan ismeri az érkezés helyét, az eszméletvesztés illetve a fulladásos halál elmaradt volna. Az apa magatartása az eredmény bekövetkezése szempontjából tehát releváns, a felelősséget a szubjektív oldalon tovább kell vizsgálni. Az apa szellemi képességei folytán képes volt az átlaggal azonos előrelátásra és helyzetfelmérésre. Tőle is elvárható lett volna olyan figyelem tanúsítása, amely lehetővé teszi magatartása lehetséges következményeinek felismerését. Az apa bűnössége negligens (hanyag) fokú.

A fentiek alapján az apa felelőssége gondatlan emberölés vétségében megállapítható.

A formalizált jogi gondolkodás gyakran jellemzi a büntetőeljárást, a büntetés kiszabás során a bíró mégis figyelembe veszi a reális emberi tényezőket. A közösség is ezt várja el a jogalkalmazótól. Vannak ugyanis olyan helyzetek – és különösen ilyenek a hozzátartozók, főleg a gyermekek sérelmére megvalósult gondatlan életet, testi épséget sértő cselekmények –, amelyek bűncselekmények ugyan, de a sérelem az elkövetőt is olyan mértékben sújtja, hogy amellet a jogalkalmazásnak a szava csak elakadhat. Egy gyermekét hanyag gondatlanságból megölő apával szemben további joghátrány alkalmazása már felesleges, vagyis az ember iránti tisztelet jegyében mellőzhető. A jogkövetkezménynek ebben az esetben jelzésértékűnek kell lennie, a törvényi minimum kisebb próbaidőre való felfüggesztését lehet kiszabni.

Kosztolányihoz hasonlóan, *Mikszáth Kálmán – A piros harangok* című novellájában – szintén egy kisgyermek halálát meséli el. A mű irodalmi és jogi elemzéséhez Molnár Márta joghallgató dolgozatából idézek:

„A piros harangok megható történetében egy parasztfiú, a kis Marci halálba kódorgásáról olvashatunk. Kezdő bekezdésében az író erőteljes képekkel és retorikai eszközökkel az ártalmatlannak tűnő természeti jelenségekhez valamely meghatározhatatlan, baljós fenyegetettség érzetét kapcsolja. A falusi kenderáztató vize nagy tengerekkel, a kis fűszál soha véget nem érő erdőségekkel azonosul, a panteisztikus isteni akaratként elhangzó »ölj« szó pedig tovább fokozza a tragikus és emelkedett hangulatot. Az író szavait a valós életből hallott eseményekre rávetítve eszünkbe juthat, hogy valóban mennyire hétköznapi, ártalmatlannak tűnő dolgok vezethetnek tragédiához (egy otffejlesztett gyertya, nem kellően kitisztított kályha).

Szintén kitűnően mutatja be a novella, mennyire más perspektívából is látja a világot egy kisgyermek, miért is annyira fontos mindig odafigyelni rájuk. A komoly belátási képességekkel még nem rendelkező Marcit szülei örizetlenül hagyják a kis Boriskával. Neki kellene vigyázni rá, amíg a felnőttek krumplikapálással munkálkodnak. Az íróban – nyilván a kor szellemének megfelelően – fel sem merül, hogy bárkit is felelőssé tegyen Marci haláláért. A novella egyébként sem a történet bűnügyi oldalát emeli ki; a fiúcska halála csendes, a természet harmóniájába belesimuló elmúlás. A mai büntetőjogi megítélés azonban bizonyára nem nézné jó szemmel, hogy a kicsik egyedül maradtak, Marci pedig közben, gyermeki kíváncsiságtól

vezérelve elkalandozott. Önfelédten hatolt egyre beljebb a hullámozó búzamezőben, piros pipacsok, kék bojtos virágok, egy felugró nyúl és szaladó fűrjfiak után. Az ő kis világában a természet minden eleme átlényegül: A pipacsok piros harangok, a kék bojtok olyanok, mint aminők a bíró uram makrapipájáról lógnak le, a nyúl is ismerős, az ő tavalyi nyula, a fűrjcskék gyermekfűrj ruhában vannak, olyan kis riadtak, éppen meg lehetne fogni őket. Belülről láthatjuk azt a tanácstalan ijedtséget, amely úrrá lesz a kisfiún, amikor észreveszi, hogy ismeretlen helyen jár. A kalászos kiismerhetetlen erdővé válik, Marcika úgy hallja, mintha édesapja kiáltozna utána, de csak a szél zúgásába reméli behallani apja hangját. És valóban, a kisgyermek nem képesek józan megfontolásból cselekedni, ha ismeretlen helyzetben bajba kerülnek. Inkább kétségbeesnek, és külső, szülői segítséget várnak. De a segítség nem mindig érkezik. Marci fáradtan, éhesen, kimerülve, elhomályosult szemekkel és zúgó fejjel rogy egy bokor mögé, és megadja magát a természetnek. A szép piros harangok csilingelése a halálba szunnyadó kisfiú hallucinációjaként szólal meg. A piros pipacsok harangjai, amelyek a ministránsgyerekek csengőjét idézték egy természetet átlelkésítő, gyermeki szemléletmódban, most a halotti harangok képzetét keltik. Haranghoz csak akkor hasonlít a virág, ha lekonyul (Marci is letépi a pipacsot); a cím így önmagában is az élet elmúlását idézheti fel bennünk.”⁶

Kosztolányi és Mikszáth novellájában közös, hogy egyik sem kutat bűnös után. Egyik író sem ítéli el a szülőket. Egyik műben sem szerepel a jogi útra terelés.

A két jogeset a gyermekbántalmazás témakörében is vizsgálható. A családon belüli erőszak, különösen a gyermekbántalmazás, napjaink egyik divatos témája. Révész György szerint „a gyermek függő és alárendelt szerepe azt a felfogást támasztja alá, amely szerint a gyermekkor a felnőtt világ szociális konstrukciója csupán, amely inkább a felnőtt társadalom, semmint a gyermekek saját szükségletein nyugszik”.⁷ A gyermekek az idők folyamán a legváltozatosabb bántalmazásmódokat szenvedték el. E mögött az a szemlélet áll, miszerint a gyermek a felnőtt tulajdona, tehát azt tehet vele, amit akar. Ezért a társadalom nagyon sokáig eltúrte ennek a problémának a meglétét, és tulajdonképpen nem olyan régóta küzd ez ellen. A reakció sajnos még ma is elég lassú.

Kosztolányi és Mikszáth novellája a szűkebb értelemben felfogott gyermekbántalmazás témakörén kívül esik, mivel az így felfogott gyermekbántalmazás esetei közé a szülők (gondozók) által okozott nem baleseti, atípusos sérülések tartoznak. A tágabb definíció szerint viszont ide tartozik minden fizikai és szexuális bántalmazás és az elhanyagolás is. Az e szempontból történő irodalmi jogesetek elemzése önálló tanulmány témája lehet.

⁶ Molnár M.: Szülői gondatlanság a gyermek halálában. (Mikszáth Kálmán *A piros harangok* című novellája alapján). Szakdolgozat, 1–2. o.

⁷ Révész Gy.: A felnőtt világ gyermekekkel kapcsolatos elvárásai és a gyermekbántalmazás. In: Pszichológia és nevelés (szerk.: Vajda Zsuzsanna). Pszichológiai Szemle Könyvtár 3., Budapest, 2002

Szakvizsga előtt, szakvizsga után

A szakvizsgára felkészítő kötetek között találjuk a Novissima Kiadó által megjelentetett Büntetőjog I. – Általános rész és Büntetőjog II. – Különös rész című könyveket. Az első kötetet Diós Erzsébet és Vaskuti András szerkesztette, a Különös rész szerkesztői között pedig az előbbieket mellett Bodor Tibor is helyet kapott.

Az első kötet bevezetője szerint a Büntető Törvénykönyv Általános Része négy nagyobb egységre bontható: a felelősségtan a büntetőjogi felelősség alapfogalmait szabályozza, a büntetéstan a büntetőjogi szankció típusait és alkalmazásuk általános szabályait rögzíti, továbbá két kiemelt elkövetői típus, a fiatalkorúakra és a katonákra irányadó speciális rendelkezéseket is tartalmazza.

A Különös Rész az egyes bűncselekmények meghatározását és az azok esetében alkalmazható büntetéseket szabályozza. A szabályozás ezen logikájából következik, hogy az Általános Rész alapos ismerete nélkül a Különös Rész nem dolgozható fel, az abban írtak alkalmazása nem lehetséges. A büntetőjog alkalmazása kizárólag a büntetőeljárás keretében történik, a kiszabott szankciók végrehajtása pedig a büntetés-végrehajtásra irányadó jogszabályok által megadott keretek között. Az egyes jogterületek ilyen szoros összefüggéséből az is következik, hogy a Btk. Általános Részében definiált fogalmak, az abban szabályozott jogintézmények mind a büntetőeljárás jogban, mind a büntetés-végrehajtás jogban is használatosak, ezen jogágak szabályozása a Btk. szabályaira épít. Mindezért a szakvizsgára való felkészülést az általános részi szabályok elsajátításával kell kezdeni.

A szerkesztők fontosnak tartották kiemelni, hogy az Általános Rész tanulmányozása nem korlátozódhat a normaszöveg megtanulására, az a dogmatika ismerete nélkül önmagában nem ad megfelelő tudást. Hasonlóképpen a bírói gyakorlat által kidolgozott, és jogegységi határozatokban, kollégiumi véleményekben, eseti döntésekben rögzített jogelvek és megoldások a büntetőjog ismeretének szerves részét képezik.

A szerzők a kötet összeállításakor a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Jogi Szakvizsga Bizottság Titkársága által kiadott tételsort vették alapul. Utalnak azonban arra, hogy a tételek csupán a vizsgáztatás fő irányait jelentik, a szakvizsga során a tételes jogot, valamint annak jogalkalmazói gyakorlatát egyaránt teljes egészében ismerni kell. Az egyes jogszabályhelyekhez fűzött magyarázatok amellet, hogy a gyakorlat által felvetett problémákra reagálnak, a vizsga során tipikusan felmerülő kérdésekre is választ adnak.

A szerzők a kötet írásakor arra törekedtek, hogy a legutóbbi módosítások által felvetett, a gyakorlat által még nem megoldott problémákra is választ adjanak.

Impresszum

Alapítva, 1993-ban
(© Ügyészek Országos Egyesülete)
Szakmai Érdekképviseleti folyóirat

Kiadja az Ügyészek Országos Egyesülete (ISSN 1217-7059)
A kiadásért felel: Máriánna Molnár Mária, az ÜOE elnöke
A szerkesztőség címe: 1122 Budapest, Maros u. 6/a.
Főszerkesztő: Kiss Anna PhD, Legfőbb Ügyészség
Főszerkesztő-helyettes: Fazekas Géza, Központi Nyomozó Főügyészség
Felelős szerkesztő: Fürcht Pál, Budapesti Nyomozó Ügyészség
Olvasószerkesztő: Sümeгинé Tóth Piroska, Legfelsőbb Bíróság
A szerkesztőség elnöke: Hadler Andrea, Budakörnyéki Ügyészség

A szerkesztőség tagjai:

Auer László, Békés Megyei Főügyészség (Tanulmányok rovat)
Búdi László, Budapesti Fellebbviteli Főügyészség (Egyesületi Hírek sportrovat)
Diófási Ágnes, Debreceni Fellebbviteli Főügyészség (Egyesületi Hírek rovat)
Fónay Tamás, Siklói Városi Ügyészség (Hazai kapcsolatok)
Jagusztin Tamás, Budakörnyéki Ügyészség (Ügyészi Hírek rovat)
Lajtár István PhD, Legfőbb Ügyészség (Tanulmányok rovat)
Misi László, Heves Megyei Főügyészség
Nánási László PhD, Bács-Kiskun Megyei Főügyészség
Széplaki-Nagy Gábor, Legfőbb Ügyészség (Európai Figyelő rovat)
Törő Andrea, Budapesti V-XIII. kerületi Ügyészség (Európai Figyelő rovat)
Venczl László, Katonai Főügyészség (Nemzetközi kapcsolatok)
Virág Mária, Legfőbb Ügyészség

Jogi lektorok:

Belovics Ervin PhD, Legfőbb Ügyészség
Finszter Géza, MTA doktora, OKRI
Mészáros Ádám PhD, OKRI
Varga Zs. András PhD, Legfőbb Ügyészség
Vóko György PhD, habilitált doktor, CSC, Legfőbb Ügyészség

Munkatársak

Balogh Ernő – lapterv
Sándor Viktória – grafika
Giricz Anna – kiadványgondozás

Közlési feltételek

A Szerkesztőség olyan tanulmányok közlését vállalja, amelynek témája a különböző jogterületek elméleti és gyakorlati kérdéseivel kapcsolatos. Az írás nem állhat ellentétben az Ügyészek Országos Egyesületének Alapszabálya preambulumban megfogalmazott célokkal. A kéziratot e-mailen kell a Szerkesztőséghez eljuttatni a kiss@okri.hu, illetve a kiss.anna@mku.hu e-mail címekre. A cikkek terjedelme maximum 20.000 leütés lehet. Nem tudunk színes táblázatokat, grafikonokat, diagramokat közölni. A Szerkesztőség a kéziratot stilizálhatja. A Szerző hozzájárul, hogy írásműve az internet-hálózaton is nyilvánosságra kerüljön.